

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

OBOR: *DĚJINY VÝTVARNÝCH UMĚNÍ*

OPASEK JAKO SYMBOL A SOUČÁST
MUŽSKÉHO ODĚVU VE VRCHOLNÉM A
POZDNÍM STŘEDOVĚKU

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Petra Mazáčová

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Josef Bláha

OLOMOUC 2010

Tímto bych ráda poděkovala všem, kteří mi dopomohli k vytvoření této práce ať již radou, nebo poskytli některé materiály. Mezi všemi chci poděkovat za informace a ochotu pracovníkům MZM Brno, NM Praha, MVČ Hradec Králové, UPM Praha a také VM Olomouc. Poděkovat chci také PhDr. Josefu Bláhovi za příkladné vedení diplomové práce.

Prohlašuji, že diplomovou práci jsem napsala samostatně
užitím uvedené literatury

V Olomouci 30. 4. 2010

-

OBSAH:

1. <u>ÚVOD</u>	1
2. <u>RYTÍŘSTVÍ, SYMBOLIKA MUŽSKÉHO OPASKU A DVORSKÁ KURTOAZIE</u>	3
2.1. <u>VZNIK A VÝVOJ POJMU „MILES“</u>	3
2.2. <u>RYTÍŘSKÝ MÝTUS A SKUTEČNOST</u>	4
2.2.1. <u>Rytířská středověká epika a opasek</u>	8
2.3. <u>RYTÍŘSTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH</u>	11
2.4. <u>ROLE OPASKU V AKTU PASOVÁNÍ</u>	12
2.5. <u>VÝZNAM OPASKU VE STŘEDOVĚKÉM KONTEXTU</u>	17
2.6. <u>VÝZNAM OPASKU V RYTÍŘSKÉM KONTEXTU</u>	19
2.7. <u>STRUČNÝ ÚVOD DO RYTÍŘSKÉHO ODĚNÍ VE STŘEDOVĚKU</u>	21
3. <u>ŘEMESLO PASÍŘSKÉ A ZLATNICKÉ</u>	24
3.1. <u>MISTŘI PASÍŘI</u>	24
3.2. <u>MISTŘI ZLATNÍCI</u>	27
3.3. <u>TECHNOLOGICKÉ POSTUPY A TECHNIKY VÝZDOBY OPASKŮ</u>	29
4. <u>TYPOLOGIE OPASKŮ A OPASKOVÝCH KOVÁNÍ</u>	34
4.1. <u>TYPY OPASKŮ</u>	35
4.1.1. <u>Pásky k nošení meče</u>	38
4.1.2. <u>Demi-ceints</u>	39
4.1.3. <u>Ceintures-longues</u>	41
4.1.4. <u>Pásky s prodlouženou přezkou a nákončím</u>	42
4.1.5. <u>Šarnýrové a destičkové pásky</u>	42
4.1.6. <u>Prodloužené pásky s ozdobnými kováními</u>	45
4.1.7. <u>Široké pásky se dvojitými přezkami</u>	46

4.1.8. <u>Úzké pásy s dvojitými přezkami</u>	47
4.1.9.	
<u>Dusing</u>	48
4.2. <u>TYPOLOGIE OPASKOVÝCH KOVÁNÍ</u>	48
4.2.1. <u>Přezky, háky</u>	50
4.2.1.1. <u>Závorové přezky</u>	50
4.2.1.1.1. <u>Závorové přezky s</u>	
<u>jednoduchým rámečkem</u>	51
4.2.1.1.1.1. Přezky s hranatým rámečkem....	51
A. <u>Čtyřúhelné rámečky</u>	51
A.a. <i>Tvar kvadratický</i>	51
A.b. <i>Tvar obdélný</i>	52
A.c. <i>Tvar lichoběžníkovitý</i>	52
A.d. <i>Tvar polygonální</i>	52
4.2.1.1.1.2 Přezky s kruhovým rámečkem...	53
4.2.1.1.1.3. Přezky s rámečkem,	
který vychází z ovál.....	55
A. <u>Oválné rámečky s profilovanou</u>	
<u>obloukovitou trnovou zarážkou</u>	56
A.a. <i>S rýhovanou/žebrovou,</i>	
<i>nebo plastickou</i>	
<i>zubořezovou profilací</i>	56
A.b. <i>S nopovou profilací</i>	
<i>ve tvaru kulky</i>	57
A.c. <i>S perlovou/nopovou profilací</i>	57
A.d. <i>S perlovcovou profilací</i>	58
A.e. <i>S růžky</i>	58
B. <u>Oválné rámečky</u>	
<u>s profilovanou rovnou</u>	

<i>trnovou zarážkou</i>	59
<i>B.a. S rýhovanou/</i>	
<i>žebrovou profilací</i>	59
<i>B.b. S perlovcovou profilací</i>	59
<i>B.c. S růžky</i>	60
4.2.1.1.1.4. Přezky s rámečkem ve	
tvaru písmene „D“.....	60
<i>A. Čistý tvar písmene „D“</i>	60
<i>B. Vrcholně a pozdně</i>	
<i>středověké modifikace</i>	61
<i>B.a. Tvar písmene „D“ se středem trnové</i>	
<i>zarážky protaženým do špičky</i>	61
<i>B.b. Tvar písmene „D“ se středem trnové</i>	
<i>zarážky konkávně prohnutým</i>	62
4.2.1.1.1.5. Přezky s lyrovitým rámečkem.....	62
<i>A. Plně lyrovité formy</i>	63
<i>B. Vrcholně středověké</i>	
<i>prodloužené formy</i>	63
4.2.1.1.2. Závorové přezky dvojité	65
4.2.1.1.2.1. Čtyřhranné typy rámečků.....	66
4.2.1.1.2.2. „Osmičkové“ typy rámečků.....	67
4.2.1.1.2.3. Kruhové a oválné typy rámečků.....	67
4.2.1.1.3. Závorové přezky s pevnou týlní destičkou	68
4.2.1.1.4. Závorové přezky s odsazenou	
pasovou průvlečkou	70
4.2.1.2. <u>Háky, spony, zápony</u>	71
4.2.2. <u>Opasková nákončí</u>	72
4.2.2.1. <u>Dlouhá nákončí</u>	73
4.2.2.2. <u>Prodoužená nákončí zakončená</u>	
<u>profilovanými výčnělky</u>	74

4.2.2.3. <u>Nákončí ukončená očkem pro zavěšení</u> <u>pochvy meče</u>	75
4.2.2.4. <u>Skládaná nákončí s</u> <u>vidlicovitým základem</u>	76
4.2.2.5. <u>Medailonovitá nákončí či poutka s očkem</u> <u>pro pás demi-ceint a ceinture-longue</u>	76
4.2.2.6. <u>Hruškovitá nákončí pásů s</u> <u>lyrovitou prodlouženou přezkou</u>	78
4.2.2.7. <u>Drobná „půlměsícovitá“ nákončí</u>	79
4.2.2.8. <u>Pravoúhlá nákončí</u>	80
4.2.3. <u>Opasková kování a rolničky</u>	81
4.2.3.1. <u>Kování</u>	81
4.2.3.1.1. Čtyřhranné plíšky	82
4.2.3.1.2. Kruhová kování	83
4.2.3.1.3. Kování vegetabilních tvarů	83
4.2.3.2. <u>Rolníčky</u>	85
5. <u>ZÁVĚR</u>	8
6	
<u>POZNÁMKY</u>	89
<u>BIBLIOGRAFIE</u>	96
<u>SEZNAM</u>	
<u>VYOBRAZENÍ</u>	102
<u>SUMMARY</u>	143
<u>OBRAZOVÁ</u>	
<u>PŘÍLOHA</u>	144
<u>ANOTACE</u>	235

1. ÚVOD:

Opasek hrál, ať již v běžné každodenní, nebo v symbolické rovině vždy důležitou roli v životě středověkého člověka. Zajišťoval lepší manipulaci s oděvem, sloužil jako závěsný systém pro předměty denní potřeby (často včetně peněz), mohl být šperkem a zároveň ukazatelem společenského statusu. Z dávných, pohanských dob si stále potají uchovával magickou podstatu jakožto apotropaický předmět, či předmět dodávající nadlidskou moc.

Předkládaná práce si klade za cíl načrtnout symbolickou magickou a konečně také všeobecnou rovinu chápání pásu středověkým člověkem s přihlédnutím k jeho reprezentativní funkci při aktu pasování. Vedle toho je dalším důležitým aspektem také dešifrování opasku jako předmětu každodenního odění či jako šperku. Součástí je tak klasifikace jednotlivých druhů vrcholně a pozdně středověkých pásů a klasifikace jednotlivých jejich komponentů.

Jak název odkazuje, práce se zabývá hlavně mužským opaskem. V oddílu klasifikace jednotlivých pásů bylo však nemožné, pro ucelený rámec, nezmínit také pásy typicky ženské. Bohužel též reprezentativní příklady z českých sbírek jsou pásy, nebo součásti pásů pro ženy, což je markantní zejména z výzdoby. Je třeba však připomenout, že některé pásy (ty, které nebyly konstrukčně výjimečné a určené tak pouze pro jednu či druhou skupinu) se v mužském či ženském provedení zásadně nelišily.

Co se dosavadního bádání a odborné literatury o středověkých pásech týče, je bohužel situace v českých kruzích velmi slabá. Zatímco v Německu a Anglii vychází stále nová a nová literatura jak o středověkém odívání, tak o středověkých

pásech, musíme v českém prostředí s politováním konstatovat poměrné vakuum. O pásech a jejich reprezentativnějších součástech se tak dozvídáme hlavně z katalogů (bohužel v českých sbírkách nejsou reprezentativní exempláře nikterak hojně zastoupeny). Hojně příklady součástí (hlavně přezek), často ve fragmentárním stavu, pak nalézáme hlavně ve zprávách a katalogích z archeologických průzkumů, kde se ovšem badatelé mnohdy omezí na pouhý popis či nálezovou situaci.

První vlaštovkou (ovšem z archeologického prostředí), která, doufejme, není zdaleka poslední, je tak publikovaná seminární práce Antonína Zůbka, omezující se však pouze na exempláře, pocházející z Brna. Čeští archeologové tak často spolupracují při klasifikaci nálezů s rozsáhlým katalogem německé badatelky Ilse Fingerlin, méně často již sáhnou po novějším, více katalogově zpracovaném korpusu autorů Geoffa Egana a Frances Pritchardové.

Navíc je třeba, dle mého mínění, prozkoumat více do hloubky také písemné prameny, ať již letopisného, či beletristického charakteru. Zejména studium středověké lyriky a epiky by mohlo dále rozšířit pole bádání na toto zajímavé téma.

6. RYTÍŘSTVÍ, SYMBOLIKA MUŽSKÉHO OPASKU A DVORSKÁ KURTOAZIE:

2.1. VZNIK A VÝVOJ POJMU „MILES“:

Vznik rytířstva klade většina historiků do Západní Evropy na počátku 11. století, do doby, kdy vzrůstá počet opevněných hradů. Jean Flori zmiňuje, že kolem roku 1000 jsou písemné prameny doslova zaplaveny slovem „miles“ jakožto synonymem pro označení ozbrojených mužů všech společenských vrstev nehledě na majetnost.¹ Tento výraz, mající své kořeny v označení vojáka, ať již pěšáka či člena jezdeckého stavu, se v období pozdní antiky stává pojmem všeobecným pro militarizovanou státní správu, jejíž úředníci, vykonávající zároveň službu vojenskou, nosili jako symbol společenského statusu „cingulum militiae“.²

Jak bylo výše řečeno, slovo „miles“ se v západoevropských pramenech začíná hojněji objevovat od roku 1000 a zcela nahrazuje dřívější pojmy jako „vassus“³, „fidelis“, nebo „homo“,⁴ ale zároveň stále označuje osoby ryze vojenského profesního hlediska.⁵

Vedle šlechticů a „vojáků z povolání“, kteří tvořili družinu pána, poukazuje Flori také na existenci „milites“ velmi nízkého postavení, kteří často v pramenech nabývají přídomku jako „pagenses“ či „gregarii“. Takoví „rytíři – rolníci“, ozbrojení nájemci půdy, jsou doloženi vedle písemných pramenů také prameny archeologickými (např. osada u jezera Paladru z počátku 11. století).⁶

Otázka, kdy se z „milites“ nízkého, ba někdy nesvobodného původu stalo rytířstvo, je velmi složitá. Podle všeho se charakter rytířství vyvíjel v jednotlivých středověkých státech odlišně. Zatímco v Itálii a Francii je podle Carla Guida

Mora v raném středověku rytířství označení vesměs třídní, spojeno s možností nabytí šlechtického statusu díky vojenským výkonům, je situace v německých zemích jiná. Rytíř jako „Dienstman“ nebo „Ministeriale“ nemusel být nutně také šlechticem a nemusel být také svobodný. Šlechtic mohl být zároveň rytířem, ale nikdy rytíř šlechticem.⁷

2.2. RYTÍŘSKÝ MÝTUS A SKUTEČNOST:

*„Není rytířem ten, kdo skutky tak ošklivé páchá:
rytíři sluší se voj, však nikoli krásti a loupit,
zabíjet nemá ni vepře; mír pokojný v lásce má mítí,
zároveň stříci se má chtít jakkoli vesnicím škodit
nebo snad ubohým lidem. Pak vojínem pravým se stává,
takové mravy mu sluší a z toho kyne mu sláva.“⁸*

Doba středověku byla nesporně dobou prosycenou spiritismem a hlubokým symbolistním myšlením, a to jak ve vnímání podstaty světa, tak ve vnímání všedního života. Všichni a všechno mělo v tomto světě své místo a svou specifickou funkci, vše podléhalo vyššímu řádu. Velký důraz byl kladen na společenský status. Slovo rytíř nebylo jen označení šlechtice či bojovníka v brnění a na koni.

Jak napsal Arno Borst: „*„Ritter“ war also ein Titel. Man wird nicht als Ritter geboren; aber man muss zum Ritter geboren sein, ...*“⁹. Společenské postavení předků hrálo ve středověku, zvláště pokročilém, samozřejmě podstatnou roli v tom, aby se z jinocha stal rytíř. O tom není pochyb. Vedle tohoto požadavku zde bylo ovšem důležité, aby rytíř disponoval také jiným předpokladem, a ten bychom mohli nazvat „rytířským duchem“.

Ideální rytíř a románový hrdina tak, podle středověké představy, musel být urozeného rodu (i když ne vždy tak vychovávaný – vzpomeňme např. na krále Artuše) a musel být pro rytířství zrozen, tedy titul si zasloužit svými vlastními silami.

Od tohoto ideálního pojetí se velmi liší představy o rytíři jako křesťanském služebníkovi Jana ze Salisbury v podání Sidneyho Paintera, kdy je v očích Janových „... *ein Ritter nur ein Polizist, der Anordnungen ausführt. Er war kein Herrscher, Verwalter oder Richter.*“¹⁰

Nelze popřít, že představy ideálního dobrodružného a přitom spravedlivého způsobu života z epických příběhů, byl ve vrcholném středověku hlavním vzorem pro výchovu a život šlechticů. V celé historii lidstva je obvyklým jevem, že ideální představy o vedení života, se často kříží s individuálními zájmy jedince.

Tak mohl být i ideální středověký hrdina na míle vzdálen nepřilíživé realitě. Proto i v soudobých pramenech nalézáme různé zmínky o „nerytířském“ chování pánů rytířů. Např. Beneš Krabice z Weitmile píše k roku 1356: „*Ba i jakéhosi rytíře Jana, řečeného Pancíř, jehož předtím též císař sám opásal rytířským pásem, pro lupičství zajal na hradě Žampachu, a vlastníma rukama ho oběsil....*“¹¹.

Husitský kronikář Vavřinec z Březové zmiňuje podle tehdejších zvyklostí poněkud neobyčejnou korunovaci Zikmunda Lucemburského, který byl „*za přítomnosti jen neplného počtu pánů i pražských konšelů korunován na českého krále a pasoval tam mnoho nových rytířů, kteří předtím neukázali naprosto žádný rytířský čin pro obecné dobré. A tak byli od lidu nazýváni rytíři ne pravými, nýbrž malovanými.*“¹² Toto pasování a vytvoření tak

nové vrstvy rytířstva zřejmě mělo novému králi zajistit určitou loajálnost vojska v zemi zmítané konflikty mezi králem a šlechtou.

Pojem rytířské morálky a cti, který se víceméně konstituoval zejména na křižáckých výpravách, se velmi dobře projevoval na poli bitevním. Tak například máme doložen v zápiscích ze sedmé křížové výpravy, vedené Ludvíkem IX. Svatým, od senešala Champagne Jeana de Joinville, případ, kdy byl rytíř, jehož našli v nevěstinci, potrestán, a to tak, že si mohl vybrat mezi veřejnou ostudou „*že by jej běhna vedla táborem v košili za provaz, přivázaný k jeho pohlaví, anebo měl přijít o koně i zbroj a měl být vyhnán z vojska.*“¹³.

Dobrodružství, jakožto stěžejní část příběhu, bychom mohli interpretovat také jako zkoušku, díky které rytíř nabývá práva na svůj status.¹⁴ Dobrodružství je tedy možné označit, dle mého soudu, za jakýsi fragmentární pozůstatek prastarých iniciačních tradic, jejichž důležitým prvkem bylo „dobrodružství“ v tehdejší slova smyslu, které změní jinocha v muže.

Jakožto pravý muž musí tedy rytíř dodržovat zásady správného společenského života, které jsou ohraničeny takovými pojmy, jako čest, právo, spravedlnost, udatnost v boji a v neposlední řadě ve vrcholném středověku tolik opěvovaná moudrost a kurtoazní láska.

Právě ona „cortesia“, zdvořilost, která ve 14. století díky provensálským trubadúrům proniká za hranice Francie, se nejvíce ujímá na dvorech královských. Z rytíře – bojovníka se stává pomalu rytíř – dvořan. Mezi novými ctnostmi se tak objevuje důraz na starobylost rodu, znakové galerie, galantní dvoření dámám a účasti na dvorských slavnostech, jejichž nedílnou součástí se po francouzském vzoru staly turnaje.¹⁵

Turnaje se do Čech, budeme-li věřit Druhému pokračování Kosmovy kroniky, dostaly již za panování Václava I.¹⁶ Dokonce z veršované kroniky takřečeného Dalimila známe i jméno domnělého původce tohoto „zlořečeného“ importu.¹⁷

Již dávno však nešlo o hromadné bojové cvičení¹⁸ rytířstva nízkého postavení, jehož hlavním cílem bylo zaujmout pána a tím mu tak nabídnout své síly, nýbrž šlo o individuální zápas dvou mužů koňmo s kopím (kolba), nebo o jiné druhy souboje. Stejně jako ostatní prvky nové módy, přicházející ze západních zemí, i turnajové klání bylo přijímáno s rozpaky. Velkým nepřítelem nových „manýr“ byl výše zmiňovaný Dalimil. Turnaj považoval za směšnou zábavu, při níž se dělají zbytečné útraty a rytíři pozbývají svých kvalit při skutečném boji:

*„ Když to víš, pak vysvětli mi, můžeš-li,
proč dřív v boji byli Češi
mužnější a statečnější,
a teď stojí za grešli.
Proč ten, kdo se v klání bije jako kat,
Ve zvyku má první z bitvy utíkat. “¹⁹*

Často byly turnaje, kolby, či jiný způsob klání, v tehdejší době velmi přitažlivá zábava, zapojovány jako doprovodný program při dvorských slavnostech, jako byly svatby, korunovace, aj.²⁰ Ačkoli šlo o velmi oblíbenou zábavu, jak pro účastníky klání, tak i pro diváky, mohlo při ní jít často o zdraví, ba dokonce o život. U rytířů je to zcela zřejmé (např. známé zranění Jana Lucemburského), ale i zvědavý divák, který přihlížel klání příliš zblízka mohl přijít ke zranění, když „lámou se kopí v letu...“²¹. Od poloviny 14. století se již začíná jasně

rozlišovat zbroj bojová od zbroje turnajové, která byla přizpůsobena turnajovým podmínkám.²²

Skutečného vrcholu rytířský ideál a dvorský život došel za vlády Lucemburků, a to hlavně Jana. Život Jana Lucemburského byl zcela prodchnut a podřízen tomuto ideálu a jistě právem by mohl být považován za vzor rytířského chování²³ v Českých zemích (pokud ovšem právě v Čechách pobýval).

Dle zásad rytířského chápání světa byl vychováván i Karel IV. Ten byl v sedmi letech uveden na francouzský dvůr jako páže, byl panošem v Itálii a v šestnácti letech byl pasován na rytíře. Ne tak již jeho syn, Václav IV., který se osobně žádné bitvy neúčastnil,²⁴ zato se však hojně věnoval své vášni pro lov, který také patřil k oblíbeným činnostem aristokracie.

Při lovu se ve vrcholném středověku často nosily luxusní oděvy, což tuto činnost přesouvá do roviny společenské události. Lov divokého zvířete pak v literární nadsázce dostává nový rozměr, stává se alegorií lásky, kde se rytíř stává honcem panny a její ctnosti.²⁵

2.2.1. Rytířská středověká epika a opasek:

Nejen z historických pramenů máme doloženo pasování na rytíře, ale velmi často se pasování a opasek objevuje také ve středověké epice. Aby se stal muž středověkým hrdinou, musel se před svými hrdinskými činy také válečníkem, rytířem. Tak například mladý Orendel, syn Eigela, krále Trevířského je opásán ve třinácti letech zlatým mečem a tímto aktem je tak připraven vyrazit vstříc dobrodružství.²⁶ Mezi důležité termíny v rytířském pojetí kultury patří pojem dobrodružství, aventure, das Abenteuer, adventure.²⁷

Tak se také Willehalm ptá po úmrtí svého synovce:

„...“

waz wold ich swerts umb dich gegurt?

...

war umbe hiez ich dich ein man?“²⁸

Některé epické skladby středověku volně či těsněji souvisely s pohanskými mýty. Starogermánského původu je například oblíbená Píseň o Nibelunzích, jejímž dějem se prolínají různé zápletky magického charakteru a jedním z důležitých kouzelných prvků je Brunhildin kouzelný pás, který jí dodává sílu.

Prvky magie v sobě skrývá i staročeská epická skladba O Jetřichovi Berúnském ze 14. století, která svým základem vychází z Tyrolského eposu Laurin z 12. století²⁹. V básni plně nadpřirozených bytostí se objevuje vedle rytíře Jetřicha skřítek Lavrin:

„Okolo něho bieše taký pás,

proňž on obdržal každý čas,

kdežkoli, v kterém sváru.

To byl vše učinil z čáru.“³⁰

Tento čarovný pás mu zaručoval sílu dvanácti mužů a po přetržení, čili „odpásání“ Jetřichem v souboji, této síly pozbyl. Jetřich sám pak, aby přemohl Lavrina a vzal mu kouzelný prsten, v němž byla celá jeho síla, sám dostal kouzelný pás od zajaté Krinhulty:

„Tak řka i da mu pás

a řka: ,Opaš se jím ten čas.

Pomóžeš Dětlebovi z hoře,

Uzříš všechny mužíky v hoře.

*I co již na Lavrina dbáš?
Dvanáste mužův sílu máš.
... „³¹*

Je otázkou, do jaké míry byla dvorská epika a básnické hrdinské zpěvy minnesängerů (např. německý pěvec Sigeher na dvoře Přemysla Otakara II.) na českém panovnickém dvoře západoevropským importem. Přednesy hrdinských epických skladeb z úst pěvců, tzv. „jokulátorů“ máme totiž jasně doloženy již při hostinách doby Kosmovy³² a je možné, že tato tradice měla své kořeny hluboko ve slovanských dějinách.

K roku 1107 se váže zmínka v Kosmově kronice, kdy byl kníže Svatopluk nucen uvalit na obyvatelstvo daň, aby tak vyplatil výkupné císaři Jindřichu V. Mezi lidmi „*Opravdu nebylo opata ani probošta, ..., ani kupce, ani směnárníka, nebylo žertěře, který by nebyl nerad něčím přispěl knížeti ze svého skladu.*“³³. Jak si jistě právem povšimnul Vratislav Vaníček, nebyla přítomnost hudebníků a pěvců na českých šlechtických dvorech nijak neobvyklá, byť je tato skupina mezi prameny značně opomíjena.³⁴

Je nasnadě, že skrze západoevropskou epiku se pomalu dostávala do povědomí šlechty idea rytířských ctností a ušlechtilosti. Četné rytířské a dvorské romány byly překládány do češtiny zvláště ve druhé polovině 14. století (Tristram a Izalda, aj.) a to zejména prostřednictvím německé literatury. Mezi takové ctnosti patřila statečnost na bojišti aktivní účasti³⁵ a čestnost při dodržení slibů (nedodržením slibu ztrácí rytíř či dokonce panovník dobré jméno).

Naopak od 13. století se v západní Evropě začínají uplatňovat nové panovnické ideály, které do Českých zemí

přichází opět jak jinak – s mírným zpožděním. Panovník již není prototypem rytířských ctností, není bojovníkem, jehož hlavní předností je síla a čest, ale začínají se více cenit spíše intelektuální přednosti, ideál „rex litteratus“.³⁶

2.3. RYTÍŘSTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH:

Je nesporné, že rytířská kultura, tak jak bývá ve své podstatě chápána, je západoevropským importem a do Českých zemí začíná, jak bývá historiky nejčastěji podáváno, pronikat ve 13. století s posledními Přemyslovci.

Jakousi protoformu rytířství³⁷, veřejné reprezentace a důrazu na urozenost lze ale dle Vaníčka spatřovat již v 11. století, kdy vrstva velmožů (*comites*, nebo též *milites primi ordinis*) dotvářela spolu s nezbytným vládcem země a zástupci církve „specifickou politickou kulturu země“³⁸.

Do jaké míry se tato teorie přežívání starých rodů doby prvních přemyslovců, ražená již v době předválečné historikem Václavem Vaněčkem, blíží skutečnosti, nám v daném rozsahu nepřísluší hodnotit. V jisté opozici k této teorii stojí názor Františka Grause, který odmítal takové přežívání starých rodů (díky zprávám o vyvraždění rivalských rodů Slavníkovců a později Vršovců Přemyslovci) a přikláněl se k tomu, že český kníže si po likvidaci konkurenčních rodů vytvářel novou šlechtu z řad svých stoupenců.³⁹

V pramenech 12. století je diferenciací pojmu „milites“ na *milites primi* a *milites secundi ordinis* již prakticky ustálena. Ve stejné době se také české vojsko ocitá v těsné blízkosti západoevropské rytířské kultury prostřednictvím účasti na křížových výpravách.⁴⁰

Podle Wojciecha Iwańczaka ovšem pojem rytíř nezasahuje do označení celé skupiny jakožto stavu. Takové náznaky lze sledovat v Českých zemích teprve koncem 14. století, i když ani v té době netvoří rytíři uzavřený společenský stav.⁴¹

Do první poloviny 14. století je všeobecně kladen vznik tzv. meče sv. Václava, jímž byli v Českých zemích pasováni rytíři od českého krále. Mečem sv. Václava byl pasován Zikmundem Lucemburským roku 1421 například Mikuláš z Lobkovic, nejvyšší písař Zemských desek.⁴² V souvislosti se svatováclavským mečem se na konci 18. století nově objevuje pojem „Řád svatováclavských rytířů“, který ovšem v této době měl již pramálo společného s rytířstvím. Stále byl však akt pasování spojen s korunovací a jak podotknul Pavel R. Pokorný, mohl se „svatováclavským rytířem“ stát kdokoli, kdo podal v císařské kanceláři žádost a nějak se přitom zasloužil o povznesení státního průmyslu či kultury.⁴³

2.4. ROLE OPASKU V AKTU PASOVÁNÍ:

Iniciační rituály⁴⁴, jakožto rituály přechodové, k nimž pasování zcela jistě náleží, provází člověka od počátečního uvědomění si vlastní spirituální podstaty života a světa. Právě akt iniciace, často provázený prvkem symbolické smrti, symbolizuje uzavření jedné části života a vstup do jiné části, kdy požívá jiných privilegií, na které neměl před obřadem právo, dostává se do vyššího sociálního statusu.⁴⁵

Takové zasvěcení v nejstarších dobách bylo často podmíněno nějakou fyzickou obětí zasvěcovaného. Za to, že byl zasvěcený muž uznán společností za způsobilého nosit zbraň, účastnit se válečných výprav a založit rodinu, musel často přetrpět přísné půsty, tančit do úplného vyčerpání, nebo

podstupovat bolestivé zásahy (obřízka, vyražení zubu a podobně). Rituální poškozování fyzické podstaty iniciovaného tak nejspíše souviselo právě se symbolickým usmrcením staré duchovní podstaty a zrozením podstaty nové.⁴⁶

Je třeba si uvědomit, že obřad pasování na rytíře od svých počátků, stejně jako akt předání moci panovníkovi či vazalská přísaha, vycházelo z předkřesťanské tradice iniciace mladíka do řad mužů – bojovníků. Nejdůležitějším aktem tohoto rituálu bylo předání zbraně,⁴⁷ čímž byl mladík přijat do kruhu válečnického a zároveň překročil práh dospělosti. Předání zbraně a opásání vojenským pásem tedy bylo založeno vedle urozenosti také na otázce věku.⁴⁸ Tak byli od 11. století vysíláni urození synové svými otci na dvory svých urozenějších příbuzných, aby zde byli vydržováni jako panoši, dokud nebudou pasováni buďto vychovatelem, nebo otcem.⁴⁹

Akt pasování se zpravidla spojoval s významnými společenskými událostmi a větším množstvím adeptů.⁵⁰ Mezi takové události patřila zejména královská korunovace, slavnostní udělení léna, svatba, velký církevní svátek, nebo válečné tažení⁵¹ (nebylo výjimkou dokonce ani to, že byli noví rytíři pasováni v den bitvy). Smysl pasování nového rytířstva v den bitvy zřejmě spočíval hlavně v dodání duševní odvahy vosku,⁵² jehož osud byl nejistý. V případě takového pasování za válečného tažení lze předpokládat, že akt neprobíhal dle tradičních dvorských směrnic, ale vše bylo pojato jaksi provizorně, v rámci stávajících podmínek.

Iniciační obřad byl, ostatně jako všechny přežívající pozůstatky pohanské tradice, velmi brzo asimilován s církevní praxí a ta „*tyto úkony adoptovala, posvětila je a počala do nich vsazovat své vlastní hodnoty; ...*“⁵³. Tak například přebíral

pasovaný meč, jímž byl opásán, z oltáře v kostele.⁵⁴ Akt položení zbroje na, nebo před oltář, se objevil například v souvislosti s římskou korunovací krále Liutpranda roku 728, kdy po smíru s papežem Řehořem II. položil před oltář sv. Petra svůj plášť, brnění, pás, meč a dýku, to vše ze zlata a dále zlatou korunu a stříbrný kříž.⁵⁵

Flori však poukazuje na to, že ještě v polovině 12. století Jan ze Salisbury vyjadřuje ve svém spisu *Policraticus* lítost nad faktem, že chybí pevně daná formulace, která by během aktu pasování požadovala ochranu církve a slabých. Zároveň však, pokud by rytíři pozdvihli zbraní proti církvi, bylo by možné odebrat jim rytířský pás a tím je vyloučit z řad povýšených bojovníků.⁵⁶ Takto byl například donucen při svém sesazení roku 833 Ludvík Pobožný odevzdat svou výzbroj a *cingulum militiae* na oltář, přijmout šat kajících a přiznat své zločiny, které ohrožily říši.⁵⁷

Oproti tomu od 13. století jmenuje Flori hned několik dochovaných liturgických dokumentů, které dokládají snahu církve včlenit své hodnoty do rituálu pasování a s ním i do celé rytířské kultury. Jak v *Pontifikálu Guillauma Duranda* ze 13. století, tak i v textu z obřadu pasování rytířů baziliky sv. Petra v Římě z 16. století, figuruje celebrující duchovní jako ten, který připíná budoucímu rytíři opasek s mečem, který předtím posvětil a dává mu polibek míru.⁵⁸

Gesto polibku míru vytváří dojem snahy o nadřazené postavení církve nad rytířským stavem. Klerikalizace rituálu původně ryze světského charakteru vyjadřovala dlouhodobé úsilí o vůdčí postavení v boji o investituru, jímž je prodchnut celý vrcholný středověk. Církev takto poskytovala bojovníkovi

ochranu spirituálního⁵⁹ charakteru umocněnou liturgickým úkonem, za což požadovala ochranu štítem a mečem.

Ve vrcholném středověku se akt pasování, jak se zdá, ustálil spíše v dvorském panovnickém okruhu. Krom některých výjimek, kdy byl panoš pasován na rytíře jiným šlechticem (v kruzích rytířských tzv. „ordre égalitaire“, kdy mohl jakýkoli rytíř pasovat jiné adepty)⁶⁰, se stalo udělování rytířského titulu záležitostí královou.

Takovou skutečnost, totiž přenesení aktu pasování na královský, popř. císařský, dvůr, nám dokládá i nástěnná malba s námětem pasování sv. Martina v dolním kostele San Francesco v Assisi od Simona di Martino z let 1322 – 1326 [1]. Zatímco se Martin se sepjatýma rukama modlí, je opásán císařem, oděným v dlouhou tuniku a ověnčeným vavřínem. Zároveň jsou mu připínány rytířské ostruhy a to vše za přítomnosti svědků a hudebního doprovodu.

Ačkoli se, dle Iwańczaka, z Českých zemí žádný popis tohoto slavnostního aktu nedochoval, zmínek je naopak hojný počet.

Například při korunovaci Jana Lucemburského byli pasováni dva mladí příslušníci šlechty. Jeden adept byl synem pana Bohuslava z Boru a druhý Fridmana ze Smojna.⁶¹ Těmto novým rytířům se pak dostalo pocty držet novému králi nad hlavou korunu. Navíc se lze domnívat, že panovník krom toho, že byl při slavnosti osobně přítomen, mohl také rozhodovat o tom, který šlechtic se rytířem stane.⁶²

Nejstarší známý popis obřadu pasování na rytíře pochází z díla Jeana de Marmoutier *Historia Gaufreudi ducis*, kdy na svátek letnic, dne 10. června 1128, byl v Rouenu pasován, spolu s třiceti dalšími mladíky, Geofroy Plantagenet. Po očištné lázni⁶³

se uchazeči o titul oblékli do bílých a purpurových tunik a takto oděni se představili přítomným svědkům. Poté jim byla předána rytířská výbava jako drátěný hauberk, štít, helmice a v neposlední řadě také meč.⁶⁴

Písemné prameny a dokumenty jsou však pouze jednou stranou mince. Ušlechtilé ideály, vštěpované mezi rytířské kruhy církví při obřadní části obřadu pasování, k níž patřila i přísaha pasovaného, že svůj meč užije k ochraně křesťanského státu, mohly být pak rytíři vykládány vždy po svém, nehledě na to, že tyto přísahy mohli účastníci považovat za „*formulace čistě liturgické*“⁶⁵.

Akt opásání se však dle všeho nevztahoval pouze k rituálu pasování na rytíře, tedy uvedení do rytířského stavu, ale také byl součástí královské korunovační ceremonie. Obřad korunovace byl v některých úkonech obřadu pasování velmi podobný.⁶⁶ Stejně jako u pasování, i zde musel budoucí král podstoupit očistnou lázeň a i zde mu byl připnut opasek s mečem. Po korunovaci byli před arcibiskupa předvedeni budoucí rytíři, kteří byli po absolvování třídního půstu, očistné koupele a obléknutí opásání. Nakonec pronesli rytíři slavnostní přísahu „*Profiteor et promitto...*“.⁶⁷

Svou roli hrála v rituálu pasování, jak zdůrazňuje Iwańczak, také barevnost. Pro dobu 14. a 15. století je pro území Francie doloženo, že při slavnostním pasování byli téměř všichni rytíři a společnost oděni do šatů v zelené barvě.⁶⁸ Je možné, že zelená barva značila plodivou sílu, mladost, obnovu, zrození, i životní sílu. Oblibu zelené barvy u rytířstva dosvědčuje i zmínka v básni *Frauendienst* Ulricha von Liechtenstein z roku 1403:

„Über den wapenroc zehant
gurt ich ein gürtel breit als ein hant,

*des porte was grünen als ein gras,
mit golde er wol beslagen was.*“⁶⁹

Roku 936, předtím než přijal císař Otta I. z rukou arcibiskupa Hildiberta korunu, byl pasován a svůj meč a opasek položil jako oběť na oltář.⁷⁰

Jak tomu bylo při aktu pasování v Českých zemích, svědčí například kusá zmínka z roku 1250, dne 16. listopadu, kdy byl na přímý rozkaz krále Václava I. vyzván pražský děkan Vít, aby „...
přišel k němu na hrádek Týřov a druhého dne opásal na králův rozkaz mečem Nedvěda, vladaře králova, na Velízi v kostele svatého Jana Křtitele, před některými urozenými českými.“⁷¹

Při příležitosti svatby dcery Václava I. Boženy s Bélou, synem uherského krále byla, mezi jinými roku 1264, dne 5. října ve stanu, který byl provizorně upraven na způsob kostela, pasována na rytíře čtveřice markrabat a jeden polský kníže. Jak je uvedeno v kronice, nebyli ovšem pasováni od duchovního, ale od českého krále.⁷²

2.5. VÝZNAM OPASKU VE STŘEDOVĚKÉM KONTEXTU:

Opasek jako součást oděvu středověkého člověka nebyl samozřejmě žádnou výjimkou, spíše nutností, a to jak u mužů, tak u žen. Je třeba tedy rozlišovat opasek, který měl funkci spíše účelovou a opasek jako symbol, jako ukazatel sociálního statusu majitele.

Tak například ve výnosu německého císaře Fridricha I. z roku 1186, bylo zakázáno, aby potomci duchovních, diakonů a sedláků nosili cingulum militiae a těm, kteří před tímto výnosem již rytířský opasek přijali, nechť je odebrán.⁷³

Ve staročeském jazyce se sloveso „pasovati“ objevuje ve 14. století a jedním z pramenů je krom literárních děl také Klaretův latinsko – český slovník. Spolu s tímto pojmem se ve 14. století objevuje také sloveso „opásati“.⁷⁴

Vedle čistě věcného chápání opasku a opásání, jakožto části soudobého oděvu a naopak jeho symbolicko-společenské roviny, je zajímavé setkat se ve středověké literatuře s pojmem opásání jakožto metaforickou nadsázkou. I v dnešní době, byť je to možné nazvat již archaismem, se setkáváme s pojmem opásat se (např. vírou). Například v letopisu Příběhy krále Přemysla Otakara II., je uváděno: „*Roku 1254 dne 14. prosince Přemysl, syn krále Václava, vytáhl do Prus, opásán znamením kříže, ...*“⁷⁵ Tedy příslovce opásán je zde užito jako metafora pro pojem vyzbrojen či obrněn ve smyslu duchovním.

Ve *Starých letopisech českých* máme doložen pěkný, i když v tomto případě značně ojedinělý příklad pietního naložení s opásáním zesnulých. Když se roku 1419 udála defenestrace novoměstských konšelů z oken tamní radnice, bylo s těly zavražděných naloženo s náležitou úctou: „...*avšak v tu chvíli nebrali jim to, což na sobě měli, ale čepice čisté i opásání stříbrné každého z nich na něho položili.*“⁷⁶

Mimo to máme doloženo také pietní uložení opásání i se zbraněmi přímo do hrobu se zesnulým. Např. španělský infant Fernando de la Cerda (zemřel 1275) [2] byl do svého sarkofágu uložen i s mečem a krásně zdobeným drahým pásem a to tak, že pásem infant nebyl opásán, nýbrž byl na jeho tělo položen spolu s mečem, na jehož jílci byla položena jeho pravice.

Jak jsme výše poukázali, ve středověkém společenském povědomí fungoval opasek jako symbol. Vedle toho ale existují i jiná, prozaičtější, spojení pásu se společností. Kupříkladu, jak

praví prameny, bylo před obědem pro člověka dobré povolit si pás, což pravděpodobně napomáhalo nasycení „do sytosti“, jak zdůrazňuje Facetus:

*„Baltea laxabis,
ad mensam quando meabis
ne sedeas maeste,
vel dissolvas inhoneste.“⁷⁷*

Vedle toho ale bylo uvolňování opasku ve dvorské kultuře považováno za nevhodné a pro spolustolovníky urážlivé, někdy se povolení opasku při hostině přičítalo také alkoholovému opojení. Dotčena byla i společnost činem mladého Helmbrechta, když si přisedl k hodovnému stolu a:

*„...
er lie die gürtel wîter baz,
...“⁷⁸*

2.6. VÝZNAM OPASKU V RYTÍŘSKÉM KONTEXTU:

Vojenský pás hrál důležitou roli ve společenském statusu vlastníka již ve starověku a ve středověku se připnutí pásu stalo vrcholným prvkem pasování. Právě pás dával právo muži nosit zbraň a slavnostní spojení muže a opasku značí přerod jinocha v muže schopného branné povinnosti.

Velký význam opasku při obřadu pasování, ale i u rytířského statusu, je velmi dobře patrný samotného výrazu pasování. Být pasován, nebo opásán⁷⁹ vojenským opaskem a tím pozvednut do vojenské sféry, má své kořeny již v antickém Římě. Již tehdy opásání (cingi) značilo vstup a navrácení opasku (discingi) vyloučení z armády.⁸⁰

Od 12. století se ve Francii začíná pro pasování užívat název „adoubement“, pocházející ze starogermánského výrazu pro „udeřit“, zřejmě spojený s nově přidaným prvkem udeření pasovaného mečem do ramen. Z Francie tento pojem přechází do německého jazyka jako „Ritterschlag“ a v polovině 14. století se objevuje ve staročeštině pojem „zášijek“, což opět označuje úder mečem, tentokrát do zátylku.⁸¹

Je nutné si ovšem uvědomit také těsné spojení opasku s obřadem pasování v symbolické rovině. Jak se zmiňuje Pavlína Rychterová: „*Rituály (např. pasování) jsou důležitou formou symbolické komunikace, ale zároveň jsou více než to, neboť svým charakterem jako jednáním stírají hranici mezi symbolem (pás) a tím, co označuje (povýšení).*“⁸²

Tato antická tradice se dle mnoha písemných dokladů dodržovala s většími či menšími změnami i ve středověku. Stejně jako v antice, byl i ve středověku vojenský opasek považován za prostředek, vyjadřující sociální postavení majitele, oprávněného nosit zbraň.

Předání meče a s tím spojené opásání je doloženo také jako důležitý prvek císařské korunovace ve středověku. Tak například v řádu, který byl užit při korunovaci císaře Otty IV. roku 1209, byl císaři při aktu předávání císařských insignií podán papežem meč umístěný, předtím na oltáři sv. Petra se slovy „*Accipe gladium*“. Poté papež císaře opásal, řka přitom: „*Accingere gladio tuo*“. Poté císař meč vytasil z pochvy a třikrát jím máchnul.⁸³ Tento akt je třeba si vykládat jako jasnou demonstraci vojenské síly, jejímž předáním (v době po bojích o investituru spíše propůjčením⁸⁴) z rukou církve do rukou císaře, je císař potvrzen jako jediný ochránce křesťanského světa a hodnot.

2.7. STRUČNÝ ÚVOD DO RYTÍŘSKÉHO ODĚNÍ VE STŘEDOVĚKU:

Podle Čeňka Zíbrta, který čerpá z německé básně ze 13. století o výpravě Jana z Michalovic na rytířský turnaj v Paříži, si při odívání rytíř nejprve navlékl na nohy „brněné nohavice“, k patám si připnul ostruhy, často velmi bohatě zdobené, a nad koleno si uvázal kovové pláty. Pod zbrojí nosil rytíř tzv. „spalnieř“, což byl nejspíše látkový oděv, který pokrýval ramena a horní část trupu. Na tuto spalnieř oblékl Jan z Michalovic „halsbære“ (staročes. „brně“ či „pancéř“, lat. „lorica“), patrně z drobných kroužků sestávající košile, sahající až ke kolenům. Na pancéř patřily na počátku 14. století ještě „platen“ (lat. „thorax“, staročes. „pláty“), které byly zhotoveny z plechu, k tělu se připevňovaly pomocí řemínků a chránily zejména ramena a horní část trupu, jak je vidno na soše sv. Jiří [3] na Pražském hradě.⁸⁵ Od kroužkové zbroje se však kolem poloviny 14. století začíná upouštět a nahrazuje ji zbroj plátová. Kroužková zbroj se proměnila v kroužkovou „drátěnou“ košili a kroužků bylo využíváno například u kapuce. Plátovou zbroj vytvářeli platnéři, kteří se velmi záhy, roku 1328, seskupili na Starém Městě pražském do jednotného cechu.⁸⁶

Konečným oděvem horního trupu rytíře byl tzv. „vafenrok“, neboli „varkoč“. To byla v podstatě látková suknice do délky kolen, na bocích pro lepší pohodlí při jízdě koňmo nesešitá. Mohla být jak s rukávy, tak i bez nich. Původní účelnost ochrany železného brnění proti povětrnostním vlivům brzo nahradila v primátu spíše touha po demonstraci bohatství a přepychu. Vafenrok tak mohl být všelijak zdoben, často měla jeho výzdoba charakter erbovní.⁸⁷ Právě horní vafenrok, nahrazený později železnými destičkami podšitým koženým

kabátcem,⁸⁸ nosili rytíři přepásaný pásem, na němž měli připevněný meč.

Někdy mohl vafenrok nahradit „kuršit“, což byla suknice s kožešinou. Název kuršit také nebyl dle Zíbrta často používán, místo něj se užíval spíše název „sukně“. Sukně byly, stejně jako celá rytířská výzbroj, velmi nákladné na pořízení a ne každý rytíř si mohl takové vybavení dovolit.⁸⁹ Krk chránil tzv. „collare“ (staročes. „obojek“). Ve 14. století je také doložen tzv. „náramek“ - plech, který chránil jednotlivá ramena, jako u výše zmíněného sv. Jiří [3].⁹⁰

Ruce rytíře byly chráněny více způsoby. Jednak mohl být kroužkový pancéř opatřen dlouhými rukávy na konci bez otvoru, jak nám ukazuje spící voják na obraze Vzkříšení Krista od Mistra Vyšebrodského [4]. Toto řešení však muselo být velmi nepraktické. Ve 13. století se objevuje rukavice z tuhé kůže, nejdříve typ s volným palcem, posléze se všemi volnými prsty. Na hřbetu ruky byly tyto rukavice pošity kovovými destičkami, které chránily ruku.⁹¹

Na hlavě nosil ozbrojenec přilbici. Od typu přilbice s nánoskem z 11. a 12. století se ve 13. století přechází jednak k typu „hrncovému“ (ten se s různými změnami užíval zejména k turnajům a často byl velmi honosně zdoben) a typu „zvoncovému“ („šlap“), který kryl pouze týl a strany hlavy a někdy byl opatřen odklápěcím hledím (fr. „visière“). Od poloviny 14. století se u tohoto typu zvětšilo ochranné hledí, takže byla chráněna celá obličejová část (tzv. „hunckap“) s očními průzory. Od 14. století se vyskytuje vedle přilbic také železný klobouk jednak pro pěšáky, ale také lehkooděnce na koních.⁹²

Štít mohl být jednak tvaru kulatého a vypouklého, tzv. „puklěř“ (podle něm. „Puckler“), nebo obdélného. Ten užívali zejména jezdci. Ve druhé polovině 14. století bývá na štítu vytvářen výřez, kam se vkládalo ratiště kopí. Malý štít kulatého či trojúhelníkového tvaru se tzv. „terč“ (podle lat. „targa“) a často byl heraldicky pomalován, někdy i luxusněji potažen kožešinou. Ve 14. století se rozšiřuje obdélný dřevěný štít pro pěšáky, dosahující až 130 cm výšky, nazývaný „pavéza“ (dle fr. „pavais“).⁹³ Pavéza byla velmi často malířsky zdobena a pro dobu husitských nepokojů se stalo uměleckohistorické bádání na toto téma velmi přínosným.

7. ŘEMESLO PASÍŘSKÉ A ZLATNICKÉ:

Opasek, jakožto součást mužského a ženského oděvu, sestává většinou z více materiálově různorodých součástí. Jednak je to kožený či textilní pás, jednak jsou to kovové součásti jako přezky, různé ozdoby a nákončí. Podle toho se také na výrobě opasku mohlo podílet více řemeslníků z různých druhů rukodělného odvětví. V pramenech se v souvislosti s tvorbou opasků většinou mluví o mistrech pasířských, ale také o mistrech zlatnických, kteří vytvářeli luxusní opasky z nákladných materiálů.

Hranice řemeslných oborů nespíše nebyla z počátku přesně určena. Často se také řemesla štěpila ve své specializaci. Tak máme například Zikmundem Winterem doloženo, že v Polsku se jmenovitě pasíři dělili kolem roku 1365 na ty, kteří vyráběli opasky z cínu a na výrobce z mosazi.⁹⁴

Na český trh se patrně dostávaly také zahraniční importy, o čemž svědčí zmínka z roku 1488, kdy podávají pasíři hromadnou stížnost na „šmejdaře“, kteří na trzích prodávají importy a dělají jim tak škodu.⁹⁵

Dalšími řemeslníky, kteří se mohli na výrobě opasku podílet, byli bezesporu přezkaři (feruncatores), kteří byli schopni vytvořit přezky z jakýchkoli kovů. Těchto přezkařů však nebylo mnoho, protože se dle Wintera do roku 1419 objevuje v pražských pramenech jen 12.⁹⁶

3.1. MISTŘI PASÍŘI:

Pasíři zhotovovali opasky buďto z vlastnoručně zpracovaných surovin (sami zpracovávali kůže či vyráběli kovové součásti), nebo nakupovali polotovary (přezky a nákončí u „šmejdařů“) a ty pak přizpůsobovali nové funkci. Z roku 1401

pochází zpráva, kdy se pražští pasíři hádají o koupi mědi, z níž často vytvářeli mosazné opaskové doplňky a to nejen obyčejné nezdobené, ale i „cingulos fibulatos“.⁹⁷

Jak uvádí Winter, pasíři (cingulatores) vytvořili roku 1364 na Novém městě Pražském samostatný cech⁹⁸ a zároveň zde obsadili celou ulici. Ačkoli byli dle Karlova privilegia, které jim umožňovalo monopol⁹⁹, uznání a usazení pasíři pouze na Novém městě Pražském, velmi brzy se rozšířili i do jiných částí pražských¹⁰⁰ a od roku 1437 existoval také pasířský cech na Starém městě. Do roku 1419 je tak v Praze doloženo nejméně 107 mistrů pasířských. Ve 14. století byly obsazeny dvě pasířské ulice na Novém a dvě na Starém městě Pražském a roku 1412 vlastnilo 45 pasířských mistrů krámy na Koňském trhu. Mezi lety 1324 – 1393 bylo mezi měšťany přijato 42 pasířských mistrů. Nejvíce pasířů však přišlo do Prahy ve 40. až 60. letech 14. století.¹⁰¹

Co se národnostního zastoupení ve 14. století týče, byla většina pasířských mistrů původu německého, tedy i cechovní statuta byla psána buďto latinsky, nebo německy. Tak v 60. letech 14. století je ze dvaceti pasířů jedenáct Němců, sedm neznámého a dva jsou českého původu. Ve druhé polovině 60. let však Karel IV. vydává nařízení, aby se zvýšil počet českých mistrů a měšťanů a aby se městská rada neskládala pouze z měšťanů cizího původu. Tak se pomalu zvyšuje i počet českých pasířů, i když po smrti Karlově se opět zvyšuje počet Němců v řadách měšťanstva.¹⁰²

Za husitských nepokojů přirozeně počet německého obyvatelstva v Praze slábne a mezi měšťany převládají Češi, jak dokládají dva soupisy pražských živnostníků mezi lety 1427 – 1429.¹⁰³ Je zajímavé, že po době husitských válek si pasířský

cech udržel až do doby pobělohorské ryze české národnostní zastoupení. Například ještě roku 1619 má cech na Starém městě Čechy za oba cechmistry.

V době 16. a počátkem 17. století pak již nejspíše řemeslo pasířské nepatřilo k právě výnosným, jak dokazují nevalné přírůstky pasířů do měšťanského stavu. Tak bylo například roku 1524 zapsáno z celé Prahy pouze 17 pasířů a mezi lety 1526 až 1620 přijato do měšťanského stavu 16 mistrů na Starém městě a 13 na Novém městě.¹⁰⁴ Pasíři velmi často také měnili, nebo doplňovali kvalifikaci, čímž se z nich mohli stát vedle své hlavní profese také puškaři, zvonaři, konváři, či jircháři.¹⁰⁵

Cech pasířský byl dle všeho nejspíše spojen s 16 kovodělnými cechy, jako byli platnéři, ostružníci, helméři, nebo jehláři, ale také s některými kožedělnými (řemenáři, uzdaři, tobolečníci, aj.) všechny tyto cechy byly spojeny jedinou korouhví, a to zelenou s oděncem s mečem a v ostruhách.¹⁰⁶

V menších městech nebylo pasířů mnoho a většinou se sdružovali do cechů s mistry jiných řemesel. Tak tomu bylo například v Kutné Hoře, kde byli v jednom cechu mistři dokonce čtvera řemesel. Výjimkou je zde město Sušice, kde měli pasíři, stejně jako v Praze cech samostatný a to nejspíše z důvodu značného množství odběratelů.¹⁰⁷

V okolí Olomouce je doloženo praktikování pasířského řemesla v nedaleké Litovli, ve sklepě raně secesního domu na náměstí Přemysla Otakara č. p. 753. Zde bylo ve zbytcích dřevohliněného domu hrázděné konstrukce, zaniklého někdy v závěru 13. nebo na počátku 14. století, nalezeno torzo plátového bronzového slitku šesti profilovaných přezek, které k sobě byly připojeny licími kanálky po třech [5]. Tento slitek

byl nalezen v jílovité vrstvě, datované do 3. čtvrtiny 13. století.¹⁰⁸

Dalším dokladem pasířské produkce v Litovli je nález polotovaru liliovitého opaskového kování ze slitiny olova a cínu ve dvoře domu v ulici 1. máje č. p. 792, na místě hospodářského objektu z 3. čtvrtiny 13. století [6].¹⁰⁹ Typ přezek a kování bude ještě zmíněn.

3.2. MISTŘI ZLATNÍCI:

Mistry zlatnické (Goldschmiede) lze rozdělit podle jejich důležitosti na dvorské, klášterní a městské. Dvorští a klášterní zlatníci vytvářeli ve velké míře přepychové předměty z velmi nákladného materiálu a provedení, zatímco městští zlatníci si mohli dovolit zhotovovat předměty dle prostředků objednavatelů, někdy též z levnějších materiálů. Zlatníci, pro svou dovednost společností velmi vážení, jsou často známi jmény počínaje zlatníkem Kojatou¹¹⁰, přes vyšehradského zlatníka Prowoda¹¹¹ a pokračuje mistrem Hanušem z Kolína, který roku 1373 koupil dům na Hradčanech.¹¹²

Již v polovině 11. století je podle Dany Stehlíkové doložen zlatník, jakožto služebný poddaný staroboleslavské kapituly. Velkými zadavateli zlatnických objednávek byli zejména biskupové Menhart a Daniel I. a kníže Soběslav I.¹¹³

Časem, s přibývající movitou třídou měšťanstva však vytváří i městští mistři zlatniční často velmi nákladné předměty, mezi nimi i bohatě zdobené opasky. Je možné, že již ke konci 13. století se zlatníci sdružili do bratrstva¹¹⁴, nebo alespoň do spolku, jež umožňoval společné vystupování.¹¹⁵

Nejstarší známá zlatnická statuta, po dobu 14. století se vyvíjející, pochází nejspíše z roku 1324, kdy je dobré mluvit

ještě o bratrstvu.¹¹⁶ Roku 1375 či 1378 dostal staropražský zlatnický cech darem od Karla IV. prsten, mitru a ostatky sv. Eligia, patrona zlatníků.¹¹⁷ Zlatnický cech měl, stejně jako ostatní cechy také svou korouhev, o kterou se dělil ještě s cechem malířským a štítařským. Tato korouhev byla modré barvy se zlatým kalichem a s erbem se třemi červenými štítky na štítu bílém.¹¹⁸

Oproti pasířům, dle Zikmunda Wintera, nejspíše středověcí zlatníci v Praze nikdy neobsadili celou ulici, ale mísili se s jinými živnostníky, jako byli například ševci, nožíři a jiní.¹¹⁹ Dana Stehlíková však lokalizuje velké procento zlatníků na Starém Městě, jmenovitě kolem kláštera dominikánů, další dílny pak uvádí v ulicích Malé Karlově (tehdy Zlatniční), nebo na Zlatničním náměstí (mezi dnešními ulicemi Michlaskou a Jalovcovou).¹²⁰

V 70. letech 15. století vzrostl počet zlatníků i na Novém městě tak, že zde vznikla významná komunita, jejíž krámy stály u hřbitova Matky boží Sněžné.¹²¹ Kolem roku 1500 pak vzniká rozsáhlá kolonie také na Malé Straně. Na tamním rynku se usazují zlatniční mistři se svými dílnami a pronikají i do okolních ulic, hlavně směřujících k hradu, což jim zajistilo v 16. století výhodný post hradčanských dodavatelů.¹²²

Největší vzestup zaznamenalo řemeslo zlatnické ve 14. století, kdy například mezi lety 1374 – 1383 přibylo na Starém městě mezi měšťany 18 nových zlatníků, vesměs cizinců.¹²³

Jak již bylo výše řečeno, zlatníci velmi často dodávali součásti opasků z drahých kovů do pasířské dílny, nebo přebírali celé vypracování, a to zejména pokud mělo jít o honosný opasek rovnající se šperku, tedy z nákladných materiálů jako byly drahé kovy a kameny. Tak se praví například ve statutech pražských

zlatníků po roce 1324 o tzv. bílých pásech (stříbrných), jejichž zhotovení se mělo platit podle váhy (za 1 hřivnu mělo být vyplaceno 40 grošů). U vysoce zdobeného opasku pak cena stoupla o 10 grošů za hřivnu.¹²⁴

Mezi zlatníky je možno připsat také zlatotepce (auripercussores, Goldslaher), kteří tepali zlato v tenké plátky a prodávali pozlacovačům, nebo sami pozlacovali a stříbrníky (argentifusores), kteří přepouštěli stříbro a vytvářeli drobné stříbrné předměty.¹²⁵

Zlatníci bývali, jak již bylo výše řečeno, ve středověku velmi váženými měšťany. Často zasedali v radě a mohli si tedy dovolit přepychové bydlení.¹²⁶ V domě byl v přízemí krámk, v němž se prodávalo zboží z dílny, často zde byla zároveň kovotepecká dílna, kde se předměty vyráběly za studena. V zadní části pak byla umístěna dílna s tavnou pecí [7]. Vedle vlastního domu s dílnou si také zlatník mohl najímat krám na trzích, popřípadě jezdit po okolních jarmarcích s mobilním krámem.¹²⁷

Zlatníci také někdy, vedle vytváření šperků a doplňků (jako právě pásy) z drahých materiálů, spolupracovali s krejčími a vyšívači při zhotovování oděvu, a to nejen liturgického. Často byly pláště a suknice bohaté šlechty zdobený zlatem a drahými kameny.¹²⁸ Zároveň musel být zlatník, na základě nových stanov o mistrovském kusu (pečeť, kalich, vsazení drahokamu) z let 1478, také zdatným rytcem.¹²⁹

3.3. TECHNOLOGICKÉ POSTUPY A TECHNIKY VÝZDOBY OPASKŮ:

Doba 4. a 5. století, jakkoli bouřlivá, má v našem studiu vývoje šperkařské industrie velmi důležitou roli. V této době byl již vývoj výzdobných technik šperkařství takměř dokončen.

Typologicky je možno druhy technik rozdělit dle byzantského vzoru, neboť právě v Byzanci se od 4. století střetával pozdně římský úzus s řeckou a orientální tradicí. Narážíme tak na dekorační prolamování, filigrán, inkrustaci, niello, méně častěji pak na vrubořez, plátování vzácnými kovy, tepání a tausování.

Prolamování (*opus interrasile*) – realizované tak, že tvůrce probil na aversu velký počet drobných dírek, seskupených do požadovaného tvaru, toto dopracoval pilníky a nožíky a poté finálně vyhladil – bylo známo již v antickém Řecku, nicméně hojně bylo využíváno v Římě v době císařské, kde také tato technika dostala technického mistrovství (hlavně v provedení jemných krajkovitých prolamovaných ohrub císařských medailonů). Obliba prolamování je zvláště patrná hlavně mezi 3. a 7. stoletím. Po roce 600 se ale postupně vytrácí zájem o tuto techniku. Nejvíce dokladů dekorativního prolamování pochází z oblasti Galie a Porýní, což ale dle Lubomíra Niederleho nevylučuje výrobu i v oblastech Byzance.¹³⁰

Email, a to v podobě emailu jamkového (*émail champlevé*), do Evropy infiltroval ve 4. století z Východu. V případě tohoto druhu emailu šlo o to, že do podkladu byly vytvořeny jamky, které bylo vyplněno emailovou barevnou pastou. Přihrádkový email (*émail cloisonné*) byl obvyklou technikou zejména v Byzanci. Jeho rozkvět je kladen zejména od 9. století. Plošky emailové pasty jsou zde oddělovány pomocí drátkových přihrádek.

Filigrán, známý již ve starověku, znali byzantští umělci jak řetízkový (na hladkém povrchu šperku dekoraci vytváří zkroucené drátky, nebo řetízky, někdy i ve více vrstvách), tak i zrnitý (výzdobu tvoří granulovaný, nebo perličkový povrch).

Filigrán zrnitý se vyráběl v Byzanci hlavně ze zlata (oproti tomu orientální šperky byly především stříbrné), charakter zrn je na rozdíl od orientálního filigránu hrubější a zrna se shlukují do hroznovitých a malinovitých tvarů. Nálezy takovýchto filigránových ozdob se nachází hlavně na Balkáně a v části Ruska, která měla kontakt s Byzancí.

Filigrán drátkový (*opus veneticum*), v Byzanci oblíbený zejména v 5. a 6. století, expanduje do Itálie, Ruska a střední Evropy teprve v 9. století. Ve starší době se užívají ozdoby ve tvaru O, C, S, 3, či srdce. Později se tyto jednoduché motivy komplikují až do tvarů vegetabilních úponek, které dále mohou být ještě granulovány.¹³¹

Inkrustace drahými kameny, barevnými skly a perlami, importovaná do Byzance nejspíše z Orientu, byla známá již ve starověku. Kameny byly hladce broušeny a rozsazeny buďto pravidelně, nebo naopak. Zasazeny byly do nevysokých i vyvýšených kovových úchytů, později přichyceny pomocí drápků ve vegetabilní provedení. Perly byly provléknuty a uchyceny drátkem.

Řezání a leštění drahých kamenů bylo poměrně náročné pro jejich tvrdost. Brusiči, neboli „pulěři“ k tomu užívali brusírny, poháněné manuálně či vodním kolem. Brusičské dílny se nejspíše nacházely pro vzácnost materiálu pouze na panském dvoře. Řezání drahých kamenů se provádělo na dřevěné podložce patrně pilkou podsýpanou ostrým pískem a jako pomůcka k leštění sloužil navlhčený prach zbylý po řezání.¹³²

Niello (*nigellum*) – do rýh v podkladu se vtavila sloučenina stříbra (mědi, nebo olova) a síry a boraxu a poté se předmět vyleštil - překročilo hranice Římské Říše také nejspíše z východu. V Římě se pak s oblibou užívá zejména ve 3. a 4.

století. Odtud se zřejmě v 5. století dostává do Byzance (zde se užívá zejména při výzdobě méně honosných šperků, nebo prstenů, křížků, či relikviářů).

Tauzie se rozšířila do Evropy z Orientu a toto zdobení povrchu kovového předmětu spočívá ve vtepávání pásků kovu do rytého obrazce a následném přebroušení a leštění.¹³³

Velmi efektivní technikou, užívanou hlavně na levnějších materiálech, bylo zlacení. Zlatilo se různými způsoby, z nichž oblíbenou bylo plátování – pokrývání kovového předmětu tenkou fólií, nebo husté ovíjení drátku z jiného, efektivnějšího kovu.¹³⁴ Dalším způsobem bylo silné pokrytí kovového předmětu amalgamem zlata a následné zahřívání, čímž se po odpaření rtuti vytvořil jemný zlatý povlak. Třetí technikou bylo nanesení směsi pryskyřičné pasty a zlata na předmět a žíháním se odstranila pryskyřičná pasta a zbyla na předmětu zlatá vrstva.¹³⁵

Výroba šperků lisováním a vytepáváním kovu bylo lidem v Evropě známo již na sklonku doby kamenné. Lisovací techniku užívali například Germáni hlavně k výzdobě svého nejcharakterističtějšího šperku – spony. K výrobě vytepávaného předmětu byla potřeba základní matrice¹³⁶ s reliéfním vzorem na kterou se položil tenký plech – budoucí ozdoba. Na tento plech byly nakladeny jednak vrstva tenkého olověného plechu, tak silný pás kůže nebo plsti a tím byl materiál připraven k vytepání.¹³⁷ Za hlavní středisko výroby tepaných předmětů se v 6. a 7. století považovala Sýrie.¹³⁸

Namísto vytepání bylo možné plech také vylisovat užitím základové matrice a vyklenuté patrice.¹³⁹

Vedle lisování bylo velmi důležitou výrobní technologií odlévání, jehož užívání je doloženo u nejstarších dokladů výroby šperků z kovu. K odlévání sloužily jak tyglíky k nalévání kovu,

tak odlévací formy. Užívaly se hlavně kamenné formy otevřené či dvoudílné – tzv. kadluby, formy z vlhkého písku, nebo konečně dokonalé odlévání na ztracenou formu – *à cire perdue*, což byla technika, kdy se vytvořil voskový model, který se po potření vrstvou kaše ze síranu vápenatého¹⁴⁰ obalil hlínou do níž se udělaly otvory. Toto pak bylo vhozeno do ohně a předtím než vosk vytekl, vypálil se do hlíny tvar předmětu. Taková forma pak sloužila k jednorázovému použití, což bylo také její nevýhodou.

Je zajímavé, že kamenné kadluby jsou nejčastějším dokladem odlévání kovů zejména ve východních částech Evropy a směrem na západ jejich počty klesají. Jediným místem, kde byl u nás kadlub nalezen, je sídliště z oblasti Starého Města, v poloze Nad Haltýři.¹⁴¹

Gravírování byl způsob zdobení povrchu předmětů z různých materiálů (kovu, kosti, perleti, aj.) rytím.¹⁴² Dekor byl vytvořen jako basreliéf, s motivem vystupujícím ze základny. Ten mohl být dále dotvořen ještě rytím. Ve 14. století byla touto technikou zdobena mimo jiné různá drobná kování, sloužící jednak jako doplňky oděvů, ale také například jako ozdobné kování na vazbách knih.

8. TYPOLOGIE OPASKŮ A OPASKOVÝCH KOVÁNÍ:

Tato část práce si klade za cíl zhodnotit jednak typy pásů užívaných hlavně v době Vrcholného a pozdního středověku, tak také jejich kovové součásti a způsoby připevnění přídatných částí (tašvice, meč, dýka, ...). Příklady pásů doby gotické jsou zvoleny hlavně díky bohatému ikonografickému materiálu, jímž tato doba disponuje zejména v sochařské a malířské produkci. Tyto příklady jsou pak doplněny ukázkami dosud zachovalých opaskových celků a součástí těchto celků ze zahraničních, ale také tuzemských fondů.

Druhá část využívá převážně archeologických nálezů, zejména přezek a drobných kování, v případě tuzemských příkladů většinou bez velké umělecké hodnoty. Na základě těchto nálezů v kooperaci s publikovanou klasifikací se dále bude práce ubírat směrem univerzálního roztržení¹⁴³.

Mimo to jsou dalším důležitým zdrojem pro poznání středověkého šlechtického oděvu a zbroje 14. a 15. století různé písemnosti, mimo jiné i tzv. „*pūhonné knihy*“ (lat. Citatio). Tyto knihy obsahovaly obžaloby různého charakteru, ale také se zde často objevovaly pozůstalosti jako předměty vymáhání soudní cestou.

Například Anežka z Rokytnice žalovala služebné svého otce, kteří jí v noci z tvrze v Tršicích odnesli několik sukní, i stříbrných pásů. Soudní cestou také vymáhala několik let jistá Eliška ze Spranku pozůstalost po své sestře z roku 1439.¹⁴⁴ Ve všech případech musel být každý předmět přinejmenším vyčten, ne-li přímo popsán.

O hodnotných předmětech v osobním vlastnictví se dozvídáme vedle pūhonných knih například ze středověkých testamentů, inventářů, nebo solitérních zpráv. Například po smrti

Tyrolského vévody Otty roku 1310 byl ve věži jeho hradu Tirol, která nejspíše sloužila jako pokladnice, nalezen bohatý inventář, kde nechyběly tři masivní stříbrné pásy a dvaadvacet pásů „*in frisis et corrigiis*“¹⁴⁵. V Tyrolských regestech do roku 1364 je mimo jiné doloženo poměrně velké množství zápisů, které se týkají jak zlatníků, tak i početných pásů, které vytvářeli zlatníci na objednávku vévodů Tyrolských.¹⁴⁶

Vedle zpráv písemného charakteru se nám však nabízejí také ojedinělé archeologické nálezy, jako je nález bronzové přezky s emailovými lvími hlavami či různých pozlacovaných železných opaskových součástí z průzkumu hradu Hasenburgu v Nordthüringen (asi 12. – 13. století),¹⁴⁷ nebo nález několika pásových přezek, z nichž nejpěknějším příkladem je stříbrná přezka zdobená na lícní straně úponkou [8] z kopce v lokalitě Gommerstedt u Arnstadtu.¹⁴⁸

4.1. TYPY OPASKŮ:

Na opasek (ať již mužský nebo ženský), se od dob protohistorických zavěšovaly nejrůznější předměty, které byly chápány majiteli jako předměty každodenní potřeby, nebo jako předměty odhalující společenský status vlastníka. Jak se zmiňuje Čeněk Zíbrt, na pásech byly často uvazovány též měšce s penězi. To je například doloženo ve starých herních zákonech, kdy hráč nesměl prohrát více, než měl „*sub cingulo*“, tedy nesměl hrát na dluh.¹⁴⁹

K pásům byly měšce, drobnosti, i zbraně zavěšovány na speciální železné kroužky nebo obloukovité držáky. Závěsná poutka měla různý tvar, od jednoduchých rovných se zahnutými konci [9], až po velmi zdobné s trojlaločným „obloukem“ [10]. Při archeologickém průzkumu pekařské ulice v Brně bylo takové

poutko také nalezeno. Jedná se o předmět podkovovitého tvaru s rytou výzdobou [11], z období patrně raně renesančního.¹⁵⁰ Toto podkovovité poutko je šarnýry spojeno se dvěma nákončími s taktěž rytou výzdobou a dvojicí děr pro hřebíčky, nebo nýtky.

Ve středověku byly na opasek nejčastěji zavěšovány kožené či látkové tašvice, klíče, u šlechticů, ale také měšťanů nejčastěji dýky a meče a od poloviny 14. století dokonce rolničky,¹⁵¹ které vydávaly cinkavý zvuk¹⁵².

Pásky bývaly jednak z barevné kůže (často červeně zbarvené), jednak také z textilu. Toto se často týkalo pásů ženských, poněvadž nedisponovaly takovou pevností a odolností, ačkoli máme doloženo také množství textilních pásů, určených k zavěšení meče, jako například „Pás císaře Otty IV.“ ze 13. století, dnes umístěný v Kunsthistorisches Museum ve Vídni [12].¹⁵³

Kůže byla často zdobená tlačеныmi, nebo rytými ornamenty geometrickými, ale i složitějšími, např. zoomorfními či rostlinnými. Velmi pěkným tuzemským příkladem je fragment koženého pásu z Tábora [13].

Díky průzkumu odpadní jámy v domě č. p. 220 v Táboře se nám dochoval fragment opasku, který vytvořil na počátku 16. století (nejpozději do roku 1526, kdy byl dům prodán za 230 kop míšeňských krejčímu Janu Chmelovi) táborský pasíř Prokop. Jedná se kus koženého řemenu s lesklou lícni stranou, plošně zdobenou tlačеныm šachovnicovým ornamentem, mezi nímž je na dvou místech v rozpětí 10 cm užita zoomorfní výzdoba čtyřnohého zvířete s ocasem.

Tento fragment je na jedné straně opatřen mosazným nákončím, které je k opasku upevněno pomocí dvou nýtků. Nákončí lichoběžníkovitého tvaru je přehnuté a zakrývá tak

konec opasku, přehyb je vytvarován do trubičky o průměru 0,2 cm, v jejímž středu je umístěn upínací háček o délce 1,5 cm.

Jiné, velmi zachovalé příklady, jsou uloženy v Londýnských muzeích. Nejstarší materiál pochází z pozdního 14. století. Tak například tenký pás s tlačenými medailony s motivem písmene „S“ z British Museum [14], nebo velmi bohatá výzdoba s motivy ležících psů a nápisovou páskou se slovy „*tout monn coer*“ [15]. Motivy nápisů byly však typickým prvkem spíše pro jiné, textilní materiály než pro kůži.¹⁵⁴

Vedle tlačené ornamentální výzdoby mohly být pásy zdobeny také různými plíšky a kováními z různobarevných a drahých kovů. Tyto plíšky nabývaly rozličných forem, od jednoduchých geometrických tvarů jako čtverec, obdélník aj., přes liliovité formy až k typickému gotickému kvadrilobu, provázejícímu veškerá umělecká odvětví.

Ve vrcholném a pozdním středověku bylo použití pásů zejména módní záležitostí. U středověkých žen, ale i mužů, byl opasek kožený či tkaný prostředkem ke zdůraznění štíhlého pasu a zvýraznění celkové linie postavy. S příchodem gotiky spolu s uplatněním šatu těsně obepínajícího figuru se odhaluje také nové chápání pásu jako šperkařského doplňku.¹⁵⁵

Po vzoru francouzském se v polovině 14. století objevuje nová móda, typická zužující se linií s důrazem na hrud' a boky. Pás již není umisťován v místě kolem pupku, ale spadá až na boky (tzv. „kyčelní pás“¹⁵⁶). Tento velmi silný pás, vyrobený hlavně z kůže, objevující se v polovině 14. století a často také pobíjený, je Claudií Schopphoff ztotožňován s termínem „dupsing“ známým z pramenů.

Kromě pásů zhotovených z kůže, se objevují i pásy daleko luxusnější, zhotovované z řetězů z drahých kovů, nebo z destiček

zdobených rozličnými kameny a perlami, které daleko přesahovaly cenu obvyklé produkce. Takové pásy jsou často zobrazovány u některých soch a také na středověkých malbách, o čemž bude pojednáno níže.

Móda nákladných pásů neminula vedle šlechty a bohatých měšťanů také duchovní stav. Roku 1385 na synodě pražské diecéze káral takto mistr Vojtěch Raňkov z Ježova české duchovní.¹⁵⁷

Pásy byly zapínány pomocí přezek rozličného tvaru, nebo někdy také za pomoci bohatě zdobené spony. Kovové části pásů byly velmi často opatřovány slovy, která byla jednak charakteru náboženského (modlitby k Panně Marii u ženských opasků), či charakteru milostného.

4.1.1. Pásy k nošení meče:

Hlavním požadavkem opasku k nošení meče (něm. Schwertgurt) byla bezesporu velká odolnost v tahu vůči zátěži, způsobené větší hmotností meče. Proto se pásy vyráběly zejména z kůže, nebo velmi pevné tkaniny. Způsobů upevnění pochvy meče na pás bylo značné množství. Jednak se používalo přímé spojení opasku a pochvy, kdy pochva byla nedílnou součástí pásu, jednak mohla být pochva odnímatelná, připevněná pomocí řetězů nebo háčků.¹⁵⁸

První skupina, používající se do konce 13. století,¹⁵⁹ mohla být řešena například tak, že byl pás v místě uchycení pochvy podélně rozdělen ve dvě, menší pásek byl protažen stehovitě horní částí pochvy, širší pás byl kolem pochvy omotán [16]. Níže pak pokračovala nová část pásu opět v celé šíři, která vodorovně obtočila pochvu. Tento způsob zajištění byl jistě velmi pevný a zaručoval poměrně dobře stabilitu meče ve svislé poloze. Další

způsob pevného řešení byl ten, že byla pochva mečem obtočena a nebylo použito jištění u jejího horního okraje [17], popřípadě je pochva pod pásem zajištěna dalšími pásky, provlečenými do kříže [18].

Ve druhém případě je pochva k pásu připevněna pomocí háčků, nebo soustavou řetízků a řemínků. Tento způsob připevnění se dle Figerlin vyskytuje od počátku 14. století¹⁶⁰ a je pro něj typická možnost opakovaného sejmutí pochvy z opasku. Možnost jednoduchého uchycení [19] se provádí pomocí speciálně upraveného nákončí s očkem na konci. Takto upravená nákončí najdeme například na pásu k loveckému rohu ze Savernake [20] z 1. poloviny 14. století.¹⁶¹

Daleko složitější je způsob, kdy je pochva zavěšena na opasku pomocí soustavy řetězů a řemínků [21]. Zde je pochva zajištěna hned na několika místech, v tomto případě na šesti. V případě pochvy meče z hrobu veronského patricije Cangranda (Can Francesca) della Scala († 1329) [22] byla pochva zajištěna pouze na třech bodech.

Do roku 1300 byl v západoevropských zemích, zejména v dnešním Německu, rytíři nošen velmi prostý, nezdobený pás bez jakýchkoli kovových částí, spojen nejspíše s prvotní ideou chudého rytíře - služebníka.¹⁶² Dokonce nebyly použity ani přezky, ani nákončí. Pás se tak zapínal pomocí provlečení tenčích řemínků druhým koncem řemene a jejich následným zavázáním [16].

4.1.2. Demi-ceints:

Demi-ceint, tedy něco jako „pulpás“ bylo označení pásu s medailonovitým, kováním s háčkem, kratším textilním pásem a na něj navazujícím řetízkiem, do jehož oček se zahakoval háček

kování. Konec řetízku pak mohl, pokud byl delší, volně viset dolů. To vidíme například u triptychu s Oplakáváním Krista a donátorem od Hanse Memmlinga z roku 1470, u postavy Máří Magdaleny [23].

Poprvé byl dle Fingerlin termín užit roku 1369, kdy vévoda Burgundský daroval při příležitosti své svatby několika rytířům takové pásy. Pásy byly, což dokazují ikonografické prameny, užívány v poměrně širokém časovém období, a to od 3. čtvrtiny 14. až po 16. století. Tyto pásy s řetízky byly pak ve středověku (oproti typům ceintures-longues) výhradně ženskou záležitostí,¹⁶³ a to zejména v patricijských vrstvách.¹⁶⁴ Jak název napovídá, vznikl tento typ ve Francii a z ní se pomalu rozšiřoval do jiných částí Evropy.

Krásným příkladem typu demi-ceint je pás z rozbořeného kostela v Auffargis (oblast Seine et Oise), dnes uložený ve Versailles [24] z hedvábné pásky a stříbrných pozlacených komponent, zdobených emailem.

Ke konci 15. století začínají medailonovitá kování zmenšovat své rozměry, navíc se umisťují na konce řetízků, jako je vidět na nákresu bronzového pásového kování z Paříže [25] z 2. čtvrtiny 15. století, nebo bývají celé vytvořeny z kovu [26], to znamená, že i pásek je vytvořen ze řetězu, nebo proplétaného drátu.¹⁶⁵

Z českých sbírek je zachována dvojice nákončí pásu typu demi-ceint s očky pro uchycení háčku [27 a 28], které jsou však spojovány s francouzskou proveniencí. O těchto nákoncích bude zmiňováno ještě níže.

4.1.3. Ceintures-longues:

Jak název napovídá, jedná se o pásy, nošené hlavně v rozmezí poloviny a 80. let 14. století,¹⁶⁶ poměrně velké délky, ve většině případů od 138 do 167 cm. Stejně jako pro typ demi-ceints, jsou i zde pasová kování (nákončí a háčky), která jsou od pásu odsazena dlouhým „krčkem“. Jedná se hlavně o medailonovité a jim podobné centrální tvary s odsazeným krčkem k přichycení k pásu. Jak je vidno na nákresu pásu typu ceintures-longues [29], je zdobené kování zaháknuto háčkem za pás, který pak visí volně dolů, opatřen na svém konci nákončím stejného tvaru jako má háčkovité kování. Pro tento typ medailonovitého tvaru s háčkem bylo ve francouzských pramenech užíváno výrazu „boucle“ (část s háčkem) a „mordant“ (nákončí).¹⁶⁷

Podle Fingerlin jsou plně zachovány pouze tři kusy, mezi nimi například dva párové pásy, z nichž jeden je nyní ve sbírce zámku Charlottenburg [30], nebo velmi dlouhý pás z Metropolitan Museum of Arts v New Yorku [31] s klasickou přezkou oválného základu a dlouhým destičkovým nákončím s figurální výzdobou z konce 14. století.

Medailonovitá kování byla často velmi nákladně zdobena různými technikami, jako byl například email, nebo uplatnění perel.

Dvojice zcela totožných, nebo velmi podobných pásů, které jasně evokují záměrnou objednávku párových pásů, se zachované do dnešních dob objevují sice zřídka, ale nejspíše byly ve středověku poměrně oblíbené. Je možné, že tyto objednávky byly iniciovány objednavateli zejména jako pásy pro páry, tedy pro manžele. Takovým příkladem může být dvojice pásových garnitur z novarského dómu [32].¹⁶⁸

4.1.4. Pásy s prodlouženou přezkou a nákončím:

Typ pásu s prodlouženou přezkou se objevuje od 2. poloviny 14. století a jeho hlavním rysem je kromě prodloužené přezky a tenkého pásu také nákončí stejně prodlouženého tvaru jako přezka.¹⁶⁹

Doposud cele zachovaný pás pochází z hrobu Friedricha von Greifenstein, který byl roku 1386 poražen v bitvě u Sempachu [33]. Jde o lněnou tkanici, která je opatřena stříbrnými pozlacenými kováním, které jsou stejného tvaru. Šarnýrováním jsou připevněna tato kování k týlním destičkám a ty dvěma nýty ke tkanici. Ta je navíc opatřena velkým množstvím ozdobných pukliček.¹⁷⁰

České provenience je prodloužený typ přezky a nákončí, zachovaná z tzv. „karlštejského pokladu“ [34]. Podle nápisu „*ave ma*“ se bohužel jednalo o pás dámský,¹⁷¹ nicméně níže budou jeho komponenty ještě zmíněny v příslušných oddílech.

Tenký pás s prodlouženým kováním byl zřejmě velmi oblíbený a jeho užívání překročilo dobu jednoho století, ještě ve třetí čtvrtině 15. století máme doloženo jeho výrobu prostřednictvím stříbrné lyrovité přezky z města Chalcis na ostrově Euboa [35].¹⁷²

4.1.5. Šarnýrové a destičkové pásy:

Móda širokých, celokovových šarnýrových, i textilních a kožených pásů, pokrytých destičkami, bohatě zdobenými gravírováním, drahými kameny, nebo emailem, se objevuje v 2. polovině 14. století a je záležitostí mužského i ženského odívání. Podle všeho se móda šarnýrových a destičkových pásů vytrácí někdy ve 40. letech 15. století, i když zobrazování přetrvávalo ještě do století následujícího.¹⁷³ Jednalo se o velmi široký pás

krátkého typu, který je také možno zařadit pod skupinu typu demi-ceint, a který obepínal boky.

Pásky byly nošeny ženami i muži. V případě ženské měšťanské módy měly tyto široké a poměrně těžké pásky také zakrýt mezeru mezi horní (živůtek) a dolní (sukně) částí ošacení.¹⁷⁴

Rané typy pásů byly podle Fingerlin zhotovovány spíše z textilního, nebo koženého pásu, na nějž byly připevněny kovové ozdoby buď kruhového, čtyřúhelného, nebo tvaru kvadrilobu. Mezi nejstarší ukázky patří podle Fingerlin nálezy šesti stříbrných kruhových kování se sirénami z Opole z poloviny 14. století [36].

Zajímavým typem je pás s destičkami pyramidálního, nebo jinak vystupujícího tvaru, které vytváří velmi plastický efekt. Bohužel jsou tyto pásky zachovány pouze ze sochařských a malířských děl a žádný z nich se hmotně nedochoval. Příkladem zobrazení takového plasticky zdobeného pásu může být detail opásání židovského krále Heroda ze scény Vraždění nevinátek oltářního retáblu v poutním kostele Panny Marie v obci Schotten v Hesensku (asi 1370) [37].

Za mezičlánek mezi pásky destičkami pobíjenými a šarnýrovými lze považovat čtveřici bronzových kruhových kování z Reggia [38], které jsou k sobě připojeny šarnýry, ale zároveň jsou na nich patrné dírky pro nýty, jimiž byly nejspíše připevněny k pásu.¹⁷⁵

Právě široké destičkové pásky, posazené nízko na bocích, jsou v českém středověkém výtvarném umění zobrazovány v souvislosti s rytíři a mužským oděvem ze všech pásů nejpočetněji, a to zejména v období vlády Lucemburků. Velmi reprezentativní je zobrazení pásu na parléřovské soše sv.

Václava z kaple sv. Václava ve Svatovítském chrámu [39]. Jedná se zde o velmi zdobený pás, zřejmě koženého základu, na nějž jsou pomocí dosti viditelných nýtů připevněny kovové aplikace trojúhelného a kosočtverečného tvaru. Vpředu je umístěna velká kosočtverečná spona s vyobrazením svatováclavské orlice.

Dalším příkladem může být další parléřovská plastika, náhrobek Přemysla Otakara II. z 2. poloviny 70. let 14. století, taktéž z chrámu sv. Víta [40]. Pás je tvořen destičkami se geometricky vyvedenými čtyřlísty. Mezi jednotlivými listy, v rozích destiček, jsou uplatněny nejspíše nýty. Spona je též, stejně jako u sv. Václava poměrně mohutná, nyní však čtvercová. Povrch je zde bohužel rozrušen, takže nelze zjistit výzdobu. Není ale vyloučeno, že mohlo jít též o heraldický motiv. Motiv čtyřlístu je čitelný také na kyčelním pásu jednoho vojáka [41] z tympanonu Týnského chrámu z roku 1390.

Zobrazení destičkového pásu mohlo být také daleko jednodušší. Mohlo se jednat o poměrně silné destičky s nýtem (?) nebo naznačenou kruhovou výzdobou vprostřed, jak vidíme u postavy sv. Václava na kresbě mistra Osvalda ze 70. let 14. století, dnes uložené ve Stockholmu [42]. Stejný typ pásu je užit také u odění postavy na boční desce s námětem Nalezení kříže [43] z oltáře Sv. Kříže z 1. poloviny 15. století, nebo u iluminace s námětem Ukřižování misálu I F 342 z kolegiátního chrámu v Hlohově [44] z roku 1420, kde jsou ovšem destičky bez výzdoby.

Domněnka Karla Otavského, že drahokamy a perlami bohatě zdobené destičky se šarnýry, uplatněné na kamarách Svatováclavské koruny [45], jsou pozůstatky šarnýrového pásu Blanky z Valois, je dnes již přijímaným faktem.¹⁷⁶ Jedná se o dvanáct obdélníků o rozměrech 3 x 4 cm a celková délka

dosahuje 35,2 cm. Kamary zmiňuje, podle Ivo Hlobila, již druhý nejstarší inventář katedrály, pořízený k roku 1355.¹⁷⁷

4.1.6. Prodloužené pásy s ozdobnými kováními:

V tomto případě se jedná o velmi dlouhé pásy, jejichž počátky jsou všeobecně kladeny do 30. let 14. století. Dosahovaly poměrně malé šíře (kolem 2,5 cm) a délky kolem 150 cm. Například sametový pás z Cluny [46] dosahuje šíře pouhých 2,2 cm. Jak je zde vidět, měl pás poměrně dlouhé jazykovité nákončí, které mohlo být jak jednodílné, tak i dvoudílné. Nákončí bylo ve velkém množství případů zakončeno jakýmsi výčnělkem, který mohl mít různé tvary, většinou vegetabilního základu (žalud, lilie, list, aj.).

Stejně tak i ozdobná kování, rozestavěná po pásu, byla vegetabilního, nebo zoomorfního charakteru. Typická jsou litá liliovitá kování, zdvojená zrcadlově kolem perlovitého středu, jako je například nález z Hradišťka u Davle [47], nebo nálezy z Chalcis [48].¹⁷⁸ Spolu s liliovitým kováním bylo v Hradišťku nalezeno také presované plechové kování ve tvaru rozety [49]. Prodloužené tvary se na pásech často střídaly právě s centrálními tvary [46].

Typy a tvary přezek byly různé, ale často, jak vidno u pásu z Cluny byly používány tzv. „profilované přezky“ oválného základu. Kolem pasu se připevňovaly specifickým způsobem. Když byl pás provlečen přezkou a upevněn trnem, byla volná část pásu spodem obtočena a provlečena kolem pásu a tím vznikl jakýsi uzel. Takový efekt vidíme například na figurální tumbě Přemysla Otakara I. v chrámu sv. Víta na Pražském hradě [50].

Stejně uvázání pásu je patrné také na detailu iluminace s námětem Aristotelova hrobu v rukopisu Mandevillových cest

[51]. Velmi často jsou dlouhé pásy s „uzly“ i bez nich zobrazovány také ve spojení s Pannou Marií. Mezi příklady budiž zmíněno Ukřižování z kostela Sv. Barbory od Mistra Třeboňského oltáře z let 1375 – 1380 [52], kde se na desce objevuje jednak pás s uzlem na Panně Marii, tak široký destičkový pás na postavě setníka v popředí, tak také dlouhý pás bez uzlu s kovanými dírkami a kratším zašpičatělým nákončím, obvyklým zejména u pásů určených k nošení meče.

Ze sochařské produkce zmiňme například Madonu z Brna – Petrova z 1. čtvrtiny 14. století [53], nebo sedící Madonu z Opavy z 2. čtvrtiny 14. století [54].

4.1.7. Široké pásy se dvojitými přezkami:

Od počátku 15. století (asi mezi lety 1400 – 1440) se nově objevují, podle Fingerlin, pásy s dvojitými přezkami a se šíří, pohybující se od 6 do 8 cm. V tomto případě šlo o pásy kratší, kdy konec pásu nevisel volně dolů.¹⁷⁹ S pásem tohoto typu je spojen také nový typ oděvu, pozdně gotického pláště, zvaného „houppelande“. Byl to dlouhý mužský i ženský oděv (nebo kratší, pokud se například jednalo o mladšího majitele), směrem dolů se rozšiřující, s velmi dlouhými a širokými rukávy, objevující se v 80. letech 14. století na dvoře vévodů z Bordeaux.¹⁸⁰

Ve francouzských pramenech bývají tyto pásy označeny například jako „*surceits pour ceindre dessus houppelande*“.¹⁸¹ V Kodani je uložen kožený pás z počátku 15. století s mosazným kováním a oboustrannou kulatou přezkou a nenápadnou výzdobou [55].

Pásy mohly být také opatřeny nápadnější soustavou kování, jako v případě stříbrné pásové garnitury z Budapešti [56], která

se svým charakterem blíží výzdobě pásů destičkových. U zobrazení takových pásů je také někdy těžké rozlišit, kdy se jedná o který typ. V tomto případě rozhoduje to, jestli je na pásu přítomná dvojitá přezka, nebo spona.

Široké pásy s oboustrannými přezkami a podlouhlými ozdobnými destičkami, položenými svisle na pás, byly oblíbené také na Slovensku. Do 1. poloviny 15. století je vnočen pás z obce Moravany nad Váhom, místní část Ducové [57].¹⁸²

Jako doklad ikonografického zobrazení tohoto typu pásu v Českých zemích je třeba zmínit iluminaci moravského markraběte [58] z jihlavské právní knihy písaře Jana z Gelnhausenu z 30. let 15. století. Na této miniatuře je zobrazen velmi široký kyčelní pás kratšího typu, pobíjený pozlacenými destičkami čtvercového tvaru. Vpředu je pás zapnut oboustrannou přezkou s rámečkem, jehož základ tvoří kruh se čtyřmi stranami měkce prohnutými do kříže.

4.1.8. Úzké pásy s dvojitými přezkami:

Před polovinu 15. století, do doby kolem roku 1430, se klade vznik tenkých pásů s dvojitými přezkami. Jednalo se o poměrně jednoduchý a nezdobený pás, nošený výhradně muži. Také přezky byly v porovnání s předešlými skupinami velmi jednoduché, což dokazuje spíše užitkový charakter pásu. I pás k nošení meče, připisovaný Fridrichovi III. Habsburskému, s pozlaceným mosazným kováním, má velmi jednoduchou přezku „osmičkovitého“ tvaru [59].¹⁸³

Jak takový pás vypadal, nám ukazuje detail z oltářního obrazu Stefana Lochnera z roku 1447 [60], nebo grafika praporečníka od Albrechta Dürera [61].

4.1.9. Dusing:

Pojem „dusing“ je u mnohých badatelů vykládán zcela odlišně. Od dřívějších, někdy zcela odlišných, interpretací (např. úzký, velmi zdobený pás, nebo naopak široký pás kratšího typu, či pás kyčelní) je nejnověji dusing, ne tak už dupsing, chápán jako pás, opatřený velkým množstvím rolničků, které byly na pás zavěšovány na stužkách či páscích.¹⁸⁴

Nošení pásů se zvonečky bylo v oblibě zejména od 7o. let 14. století a přesahovalo daleko jedno století. V Německu například ještě v roce 1567 správci veřejného pořádku v Lübecku nosili takové pásy s rolničkami.

Jak takový dusing mohl vypadat na konci 14. století, vidíme na obraze Zajetí Krista od neznámého dolnosaského mistra [62]. Že dusing nenosili jenom muži, je dobře patrné z detailu modlící se ženy na oltáři Sv. Šebestiána [63] z klášterního kostela v St. Florian u Lince od Albrechta Altdorfera z 20. let 16. století.

Z českého prostředí je třeba zmínit iluminaci z Jihlavské právní knihy [64] Jana z Gelnhausenu. V tomto případě se jedná o poměrně široký pás, posazený nízko na bocích. Z dolní části pásu visí, jako u předešlých ukázek, kratší řetízky, ukončené rolničkami.

4.2. TYOLOGIE OPASKOVÝCH KOVÁNÍ:

Jelikož se dosud neobjevila na poli českého bádání žádná monografie, týkající se primárně vrcholně a pozdně středověkým opaskovým garniturám či přezkám a ani nebyla vytvořena žádná typologie přezek a jiných kovových součástí opasku, bude nejspíše nejlepším krokem vycházet prozatím ze zahraničních

typologií, které jsou oproti českým a slovenským zdrojům (bohužel), systematicky a důkladně probádané.¹⁸⁵

Přezkami se zabývá pouze několik českých badatelů, a to ve většině případů pouze, týkají-li se exempláře větších nálezových celků.¹⁸⁶ Jejich typologie se pak omezují na unifikaci na základě tvarové příbuznosti základních geometrických tvarů jako obdélník, ovál, apod., a to dle slov Antonína Zůbka „...ani v případě takto jednoduchých přezek není standardizace jejich popisu úplná...“¹⁸⁷

Dalším problémem je, že jednotlivé přezky jsou též často nalézány při archeologických průzkumech bez bližších vztahových souvislostí (jak tomu bylo například u jezdeckých hrobů avarské éry, kdy se nacházely celé opaskové garnitury v oblasti pásu či kyčlí). Zda se tedy jednalo v tom a tom nálezu o přezku opaskovou, o přezku z postroje, nebo přezku jiného určení, není bohužel možno zjistit. Předpokládám, že užitkové přezky a přezky do pásů méně movitých obyvatel byly většinou vyráběny z běžně dostupného materiálu – železa. Železné, nezdobené přezky také tvoří rozsáhlou nálezovou základnu, jedná se především o přezky závorové s pravoúhlým rámečkem a pohyblivým trnem, ale také přezky kruhové a půlkruhové, s příchytnou destičkou, nebo bez ní.

Přezky výčnělkové se ve středověkém inventáři prakticky nevyskytují, takové přezky jsou známy například z tzv. „noricko-panonských opasků“ [65], vyskytujících se v 1. a 2. století u obyvatel těchto římských provincií.

4.2.1. Přezky:

„Přezka (syn. spona) pomůcka k zapnutí opasku či řemene postroje nejen provlečením (→ průvlečka), ale i zajištěním

pomocí trnu (pohyblivého) či výčnělku (pevného), procházejícího otvorem v protějším konci řemene.“¹⁸⁸

4.2.1.1. Závorové přezky:

Právě závorové, nebo také jazýčkové přezky s pohyblivým středovým trnem tvoří největší počet nalezených artefaktů. Rozdělovány jsou, stejně jako ostatní součástky opasků, podle několika různých kritérií, z nichž hlavními jsou tvar a výzdoba. Jelikož je zde zapotřebí uvést všeobecnou klasifikaci a fondy nálezů v rámci České Republiky mnohdy neobsahují některé tvary opaskových součástí, je jedinou možností, jak se s tímto nedostatkem příkladů vypořádat, obrácení pozornosti na zahraniční ukázky.

Přezky jsou v této práci klasifikovány podle tvaru, který je definován jednak jednoduchými geometrickými tvary jako je kruh, ovál, čtyř a víceúhelník, ale také složitějšími tvary lyrovitými a zašpičatělými.

K přezkám může být dále připevněna příchytá destička (nebo také týlní ploténka)¹⁸⁹. Tato destička/ploténka může být jednak plochého profilu, nebo může být vytvarována do dutinky. Takto se buď přikládá svrchu na pás, nebo je konec pásu vložen do dutinky a připevněn nýty.

V rámci této skupiny s příchytou destičkou je nutno se zmínit o tzv. „limožských přezkách“, jejich počátky lze datovat kolem roku 1200 do okolí Limoges (obl. Limousine, Francie). Tento typ je charakteristický jak materiálem (bronz a jamkový email), tak i shodným tvarem (většinou přezka s odsazenou pasovou průvlečkou, osou s trnem a zaoblenou trnovou zarážkou. Právě příchytá destička je zde nejvíce zajímavým a umělecky

hodnotným prvkem. Na ní jsou zobrazovány prvky jednak vegetabilní, tak i figurální nebo zoomorfní a mytologické [66].¹⁹⁰

4.2.1.1.1 Závorové přezky s jednoduchým rámečkem:

4.2.1.1.1.1. Přezky s hranatým rámečkem¹⁹¹:

A. Čtyřúhelné rámečky:

Přezky se čtyřúhelným rámečkem můžeme dále rozdělit podle tvaru na kvadratické, obdélné, lichoběžníkové a přezky se středovou osou, podle charakteristiky povrchu na hladké, profilované, nebo zdobené. Jak již bylo řečeno výše, naše kategorizace tvořena pomocí tvarového hlediska.

Jako materiál bylo používáno železo, bronz, cín, nebo drahé kovy. Přezka mohla být buďto litá, nebo zhotovená ze silnějšího drátu, který mohl být ještě různě zpracováván a zdoben.¹⁹²

A.a. Tvar kvadratický:

Kvadratické rámečky jsou charakteristické tím, že všechna čtyři ramena jsou stejně dlouhá (ne však vždy stejně široká – přezky s tzv. „destičkovitou trnovou zarážkou“¹⁹³), tvoří tedy čtverec. Ten může mít buďto zaoblené [67], nebo zašpičatělé hrany [68]. Zatímco tyto přezky se vyskytují nepřetržitě jak časově, tak prostorově, typ s destičkovou trnovou zarážkou se uplatňuje ponejvíce v průběhu 15. století zejména ve francouzských oblastech. Trnové zarážky jsou zde často zdobeny gravírováním s figurálními motivy, nebo písmem.¹⁹⁴

A.b. Tvar obdélný:

Obdélné rámečky se v rámci skupiny objevují v nejhojnějším počtu a to umístované na pás jak ve směru podélném (strana s trnem a trnová zarážka jsou zároveň kratšími stranami rámečku), nebo příčném. Typ, uplatňovaný v podélném směru máme doložen z několika málo příkladů v provedení ze železného prutu, například exemplář z lokality Hradištko u Davle s trnem, zkráceným nejspíše pokročilou korozí [69].

Typ, kdy je obdélný rámeček položený příčně, je již více obvyklý. Vyskytuje se ve formě obvyklých železných přezek bez jakékoli výzdoby a kování, jakých je v českých lokalitách nalézáno mnoho, například v Hradištku u Davle [70], nebo v Dolanech u Olomouce [71].

A.c. Tvar lichoběžníkovitý:

Další skupinou jsou přezky s lichoběžníkovými rámečky.¹⁹⁵ Ty se, podle Ingo Heindela, uplatňovaly jednak v 8. století a nacházejí se často na slovansko-avarských pohřebištích, ale hlavně ve vrcholném a pozdním středověku, a to jak s kováním (příchytná destička), nebo bez něj. Největší procento (asi 61%) nalezených přezek je ze železa, asi 28% z bronzu a zbytek se dělí mezi mosaz a drahé kovy.

Častější jsou příklady, kdy je trnová oska kratší, než protilehlá trnová zarážka, tedy ramena rámečku se směrem od pásu rozevírají. Tato ramena mohou být poměrně krátká, jako je tomu u ukázky z Neubrandenburgu [72], datované do 13. století.¹⁹⁶ Zde je nutno uvést i příklad lité bronzové přezky z již výše zmíněné lokality Hradištko [73]. Jedná se o typ, který má profilovanou (příklad tzv. perlovcové profilace „Schnalle mit Perlstab“¹⁹⁷) trnovou zarážku po celé její šíři.¹⁹⁸ S touto profilací

se často setkáváme zejména u bronzových přezek oválného základu (viz níže).

Vedle tohoto „krátkého“ tvaru existují i příklady tvaru prodlouženého, který byl častý pro avarsko-slovanské opasky. Příklady nám uvádí zejména pro 2. polovinu 14. století v Anglii práce Geoffa Egana a Frances Pritchard [74].

Z lokality Hradištko známe ale také typy, jejichž tvar je opačný, tedy trnová zarážka je kratší. Zarážka je zde v jednom případě tvořena stěžejkou [75], ve druhém je obalena plíškem, stočeným do trubičky [76]. K oběma příkladům máme analogie v Anglii, typ se stěžejkou pochází z přelomu 13. a 14. století [77], typ s trubičkou z 2. poloviny 14. století [78].

A.d. Tvar polygonální:

Jedná se většinou o pěti až osmiúhelné tvary, pro vrcholný a pozdní středověk málo obvyklé. Jako příklad pentagonálního tvaru máme k dispozici bronzový rámeček z Brna, z Pekařské ulice [79] z přelomu 15. a 16. století. Pěknou ukázkou je v případě hexagonální formy bronzová přezka z Krotozsys u Vratislavi [80] z 11. století, u které zároveň nejsou žádné analogie. Luxusním kusem je hexagonální přezka ze zachovalé pásové garnitury z ostrova Gotlandu z poloviny 14. století s velmi jemně zdobeným kováním [81].

4.2.1.1.1.2. Přezky s kruhovým rámečkem:

U těchto přezek bývá rámeček ve svém průřezu většinou kulatý, nebo plochý a trn bývá zúžen do špičky. Zatímco přezky větších rozměrů a masivnějšího charakteru byly s největší pravděpodobností užívány jako součásti opasků, vesměs spíše látkových,¹⁹⁹ drobnější přezky s tenkým a špičatým (ba přímo

jehlovým) trnem byly používány jako spony k sepnutí oděvu a často byly také zdobeny.

Kruhové přezky, jak dokazuje Zůbek na mnoha příkladech, se používají v průběhu celého středověku a to v různých materiálových modifikacích.²⁰⁰ Jak poznamenává Alexander Ruttkay, jsou přezky s kruhovým rámečkem, alespoň ve střední Evropě, velmi častým jevem minimálně od 3. čtvrtiny 13. století.²⁰¹

Jako materiály sloužily jak užitkové, tak barevné kovy, časté jsou také kombinace rámečku a trnu z jiných materiálů. Zvláštní skupinou pro vrcholný středověk jsou přezky s kostěným kruhovým rámečkem a kovovým trnem. Takové příklady byly nalezeny opět v Hradištku u Davle [82]. Z této lokality máme zachovány také čtyři železné o téměř stejném průměru (od 3,3 do 3,5 cm). Zhotoveny byly z železné tyčinky kruhového, mírně zploštělého průřezu.²⁰² Shodné přezky byly nalezeny také například v Hradci Králové, kde máme navíc velmi zachovalé fragmenty železného trnu.

Z bronzového plechu se z Hradištká dochoval jeden exemplář kruhové přezky, kterou však Ingo Heindel pokládá dle analogií právě za součást oděvu.²⁰³ Na lícní straně je patrná rytá výzdoba, která zdobí jen jednu polovinu plochy, druhá polovina jakoby zůstala nedokončena.²⁰⁴

Podobné nálezy kruhových přezek s rytou výzdobou v České republice máme doloženy ještě z Dolních Věstonic a trati „Mokrovec“ u Telče [83]. Zde se jedná o případy, kdy je místo pro uchycení očka trnu na rámečku výrazně zeslabeno. Díky rozboru užitého písma na druhém zmiňovaném subjektu byly přezky vročeny do přelomu 13. a 14. století. Díky analogickým nálezům o velké koncentraci spíše v okolí karpatské

kotliny, bylo Zdeňkem Měřínským usouzeno, že místem původu těchto přezek jsou nejspíše dřívější Uhry.²⁰⁵

Jedna přezka dochovaná i s trnem byla objevena při nálezu dvojhrobu mladých bojovníků v Malíně, okres Kutná Hora z první poloviny 13. století [84].²⁰⁶ Velké množství jednoduchých bronzových přezek s dlouhým rovným trnem, jehož délka se pohybuje kolem 4 cm,²⁰⁷ bylo porůznu nalezeno při průzkumech v Brně. Za všechny zmiňme nejzachovalejší ukázkou z Petrova, která je dokonce dochována se zbytkem koženého opasku [85].

4.2.1.1.1.3. Přezky s rámečkem, který vychází z oválu:

Oválné přezky se na pásech uplatňují ponejvíce v příčném postavení. Zdařilou ukázkou je bronzová přezka se zašpičatělým trnem s dírkou z londýnské sbírky z 2. poloviny 14. století, která je po stranách opálena dvojicí nopů kulovitého tvaru [86]. Když pomineme velmi reprezentativní ukázky z avarsko-slovanských pohřebišť a později blatnicko-mikulčického horizontu, nabízí se nám v českém prostředí několik ukázek z vrcholného a pozdního středověku.

Velmi důležitou skupinu tady představují přezky s odsazeným krčkem a profilací trnové zarážky. Tyto přezky mají širokou základnu profilací a představují vůbec nejzajímavější a výtvarně nejvíce přitažlivou skupinu. Jsou vyrobeny z bronzu, a ačkoli nepatří ani zdaleka k vrcholným projevům pasířského umění, v archeologických nálezech reprezentují širokou skupinu, příznačnou pro 13. a 14. století od jihu Britských ostrovů až po Maďarsko²⁰⁸ a oblast Chiusi, jak nám dokazuje mapka [87].²⁰⁹

Ilse Fingerlin, která věnovala tomuto fenoménu vrcholně středověkého řemesla velkou pozornost, rozdělila tuto skupinu do šesti podskupin, a to podle typů profilace a tvarových odlišností:

1. mit gekerbter Dornrast (rýhovaná trnová zarážka)
2. mit geperlter Dornrast (perlová trnová zarážka)
3. mit geradlinigem Bügelabschluss (rovná trnová zarážka)
4. mit Perlstab (perlovcová trnová zarážka)
5. mit aufgeschobener Hülse (patronová profilace)
6. mit Ecknoppen (s růžky)²¹⁰

Tato práce se však opět bude držet tvarové klasifikace a dělení tímto značně zjednoduší na dvě základní skupiny, do nichž jsou zahrnuty předcházející podskupiny:

A. Oválné rámečky s profilovanou obloukovitou trnovou zarážkou:

A.a. S rýhovanou/žebrovou, nebo plastickou zubořezovou profilací:

Rýhování, nebo žlábkování je uplatňováno hlavně na středu trnové zarážky, kde je jeho účelem zajistit špičku trnu proti pohybu. Jako příklad můžeme uvést přezku se zubořezovou profilací z Hradišťka [88], nebo přezku s rýhovanou zarážkou se zachovalým kováním, na němž je zobrazen tlačnou technikou jezdec, z Brna Josefské ulice [89], jehož analogie nalézáme v exempláři z maďarského Kaszaperu [90] z 3. čtvrtiny 13. století.

Pěkné příklady máme také z Jihlavy – Starých Hor. Zde máme větší množství spíše mělce profilovaných bronzových přezek [91].

Některé exempláře vykazují profilaci, kdy dochází ke kombinaci rýhování s nopovými vývalky. V místech, kde na sebe nopy navazují, je jejich vzájemné oddělení podtrženo rytou linií.

Nopy též nemívají typický kulovitý charakter, někdy mívají „lístkovitý“ tvar, jako je tomu u příkladu z Hradišťa [92].

A.b. S nopovou profilací ve tvaru kulky:

Přezky v tomto případě mají trnovou zarážku jakoby „obalenou“ plechovou kulkou, která je osově souměrná se středem, kde je položena špička trnu. Tato skupina bohužel není, pokud je mi známo, v prozkoumaných fondech v České republice doložena,²¹¹ tudíž jako příklady budou muset postačit zahraniční exempláře.

Z londýnské sbírky pochází přezka i s kováním, kde je kulkovitý tvar jasně patrný [93]. Kulkovitý přídavek také mohl být různě členěn, jako je vidno na příkladu z Troyes [94].

A.c. S perlovou/nopovou profilací:

Tato profilace je zastoupena nopy/perlami spíše větší velikosti, které se na zarážce vyskytují spíše v menším množství (dvojice, trojice) a tedy netvoří souvislou řadu, ale spíše zvýrazňují střed trnové zarážky. Typ této profilace je, dle Fingerlin a podle jí publikovaných příkladů, příznačná spíše pro 2. polovinu 13. století.²¹²

V českých nálezech je tato skupina zastoupena např. dvojicí přezek z Jihlavy-Starých Hor, kde jsou nopy ve trojici posazeny tak, že střední nop je zároveň místem, kde se trnová špička dotýká zarážky. Středový nop je také v obou případech „ozdoben“ rytinou (v jednom případě křížkem[95], ve druhém šesticípou hvězdou[96]).

V případě užití dvojice nopů ve středu zarážky, můžeme zmínit přezku z ruiny Wartenberg [97], nebo přezku ze Savojska [98], která je zachována i s kováním, které je zdobeno dvojicí

medailonů s liliemi a bylo na pás uchyceno pomocí tří nýtů. Dvojici hlavních nopů zde doprovází ještě menší nopky, které tak rozšiřují středový oblouk trnové zarážky.

A.d. S perlovcovou profilací:

Fingerlin uvádí, že rané příklady užití perlovce na přezce pochází ze souboru plastik moudrých a pošetilých panen v Magdeburgu (kolem roku 1240). Z první poloviny 13. století také nejspíše pochází tzv. pás sv. Kateřiny [99], na jehož přezce je perlovec uplatněn.²¹³

Z českých zdrojů bych zmínila bronzovou přezku bez trnu z nálezů hrobu dvou mladých bojovníků z Malína [84], kde je na střed „navlečena“ čtveřice zploštělých perel, nebo příklad z Hradištku [100], kde je profilace již málo patrná, zato je však přezka zachovalá jak s tenkým trnem, tak i s kováním.

Na tento typ ale, soudě dle nálezů, české země bohaté nebyly. Zajímavé příklady byly nalezeny například ve Wartenberku [101], nebo přezka s kováním z muzea v Lutychu [102], která je ale datovaná do počátku 14. století.²¹⁴

A.e. S růžky:

Tuto „výzdobu“, tedy markantně zdůrazněné růžkovité výčnělky, je velmi těžké definovat v rámci ucelené podskupiny.

Zatímco u příkladu bronzových přezek z Brna, je situace nadmíru jasná, u jiných případů narážíme na kombinaci rámečku s rovnou trnovou zarážkou, z níž na obou koncích vystupují rohovité výčnělky.

V případě nálezů z Brna, k nimž jsem zatím nenalezla adekvátní analogii, se jedná o dvojici bronzových exemplářů nalezených v prostorách minoritského kláštera. Jde o ovály se

dvojicí vytažených výčnělků, které evokují rohy a zachovalým kovááním. U jednoho z exemplářů, výrazně většího, je dochována vbíjená výzdoba esovitého charakteru [103].²¹⁵

U zahraničního materiálu máme pěkné příklady z oblasti Chiusi, datované do 3. čtvrtiny 13. století, kdy jsou růžky protažené a velmi výrazné [104], [105.].

B. Oválné rámečky s profilovanou rovnou trnovou zarážkou:

B.a. S rýhovanou/žebrovou profilací:

V tomto případě se jedná o menší či větší zářezy, jejichž množství je variabilní. Může se jednat o menší množství, soustřeďující se na střed zarážky, jako je patrné u přezky z muzea St. Germain-en-Laye [106], nebo velmi podobné přezky z Hradišťka [107], kde je patrná, i když ne příliš povedená snaha o zdůraznění středu a osově souměrnosti.

Vedle toho mohla mít výzdoba hřebenovitý charakter, tzn., že rýhy byly rozmístěny po celé délce trnové zarážky v pravidelném intervalu, jako je vidno u přezky z hradní zříceniny Pierrefonds [108].

B.b. S perlovcovou profilací:

U tohoto typu je celá trnová zarážka perlovcově profilovaná, po celé její délce jsou na ni jakoby „navlečeny“ perličky různých tvarů. Jako zástupce české produkce můžeme zmínit slitek bronzových přezek [5] různé profilace ze suterénu raně secesního domu, tzv. „Německého“ na nám. Přemysla Otakara, č. p. 753 v Litovli.

Zajímavé příklady máme ale doloženy opět ze zahraničí. Je to např. přezka s trnem a zachovalým kovááním z Frankfurtu [109], nebo z Bargella ve Florencii [110] ze začátku 14. století.

B.c. S růžky:

Tato skupina je v českých nálezových fondech zastoupena dvěma příklady. Jedná se vesměs o samotné rámečky bez trnů, jako je dvojice bronzových přezek z Dolního náměstí v Opavě ze 13. století [111]. Zatímco větší z přezek má plastičtější profilaci perlového charakteru, menší je spíš členěna spíše plošnějším rýhováním.

Ze zahraničních příkladů můžeme zmínit například úplnou přezku i s kováním z Lutychu s perlovcovou profilací a výraznými rohy [112] z 3. čtvrtiny 13. století, nebo neobvyklou přezku z hradu Montfort v Palestině z poloviny 13. století [113].

4.2.1.1.1.4. Přezky s rámečkem ve tvaru písmene „D“:

A. Čistý tvar písmene „D“:

Přezky takového tvaru jsou vedle přezek pravoúhlých nalézány nejčastěji. Tvar zakřivení bývá velmi variabilní, od lehkého, lukovitého zakřivení až po křivku mírně podkovovitého charakteru. Rámečky bývají vytvořeny nejčastěji z jednoho kusu, nebo se skládají ze zakřiveného rámečku, který svírá ve volných ramenech rovnou část, na níž je navlečen pás a trn.

Z archeologických nálezů známe v České republice velké množství takových přezek. Většinou se však jedná o exempláře železné, někdy také bronzové, ale ty jsou spíše ojedinělé.

Dvě velmi zachovalé železné přezky i s trny jsou dnes uloženy v Hradci Králové. Je to jedna větší, s plným zaoblením ve tvaru písmene „D“, která má na středu trnové zarážky výžlabek pro špičku trnu a menší, užší přezka s kratšími rameny a s trnovou zarážkou profilovanou po celé délce drobnými rýhami [114].

Zajímavým nálezem je bronzová přezka se zeslabeným místem pro špičku trnu ze Sezimova Ústí [115].

V hradištském inventáři přezky tvaru „D“ počtem přesahovaly počet kruhových, celkem jich bylo nalezeno kolem desítky. Tyto přezky jsou také tvarově a velikostně variabilnější. Nejčastěji se délka strany s navlečenou jehlou, sloužící k upnutí pásku, pohybovala kolem 3 cm, ale našel se i exemplář s délkou 5 cm. Tvarově se vymyká jeden předmět [116], jehož zaoblená strana nabývá mírně podkovovité podoby.²¹⁶

V nálezech železných přezek z Kartouzky zabíraly „D“ tvary největší procento a to ve formách jak lukovitých [117], tak téměř čtvercových se zaoblenými stranami u volné části rámečku (část bez trnu).

Železná obloukovitá přezka [118] byla nalezena také při průzkumech renesančního zámku v Bučovicích, kde nejspíše ve 13. století vznikl středověký dřevěný hrádek.

Jako zvláštnost je třeba zmínit přezky s vidlicovitě rozdvojeným trnem. Tyto neobvyklé varianty jsou nalézány hlavně v Polsku, například v Opoli [119] a vročeny zejména do 1. poloviny 11. století, i když použití přezek s rozdvojeným trnem je prokazatelné ještě v 17. století na obuvi.²¹⁷

B. Vrcholně a pozdně středověké modifikace:

B.a. Tvar písmene „D“ se středem trnové zarážky protaženým do špičky:

Základním tvarem přezky je zde písmeno „D“, ale trnová zarážka není vytvarována do oblouku, nýbrž je její středová část směrem ven protažena do špičky. Tento tvar byl užíván v rozmezí 11. až 14. století, jde tedy o formu, užívanou hlavně

ve vrcholném středověku.²¹⁸ Fingerlin tuto skupinu spojuje s velmi kvalitním pásem, určeným výhradně k nošení meče.

Jedná se o přezky poměrně masivní, které mohly být z bronzu, ale také ze železa. Takové příklady nalezneme v celé Evropě od Skandinávie až po Pyrenejský poloostrov a Itálii. Za všechny zmiňme subjekty ze Švédska [120, 121], Anglie [122], nebo Itálie, ze sbírky Florentského Bargella [123].

B.b. Tvar písmene „D“ se středem trnové zarážky konkávně prohnutým:

Fingerlin skupinu přezek této formy nazývá souhrnně „Die Niederländische Gruppe“ podle toho, že se začínají objevovat v polovině 15. století v nizozemské malbě. Pásky byly určeny výhradně pro ženy. Jako materiál sloužily vedle kovových komponentů hlavně textilie (hedvábí, damašek), často bohatě protkávané a zdobené. Jednalo se o poměrně široký pás, který se zapínal pod prsy [124]. Kovové části, jako přezka, kování, nákončí, byly velmi bohatě zdobeny například emailem, nebo rytými nápisy.²¹⁹

Velmi zachovalý exemplář je uložen například v Norimberku [125 a, b c]. Je složen z hedvábné borty s liliovitými černobílými motivy a z přezky s kováním a nákončím, které jsou zdobeny rytými nápisy „*mon ave*“ a „*mon (coeur) v (ous) avez*“²²⁰ a emailem s figurálním námětem.

4.2.1.1.1.5. Přezky s lyrovitým rámečkem:

Heindel rozdělil skupinu přezek s lyrovitými rámečky na čtyři podskupiny, které ovšem zabírají časový úsek v rozmezí 9. až 13. století. Tyto podskupiny byly Heindelem určeny podle

nálezů, publikovaných zejména polskou badatelkou Z. Hołowińską:

1. Přezky s bohatou ornamentikou a oblou trnovou zarážkou (příklady z 10. – 11. století, exemplář ze Santoku [126])
2. Přezky se „srdcovitě zašpičatělým profilovaným obloukem trnové zarážky“²²¹ (příklady z 10. – 11. století, oblast Koński [127])
3. Přezky srdcovitě zašpičaté bez profilace [128] (příklady z 2. poloviny 11. – konce 12. století)
4. Lyrovité přezky s konvexně se rozvírajícími bočními rameny [129] (příklady z poloviny 11. – 13. století)²²²

A. Plně lyrovité formy:

Jako místo, odkud se přezky s lyrovitým rámečkem rozšířily do Evropy, byla Heindelem označena Asie. Odtud se přezky rozšířily na sever do Karélie, odtud pak do Pobaltí a Polska. Směrem na západ pak byly převzaty lyrovité tvary obyvateli Karpatské kotliny. Lyrovité přezky se uplatňovaly zejména od 9. do 14. století,²²³ kdy byly nahrazeny prodlouženými, velmi zdobenými typy.

Jedním z příkladů takové plně lyrovité formy je nález železné přezky z hradu Tepenec u obce Jívová, okres Olomouc s čtyřhranným trnem stočeným na ose do očka [130].

B. Vrcholně středověké prodloužené formy:

Prodloužené přezky svým tvarem volně vycházejí z lyrovité formy. Osa, na níž je navlečen trn, dosahuje poměrně malé délky, tudíž i samotné pásy byly velmi tenké. Na osu nasazená ramena se směrem k oblouku trnové zarážky trapézovitě rozbíhají, v mnoha případech jsou ramena konkávně prohnutá.

Trnová zarážka je charakterizována buďto obloukem, nebo je oblouk srdcovitě vtažen špičkou dovnitř, nebo je oblouk trojlaločný.

Z pokladu hradu Karlštejna se podařilo do dnešních dob zachovat pro Českou republiku velmi ojedinělý komplet pozlacené, na rubní straně ploché, stříbrné přezky [131] a nákončí prodlouženého typu. Opět se bohužel jedná o soupravu pásu dámského, což je patrné zejména z nápisu „ave ma“ na nákončí. Přezka, spojená se zdobenou týlní destičkou pomocí pantů, je vcelku zachovalá, jen trn je ulomen. Trnová zarážka je zdobena figurálním motivem cherubína [132], ramena rámečku jsou dole zakončena volutami. Dutá týlní destička, spojená s přezkou pomocí krčku, nese gravírovaný nápis „gott“. Jisté analogie k této přezce vykazuje poněkud zdobenější typ z Bruselu [133]. I zde je na trnové zarážce polofigura anděla, volutovité zakončení ramen rámečku a gravírování na týlní destičce. Z nápisu na rámečku „*pour loyauté maintenir*“ však vyplývá, že se jednalo o pás mužský.

Jednodušším a nezdobeným příkladem prodlouženého lyrovitého/hruškovitého tvaru drobné přezky je nález z lokality Ducové, okr. Trnava [134] z blíže nespecifikovaného hrobu. Byla vyrobena z tyčinky obdélného průřezu a patří k ní také zdvojená jednoduchá týlní destička. Pro takový jednoduchý typ přezky chybí však dle Ruttkaye bližší slovenská analogie, na níž by mohla být postavena datace a orientačně ji klade do poloviny 14. století.²²⁴

Množství prodloužených přezek, popř. nákončí, bylo vytvářeno nejspíše v Lutychu, jak usuzuje Fingerlin. Tvary „lutyšských přezek“ byly velmi variabilní od velmi jednoduše

zdobeního tvaru [135] přes gravírovaný, písmem zdobený [133] až po plně plastický složitě členěný věžovitý útvar [136].²²⁵

U těchto typů přezek byla často užita gravírovaná hesla osobního nebo propagačního charakteru. Tak například u přezky z Bruselu [133] je užit nápis „*pour loyauté maintenir*“.²²⁶ Toto heslo bylo dle Fingerlin užíváno v mnoha francouzských rodinách, jmenovitě třeba u rodu Lusignanů je známo, že toto heslo užívali ve spojení s řádem, založeným roku 1195 Guyem de Lusignan.²²⁷

Prodloužená nákončí mohly být také zdobena figurálními motivy. Fingerlin vyčleňuje skupinu, na níž je, dle jejího názoru, zobrazen svatý Kryštof s holí jako poutník [137] a [138].

Vedle nákončí ve tvaru přezky, se objevují i kratší typy destiček s palmetovitým ukončením, jak vidno na příkladech z Paříže [139] nebo Londýna [140].²²⁸

Ačkoli jsou prodloužené přezky původu francouzského, jejich výskyt se neomezuje pouze na západní Evropu, ale prodloužené tvary lze najít například i v Maďarsku²²⁹ [141], Turecku [35]²³⁰ a jak jsme již předdeslali, také v Čechách.

4.2.1.1.2. Závorové přezky dvojité:

Dvojité závorové přezky, dvojdílné, nebo také přezky se středovou osou/příčkou²³¹ jsou tvarově variabilní. Ve většině případů se jedná o čtverce či obdélníky, kruhy, nebo tzv. osmičkové tvary. Trn je umístěn na středové ose spolu s pásem, nebo kováním. Výhodou takové přezky je její pevné, dvojité zajištění pásu. Jako materiál opět sloužily různé kovy od železa až po barevné a drahé kovy. Jejich výskyt ve středověku je hojný zejména od poloviny 11. až po polovinu 15. století.²³²

Jak bylo výše zmíněno, objevuje se kolem počátku 15. století typ širokého pásu se dvojitou přezkou.

Dva příklady, bohužel s chybějícím trnem, máme doloženy z archeologických nálezů v Konůvkách [142], které vzhledem k jejich drobným rozměrům, považuje Zdena Měchurová za přezky oděvní, nebo obuvní.²³³ Dle mého názoru by však větší z dvojice, s tordovanými trnovými zarážkami a šíří kolem 2,5 cm, mohla sloužit také jako přezka opasku. Přezka podobného rozměru, totiž 3,5 x 2,3 cm, nalezená v lokalitě Isle-Aumont [143] je taktéž identifikována jako přezka opasková.²³⁴

4.2.1.1.2.1. Čtyřhranné typy rámečků:

V tomto případě se jedná zejména o obdélné tvary. Velmi bohatá na nálezy tohoto typu byla lokalita Sezimovo Ústí. Bylo zde nalezeno hned několik jednoduchých obdélných přezek zhotovených ze železa [144]. Některé exempláře měly také na spodním rameni umístěný háček [145], který nejspíše plnil funkci jakéhosi pomocného, závěsného držáku. Kvalitní ukázkou je bronzová dvojitá přezka zachovaná i s trnem a týlní destičkou, která je na lícni straně opatřena gravírovaným minuskulním písmenem „U“ nebo „V“ [146].²³⁵

Obdélné přezky byly ve své době velmi rozšířeným artiklem, jak dokazují analogie od západní po východní část Evropy. Takové přezky byly nalezeny také na Slovensku, zmiňme pohřebiště Ducové „Kostolec“, kde byla nalezena bronzová přezka pro široký pás se zbytky kování bez trnu [147], datovatelná dle analogií do 15. století, nebo konstrukčně zajímavá přezka pro široký pás se stěžejkovitou středovou osou s pevným trnem [57], datovaná na počátek 15. století.²³⁶

4.2.1.1.2.2. „Osmičkové“ typy rámečků:

„Osmičkové“ tvary dvojdiálních přezek jsou známy už na konci 9. století v souvislosti s velkomoravskou řemeslnou produkcí, kupříkladu u drobného nálezů z Brna–Židenic [148].²³⁷ Vedle čtverhranných typů tvoří nejčastější skupinu pásových přezek dvojítych.

Velká koncentrace typů „osmičkovitých“, se nalezla zejména v Brně. Zúbek publikoval soubor pětice přezek tohoto tvaru z pokročilého 15. století různé velikosti a materiálu, zejména z výzkumů v Brně, v Pekařské ulici. Jedná se například o plochou bronzovou přezku s pozůstatkem oka po trnu [149] poněkud drobnějších rozměrů, nebo o bronzovou přezku s rytou výzdobou [150].

Zajímavý je nález z Kapucínského náměstí [151]. Opět je to bronzová přezka, ale od předchozích příkladů se liší tím, že jedna strana, nejspíše trnová zarážka není obloukovitá, ale rovná. Tím se blíží příkladům profilovaných přezek s rovnou trnovou zarážkou (viz výše).

4.2.1.1.2.3. Kruhové a oválné typy rámečků:

Dvojitě přezky, zejména kruhového rámečku, byly obvyklé nejspíše již ve starověkém Římě.²³⁸ Ve středověku se dvojitá přezka, navzdory častému užití v antice, objevuje, jak bylo řečeno již výše, od poloviny 11. století. Z tuzemského prostředí zatím bohužel nebyly objeveny žádné dvojitě přezky kruhové, ze zahraničních zdrojů uveďme již zmíněnou přezku širokého pásu z Kodaně [55]. U oválného typu máme dochován ojedinělý exemplář, opět z lokality Brno, Pekařská ulice [152]. Jedná se železnou přezku poměrně větších rozměrů, datovanou do pokročilého 15. století.²³⁹ Bohužel zatím nebyla nalezena žádná

tvarová analogie k této oválné přezce, ale tuto dataci jasně potvrzuje časový rozsah užívání širokých pásů (od 5 cm) se dvojitými přezkami (viz výše).

4.2.1.1.3. Závorové přezky s pevnou týlní destičkou:

Specifickou skupinou jsou přezky s pevnou týlní destičkou, což znamená, že jsou přezky s destičkou pevně spojeny a tak tvoří jeden kus. Tyto přezky mohly být vytvořeny z různých materiálů od kostí a parohovin až po kovy. U kovů se jednalo hlavně o materiály, které se zpracovávaly litím, tedy bronz nebo cín. Přezky s destičkou tak mohly být zhotoveny najednou litou technikou, nebo mohly být destičky později k přezkám přiletovány.

Týlní destičky nabývaly rozličných tvarů. Vedle jednoduchých obdélných (často velmi zdobených) se objevují velmi specifická kování otevřeného vidlicovitého tvaru. Vidlicovitá kování, jejichž kořeny lze hledat na Britských ostrovech, se objevují výhradně ve spojení s přezkou s konvexně zašpičatělou trnovou zarážkou²⁴⁰ a je zajímavé, že ve většině případů nemají žádné otvory pro nýty. V otázce kompletace s pásem mohlo být kování spojeno²⁴¹ s dalšími doplňkovými prvky, jako byly krycí destičky [153].

Bezesporu velmi zajímavým příkladem přezky s týlní destičkou, vytvořenou z jednoho kusu, je kostěná přezka [154] z Brna, Starobrněnské ulice. Tvar této kostěné přezky se zbytkem železného trnu v podstatě vychází z oválu. Trnová zarážka je pak destičková se zkosenými rohy a zdobená zářezy a rytými soustřednými kružnicemi. Na trnové zarážce je vyhloubeno lůžko pro špičku trnu. Ačkoli kostěných přezek bylo nalezeno již

poměrně velké množství, žádná tvarová a zároveň materiálová analogie se u tohoto případu zatím nenabízí.²⁴²

Ze slovenské lokality v Nemešanech–Zalužanech (datování nálezů od 13. do 15. století)²⁴³ se dochovala přezka lukovitého tvaru s velmi tupým obloukem a pevným, obdélným kováním [155]. Datace přezky není zatím objasněna, ale její určitá příbuznost je patrná u přezky z Archeologického muzea v Pécsi [156] z 15. století.

V další slovenské destinaci, v Banské Štiavnici, byla nalezena bronzová přezka oválného tvaru s „růžky“ bez trnu s pevným kováním, v němž jsou dosti patrné otvory – jeden pro nýt a druhý pro očko trnu [157]. Příbuznost s profilovanými přezkami s růžky je zde markantní a současné datování do 13. až 14. století²⁴⁴ je tak velmi pravděpodobné, i když analogie s pevným kováním dosud není nalezena.

Z 15. století pochází přezka francouzské provenience, umístěná dnes v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze [158]. Jedná se o přezku s oválným rámečkem, jehož trnová zarážka je ve středu nejširší. Na rámeček je napojena dutá týlní destička, trn byl nejspíše upevněn na tyčince, která dnes i s trnem schází. Přezka je zhotovena ze slitiny cínu a olova a zdobena je cizelovanou a rytou vegetabilní výzdobou.²⁴⁵ Jistou podobnost s tímto typem přezky je možné spatřovat jednak v exempláři z rumunské Jasy [159], tak i v přezce z Kolína [160]. Oba subjekty však pochází až z 1. poloviny 16. století.

Velmi reprezentativní ukázkou bohatě zdobené přezky s pevnou týlní destičkou je přezka z tzv. „Eliščina pásu“, uloženého v Muzeu Hradce Králové [161] z konce 15. století. Jak už název napovídá, jedná se o ženský pás, zhotovený z černé hedvábné stužky. Na stužce je upevněno dvacet stříbrných

prolamovaných růžic, v jejichž středu je umístěno očko z českého granátu. Obdélná přezka s profilovanou trnovou zarážkou a postranními rameny rámečku, stylizovanými do plochých figur lvů,²⁴⁶ je zachována i s trnem, jehož hrot je zaoblen. U oka se dolní část trnu vlnovkovitě rozprostírá do stran. Oboustranná týlní destička je s přezkou spojena skrze nezdobený ztenčený, po stranách konkávně vybraný, krček. Destička má obdélný tvar a je opticky rozdělena na dvě části. V první části, blíže přezce, jsou umístěny polodrahokamy tak, že respektují obdélný tvar. Ve druhé části je uplatňován spíše jemný krajkový filigrán pozdně gotického vegetabilního dekoru a perly. O nákončí bude zmíněno níže.

4.2.1.1.4. Závorové přezky s odsazenou pasovou průvlečkou:

Přezky s odsazenou pasovou průvlečkou jsou typické tím, že osa, na niž je navlečen trn, není zároveň použita k připevnění řemene nebo týlní destičky. K tomu je použita odsazená část. Tento typ je v podstatě zjednodušenou variantou přezky s pevnou týlní destičkou. Jako přezky s odsazenou pasovou průvlečkou lze chápat již tzv. „limožské přezky“, o nichž bylo zmíněno již výše. Tyto přezky však byly navíc opatřeny také velmi zdobenou týlní destičkou.

Jinak je to u přezek, vročených do 15. století. Zatímco z 1. poloviny 13. století je dochována ještě poměrně zdobená bronzová přezka z Luzernu [162], u mladších typů lze usoudit, podle některých faktorů, jako je například absence výzdoby přezek, či použití méně efektivních kovů (železo), že pásy s těmito typy přezek byly zejména mužskou oděvní záležitostí. Stejně tak na ikonografických příkladech, uváděných Fingerlin, se jedná o pásy mužské.

Vedle forem oválných [163], [164] a tvarů se zahrocenou trnovou zarážkou [165], se objevují také vertikálně protáhlé ovály. Takovým příkladem může být železná přezka ze Zalužan [166.] a k ní analogická přezka z ruiny hradu Tannenberg [167].

4.2.1.2. Háky, spony, zápony:

Svého vrcholu dosáhlo užívání háků k zapínání pásů v období laténu. Známé jsou laténské pásové řetězy, k jejichž zapínání sloužily právě háčky, které se zahákly do oček řetězu [168]. Poté byly háky na delší čas nahrazeny přezkami, aby se v 7. století opět objevily ve spojení s opaskem, a to zejména v oblastech, osídlených Slovany. V českém prostředí doby velkomoravské je tak řeč o fenoménu spon s ptačími hlavičkami, na německém území obývaném Slovany a v Polsku od 12. století je známý pojem antropomorfních opaskových spon.²⁴⁷

Jako pásové zapínání hákového charakteru doby vrcholně a pozdně středověké lze chápat hlavně kování pásů typu *demi-ceints* a *ceintures-longues*. Oba typy pásů, o nichž bylo pojednáno již výše, byly totiž zapínány mimo jiné i tzv. „medailonovitým kováním“ s háčkem. Zajímavým zahraničním příkladem pozdně středověkého řetězovitého pásu *ceintures-longues* s hákem ve formě draka, je pás ze sbírek Victoria and Albert Museum v Londýně [169]. Originálnost a pozoruhodnost exempláře spočívá v tom, že řetěz není vytvořen z kovu, nýbrž jsou jeho komponenty vyřezány z růžového dřeva.²⁴⁸

Z českých sbírek jsou dochovány pouze dva příklady nákončí pásů *demi-ceints* s očky, a to ještě francouzské provenience, ale také velmi pěkný příklad torza prolamovaného kování (zápony) ze Sezimova Ústí [170]. Lité kruhové kování o průměru kolem 3 cm s prolamovanou abstrahující výzdobou je

v Ústeckých nálezech ojedinělý a je možné, že byl uplatněn na pásu v kombinaci s nalezeným fragmentem řetízku [171].

Z doby poměrně mladší, z 1. třetiny 16. století, pochází fragment koženého pásu s pohyblivým háčkem, který byl za očko připevněn k tyčince, spojené s týlní lichoběžníkovou destičkou [13]. Jedná se o velmi jednoduchý systém zapínání bez výzdoby, jediným výzdobným elementem je tlačенý ornament na pásu. Upevnění háčku pomocí oka na osku týlní destičky nebylo podle všeho žádnou novinkou, ale podle příkladů, publikovaných Heindelem, se objevovalo se již v 6. století u starých Slovanů.²⁴⁹

4.2.2. Opasková nákončí:

Nákončím obecně, slovy Karla Sklenáře, se rozumí „*druh kování, určený ke zpevnění, ochraně, k výkonu či usnadnění funkce a příp. i k výzdobě konce z měkkého (organického) materiálu.*“²⁵⁰

Blíže se jedná o komponenty různého materiálového složení (kov, kost, parohovina), určené k ukončení volné části pásu, ať již koženého či textilního. Sloužily zejména k lepšímu provlečení konce pásu přezkou a zabraňovaly jeho následnému poškození, či roztřepení z opotřebení.

Podle konstrukčního řešení, je možné nákončí rozdělit na jednostranná, kdy je použit jeden plát, který je připevněn pomocí nýtků na lícni stranu pásu a oboustranná, u kterých je konec pásu kryt z obou stran. Oboustranná nákončí jsou pak co do způsobu upevnění na pás variabilnější. Může se jednat například o plech, který je v půli jednoduše přehnut [172]. Do nově vzniklé mezery je pak zasunut konec pásu a zajištěn nýtkem. Dalším způsobem, užívaným zejména u litých nákončí, je vytvoření jakési tulejkovité násady, kdy je v kvadratickém krčku vytvořen otvor

pro pás a ten je následně zajištěn pomocí nýtků. Vedle toho může být lité oboustranné nákončí celkově duté [173], ale to je spíše záležitostí menších typů, nebo pinzetovitě rozevřené [174].

V rámci ucelenosti práce budeme ovšem pokračovat v tvarovém rozdělení nákončí.

4.2.2.1. Dlouhá nákončí:

Dlouhá nákončí mají poměrně bohatou tradici. V raném středověku byla dlouhá zdobená lisovaná či litá nákončí hojně uplatňována zejména Avarskými nájezdníky na jejich honosných pásech. Tradice užívání těchto protáhlých forem na dlouhých pásech se udržela i po pádu avarského kaganátu v podvědomí Slovanského obyvatelstva ještě v 9. století.²⁵¹

Po delší prodlevě, kdy byla masivní nákončí nahrazena menšími typy, se objevují opět na počátku 14. století, a to zejména na území dnešního Maďarska. Z archeologického výzkumu v maďarské lokalitě Csólyos se zachovala stříbrná opasková garnitura s bohatou presovanou výzdobou schematizovaného vegetabilního charakteru [175]. Jednostranné jazykovité nákončí bylo na pás uchyceno pomocí dvojice nýtků.

Dlouhé, oboustranné plechové nákončí, složené ze tří částí, s rytou geometrickou a vegetabilní výzdobou, bylo nalezeno v ženském hrobu ve slovenské lokalitě Moravany nad Váhom [176] spolu s drobnými opaskovými kováními a mincemi z doby vlády Ludvíka I. z Anjou, krále Uherského (1342 – 1382). Právě uplatnění lilie se na území Uherska spojuje s vládou Anjouovců, kteří měli lilie v erbu.²⁵²

Z českých nálezů je zajímavý nález oboustranného nákončí ze Starého Města s presovanou, umělecky a kompozičně velmi dobře zvládnutou vegetabilně zoomorfní výzdobou [177]. Na

lícni straně je zobrazen drak z profilu, jehož ocas volně přechází v rozvilinu. Z hlediska konstrukčního se jedná o dvojici bronzových plechů, které byly přiloženy rubem k sobě z obou stran konce pásu a připevněny nýtem.

Motiv draka vůbec, jak dokazují nálezy, se na středověkých pásech objevoval poměrně často, a to nejspíše od konce 13. století.²⁵³ Ze 14. století nejspíše pochází oboustranné bronzové nákončí s rytým motivem draka, zobrazeného z profilu, z lokality Semice u Nymburka [178].²⁵⁴ Ve srovnání s nákončím ze Starého Města jde však očividně o práci rustikálnějšího charakteru, neboť zájem o detail jasně převládá nad kompozičním řešením námětu.

Za nákončí je považován také fragment litého prodlouženého typu kování z Brna – Pekařské ulice [179] s dodnes patrnou figurální výzdobou.²⁵⁵

4.2.2.2. Prodoužená nákončí zakončená profilovanými výčnělky:

Od předešlé se tato skupina liší pouze v užití profilovaných výčnělků na konci. I zde je možno klást jejich počátek výskytu do 1. poloviny 14. století, i zde byla nákončí uplatňována hlavně na prodloužených, velmi zdobených pásech.

Jako pojící článek předešlé a nynější skupiny lze chápat bronzové, poměrně jednoduché, jazykovité nákončí z nizozemského Middelburgu, datované do 1. poloviny 14. století [180], kde výčnělek není tak markantní. Do téže doby je možno klást také útlé nákončí střízlivé výzdoby z Pierrefonds s liliovitým zakončením [181] či kratší bronzové nákončí pinzetové konstrukce s výčnělkem žaludové profilace na konci s poměrně velkým medailonovitým nýtem, ozdobeným perlovcem a majuskulním písmenem „M“ [182].²⁵⁶

V lokalitě zaniklé osady Konůvky bylo nalezeno drobné bronzové lité kování [183], směrem dolů se rozšiřující, s prodlouženým profilovaným výčnělkem ve středu a další dvojicí výčnělků po stranách. Lícni strana je zdobena soustavou rýh. Konstrukčně bychom mohli chápat kování jako opaskové nákončí, pokud by ovšem šíře nejužší části nedosahovala pouhého 1 cm. Tak malá šíře není pro opasková kování nijak běžná (i když ojediněle jsou nalézány pásy se šíří přesahující 1 cm, například exemplář z Moravan nad Váhom)²⁵⁷. Mimo to analogie, zmiňované Zdenou Měchurovou, spíše odkazují na jiný druh kování, nejspíše z knižní vazby.²⁵⁸

Bohatší nálezy jsou opět doloženy z vrcholně a pozdně středověkého pohřebiště z Moravan nad Váhom. Jedná se například o lité nákončí bohatě zdobené vegetabilními motivy a výčnělkem ve tvaru lilie [184] z 2. poloviny 14. století o šířce pouhých 1,2 cm.²⁵⁹

4.2.2.3. Nákončí ukončená očkem pro zavěšení pochvy meče:

Nákončí tohoto typu se objevují, spolu s novým způsobem uchycení pochvy meče na pásu, v 2. polovině 14. století. Jde o vcelku litá nákončí složená z týlní destičky tvaru pravoúhlého čtyřúhelníka, na niž navazuje delší „nos“ s očkem na konci.

Tato specifická nákončí rytířských pásů, určených výhradně k nošení meče, byla velmi bohatě zdobena, jak dokládají ojedinělé příklady zejména z Anglie [185]. Anglické exempláře mají v mnoha případech dutou násadu opatřenou gravírovaným monogramem IHC v orámovaném poli. Protáhlý nos s očkem je u destičky opatřen menším medailonem s vegetabilní výzdobou, ve většině případů rozetou.

Typ nákončí s kroužkem, však nebyl uplatňován pouze na rytířských pásech, ale také na různých pomocných pásech, sloužících k přenosu nějakého předmětu, kupříkladu loveckého rohu [20]. Zde bylo ovšem užito nákončí štítového tvaru.

4.2.2.4. Skládaná nákončí s vidlicovitým základem:

Poměrně složitý typ litého nákončí byl užíván zásadně ve spojení s rytířským opaskem, nošeným od 2. poloviny 14. století, běžně se objevujícím zejména v jihovýchodní části Anglie.²⁶⁰ Byl složen, stejně jako k nim náležející přezky, ze tří částí, z nichž nejčastěji bývá dochována vidlicovitá střední část, mnohdy s profilovaným výběžkem na konci. K němu pak přiléhala z obou stran dvojice destiček stejného tvaru, která pak pomocí nýtků upevnila celé nákončí na konec pásu.

Tvarově se jedná o poměrně ustálenou formu prodlouženého typu, na konci zúžené výkrojem do jakéhosi profilovaného výběžku. Ten nabývá jednodušších geometrických forem [186], přes vegetabilní (připomíná žalud) [187] až po složitější a masivnější tvary [188].

Z počátku 15. století pochází nový typ nákončí s výrazným kruhovým medailonem [189], objevující se dle Fingerlin nejspíše od 3. čtvrtiny 14. století, kdy mohl být tvar odvozen od oblíbených medailonovitých kování.²⁶¹

4.2.2.5. Medailonovitá nákončí či poutka s očkem pro pás demi-ceint a ceinture-longue:

Medailonovitá nákončí se v obou případech liší zejména v tom, je li na nich umístěno oko či nikoli, i když toto pravidlo nemusí být vždy uplatňováno do důsledku a tak se i na typu pásu dlouhého vyskytují nákončí s očkem. V obou případech se jedná

o medailony kruhového či kvadratického základu, nasazená na jakýsi krček či násadu, která může být dutá, nebo plná. Vedle litých nákončí se místy uplatňovala také kování plechová, složená ze dvou dílů, přiložených rubem k sobě, jak pozorujeme na bronzovém exempláři z Paříže se zobrazením poprsí figury s nimbem²⁶² [190].

Vedle figurální výzdoby byla hojně využívána zejména výzdoba vegetabilní, kde je uplatněn zejména motiv rozety, jak vidno na bohatě zdobeném nákončí z Lovaně z počátku 15. století [191] či věnce na nákončí z Bargella [192].

U typů demi-ceints jsou místy zachovány na nákončí zbytky řetízků, jako u bronzového subjektu z pařížského Museum de Cluny z 2. třetiny 15. století [193]. V českých sbírkách se nachází několik nákončí s očky francouzské provenience, například šestiboké mosazné nákončí s krátkou dutou násadou a medailonem se seříznutými ploškami, zdobenými rytou stylizovanou vegetabilní výzdobou [28]. Vprostřed je vytvořena kruhová prohlubeň, do níž byl vsazen nejspíše kámen. Po čtyřech bočních stranách byly přiletovány dvojice úponek, z nichž jedna dvojice chybí.

Oboustranné medailonovité kování typu ceintures-longues bez háčku, ještě se zachovaným zbytkem koženého řemene, byl nalezen také v Brně, Pekařské ulici [194]. Výzdoba je zde rozdělena do dvou částí. V prvním plánu je pod dělícím obloukem umístěna dvojice kruhů s nýty. Nad obloukem je zobrazena dvojice ptáků v heraldickém postavení k předmětu, snad písmenu.

4.2.2.6. Hruškovitá nákončí pásů s lyrovitou prodlouženou přezkou:

Lité nákončí hruškovitého, nebo lyrovitého tvaru, je typickým prvkem pásů s prodlouženou lyrovitou přezkou, zmiňovaných již výše. Stejně jako přezky, i jednostranná nákončí mají na vlastní tělo nasazenu násadu buďto dutou, nebo plnou. Násada bývá často zdobena gravírovanou grafickou, geometrickou nebo jednoduchou vegetabilní výzdobou. Samotné hruškovitě se rozšiřující tělo bylo velmi bohatě zdobeno různými technikami, výběžek byl zdoben plasticky.

Největší pole působnosti zde výzdoba získává zejména na hruškovitém těle. Na nákončí úzkého pásu z Lenzburgu [33] bohužel není výzdoba dochována, ale jednalo se nejspíše o smalt či skelnou pastu. Na bronzovém nákončí z londýnského British Museum [195] je prolamovaná stylizovaná vegetabilní výzdoba propojena s gravírovanou šachovnicí na násadě.

Poněkud odlišného tvaru je pozlacené jednostranné nákončí z Uměleckoprůmyslového muzea v Praze. Dlouhá plná násada je zdobená gravírovaným nápisem „ave ma“ a přechází pomocí vyžlabeného krčku do srdčitého prolamovaného základu, který je protažen do fleuronu²⁶³.

Vedle těchto prodloužených tvarů se později i u prodloužených forem uplatňuje všeobecné módní zkracování a zdrobnění nákončí. Z počátku 15. století pochází pozlacené bronzové jednostranné nákončí z Antverp s vegetabilním zakončením [196], nebo oboustranné nákončí s gravírovaným korunovaným písmenem „s“ a se zakončením ve tvaru akantu [197]. Právě toto písmeno se objevuje poměrně často a bývá interpretováno jako zkratka nomina sacra „salvator“. Vedle

užívání „ochranných“ zkratk svatých jmen se ale uplatňovaly v mnoha případech také monogramy nositele.²⁶⁴

4.2.2.7. Drobná „půlměsícovitá“ nákončí:

V tomto případě se jedná o drobná jedno, nebo oboustranná půlkruhovitá nákončí, která byla vyrobena z jednoho kusu. U oboustranných exemplářů byla uvnitř jejich půlkruhová část dutá. Fingerlin spojuje tato drobná nákončí hlavně s úzkými pásy s dvojitou přezkou, objevující se v 1. polovině 15. století.

Nákončí mohla být buď jednostranná, zhotovená ze zdobeného, presovaného plechu, jako je mosazný příklad z Kodaně s půlkruhovým ukončením a vprostřed s dvouhlavou lilií [198], nebo jemu podobné kování z Londýna, které je ale opatřeno háčkem a sloužilo tak spíše pásu s medailonovitým kováním. Stejně tak oboustranné medailonovité nákončí, se zdůrazněnou srpkovitou základnou ze slitiny olova a cínu z Uměleckohistorického muzea v Praze [27], je opatřeno bohatě profilovaným balustrovým výčnělkem s vegetabilní výzdobou a s očkem.²⁶⁵

Jak mohla být řešena oboustranná nákončí, je patrné kupříkladu z ukázky bronzového nákončí z Londýna z 1. poloviny 15. století [199]. Na lící straně je v tomto případě otvor, do nějž byl zasunut konec koženého pásu, jehož pozůstatky se v něm ještě nalézají.²⁶⁶

Zda se jednalo o nákončí i u příkladu železné „nášivky“²⁶⁷ půlměsíkovitého tvaru s rozetami na vrcholech a trojicí dírek pro nýtky [200], není jisté. Kování je poměrně velké 3,3 x 2,5 cm a navíc velmi tenké (méně než 0,1 cm).

4.2.2.8. Pravoúhlá nákončí:

Pojem pravoúhlá, popřípadě obdélná, nákončí obsahuje širokou velikostní škálu. Kromě skupiny, zahrnující nákončí pásů s dvojitými přezkami (a to jak širokých, tak i užších se šíří mezi 2 až 3 cm), a širokých pásů „nizozemské skupiny“, se jedná spíše o solitérní exempláře.

Tato velká nákončí širokých pásů s oboustrannými přezkami jsou charakterizována téměř čtvercovou formou. Vedle plastické výzdoby se uplatňuje také gravírování, například u nákončí ze stříbrné opaskové garnitury z Budapešti, na kterém je vyryta postava šlechtičny [201].

Četnější výskyt vykazuje skupina menších oboustranných nákončí. Například pár podobných nákončí z Paříže [202] a Londýna [203] z počátku 15. století s korunovaným písmenem „G“ v portálu ve tvaru pozdně gotického vegetabilně zdobeného oslího hřbetu.

Obdélné oboustranné duté nákončí menších rozměrů francouzské provenience je také uloženo v Praze [204]. Je zhotoveno ze slitiny olova a cínu.²⁶⁸ Jako hlavní výzdobný prvek je užito prolamování. Lícni strana je rozdělena do tří pásů. V místě nasazení konce pásu je uplatněn motiv oblouků s akantem, ve středním poli je užita jednoduchá mřížka a koncové pole je vyvedeno do proplétané trojice sukovitých větví. Jisté analogie v horní, obloukovité, vegetabilně zdobené partii lze shledávat na poměrně větším stříbrném nákončí z Budapešti [205].

Motiv vegetabilně zdobených oblouků, nyní však zrcadlově se odrážejících do půloblouků, se opakuje také na honosném oboustranném stříbrném nákončí z Hradce Králové [161], stejně jako na přezce téhož pásu. Jako u předchozího příkladu, i zde je

nákončí rozděleno do tří částí. První částí je již zmíněná dvojice osově zrcadlených prolamovaných oblouků. Ta je oddělena tenkým páskem smaltu, který nese nápis „*na tom swietie zadna gyna*“²⁶⁹, od podlouhlé obdélné koncové části, posázené polodrahokamy. Kameny jsou vsazeny do lůžek, která jsou rozestavěna tak, že menší granáty respektují obvod prodlouženého obdélníka, v jehož středu jsou posazeny dva větší kameny rozdílného tvaru (čtverec a ovál). Nízká základna je pokryta modrým smaltem.

4.2.3. Opasková kování a rolničky:

Opasek, ať již kožený či tkaný, byl velmi často velmi zdobený. Čím dražší pás byl, tím více se na něm uplatňovaly honosně zdobené aplikace, často opatřené drahými kameny, perlami a jinými výzdobnými prvky. Velmi často se bohužel, hlavně v českých archeologických nálezech, objevují aplikace spíše ze skromnějších materiálů a výzdobné techniky se omezují pouze na lisování, lití do forem a rytí.

4.2.3.1. Kování:

Opaskovým kováním se rozumí především různé kovové plíšky či jiné lité ozdoby, které se připevňovaly na pás i oděv přišitím, nebo pomocí nýtek. Tato kování nabývala různých tvarů, obvyklé jsou čtyřhranné zdobené či hladké plíšky, kulaté puklice, nebo další, hlavně vegetabilní formy. Kování mohla plnit, kromě ozdobné, i funkci praktickou, a to jako chrániče dírek pro trn přezky.

4.2.3.1.1. Čtyřhranné plíšky:

Tyto čtyřhranné plíšky, někdy nazývané též brakteáty, nabývaly nejčastěji obdélných tvarů. Najdou se však také tvary čtvercové a také útvary spíše prodlouženého obdélného charakteru, v jednom případě také jakési klikatky ve tvaru rozšířeného písmene M s profilovanou obrubou [57] z již mnohokrát zmiňovaných Moravan nad Váhom. Užívaly se jednak jako výzdoba opasků, ale často i jako nášivky na oděv.

Mezi předměty, nalezenými v Hradištku u Davle, se počítají destičky z bronzového plechu obdélného tvaru. Některá kování měla dosud ještě v otvorech zbytky nýtků [206]. Vedle nezdobených plátků se našlo například kování s jednoduchou vyrytou klikatkou po obvodu [207]. Výtvarně nejhodnotnější je však destička s rytou polorozvilinou v rámu ze zdvojených rýh [208].

Další fragmenty obdélných plíšek byly nalezeny krom Davle také například ve starých Horách u Jihlavy [209], nebo v Sezimově Ústí. Z této lokality bylo získáno poměrně velké množství měděných obdélných, ale i čtvercových kování s jednoduchou rytou výzdobou, ale také ve velké míře zdobených gravírovanými písmeny [210]. Grafickou výzdobou, obvyklou zejména ve vrcholné a pozdní gotice, disponuje také dvojice destiček z osady Konůvky [211], nebo plíšky z Brna – Pekařské ulice [212].

Vedle plíšek větších tvarů se objevují, jak již bylo řečeno, také plíšky tenčí, podlouhlé. Ty byly na pás umístěny vertikálně, jak dokazují četné nálezy z pohřebiště v Ducové. Z této lokality se zachoval ojedinělý typ tenké bronzové šarnýrové pásové garnitury, jejíž obdélné komponenty byly navíc ještě přinýtovány k pásu dvojicí nýtů [213]. Destičky jsou zdobeny pletencovým

ornamentem ze železných drátků, což je dosti neobvyklá technika.²⁷⁰

4.2.3.1.2. Kruhov

Kruhov

Na pásových garniturách se také často objevuje kombinace čtyřhranných a kruhových kování, jak je tomu například u stříbrné prolamované pásové garnitury ze Stockholmu z 2. čtvrtiny 16. století [215], nebo bronzové garnitury z pohřebiště v Moravanoch nad Váhom [57].

Pěkné příklady terčových kování a puklic máme doloženy také ze slovenské lokality Nemešany-Zalužany. Kromě jednoduché puklice s dírkou ve středu [216], se zde objevil fragment většího terčíku s obrubou a výzdobou lilie vprostřed [217], který však Belo Polla považuje díky analogiím za součást čelenky.²⁷¹ Analogické nálezy byly uskutečněny v Moravanoch nad Váhom, kde byly nalezeny medailony, které jsou také považovány za součásti čelenky [213].

4.2.3.1.3. Kování vegetabilních tvarů:

V případě opaskových komponentů vegetabilního rázu lze rozdělit příklady do dvou skupin. První skupina zahrnuje kování centrálního charakteru. Obvyklou výzdobou je zde pak rozeta. Drobnější centrální tvary jsou typické, stejně jako u předešlé skupiny drobných kruhových kování, pro chrániče dírek u pásu.

Takovým chránítkem může být například fragment kování ze Sezimova Ústí s větším otvorem uvnitř a menšími dírkami v okvětních lístcích [218]. Analogie můžeme shledávat například v exemplářích ze slovenské lokality Nemešany - Zalužany. Dalším příkladem, tentokrát bez středového otvoru, je nášivka ve tvaru čtyřlísté rozety s plastickým, lisovaným zvýrazněním čtvercového středu [49] z Hradišťka u Davle.²⁷²

Nejkrásnějším a výtvarně nejpovedenějším příkladem z české produkce je ovšem soubor dvaceti stříbrných prolamovaných rozet pozdně gotického tvarosloví z tzv. Eliščina pásu z Hradce Králové [161]. Většina rozet je vprostřed osazena drobným broušeným českým granátem. U některých je místo granátu vprostřed otvor pro trn přezky. Bližší analogie k typu výzdoby můžeme shledat například ve stříbrných rozetách z pásu, uloženého v Budapešti [219].

Druhá skupina obsahuje protáhlá kování, ve většině případů liliovitého charakteru. Kování sestávají ze dvou, zrcadlovitě obrácených hlav ve tvaru lilie a většinou okrouhlého, polokulovitého středu. Zvýrazněný střed byl buďto bez otvoru, nebo s otvorem, když se jednalo o chránítka dírky pásu, jako u příkladu kování z rumunského města Jasy [220].

Kování liliovitého typu, připomínající v siluetě písmeno X jsou dle Fingerlin typická zejména pro dlouhé pásy 14. století, jak vidno například na pásu z New Yorku [31] z konce 14. století.

I v českých lokalitách bylo nalezeno poměrné množství oboustranných liliovitých kování. Ať již se jedná o Hradišťko u Davle [47], kde bylo mimo jiné také odhaleno liliovité kování pouze s jednou hlavou a s očkem na druhé straně [221], Jihlavu – Staré Hory [222], nebo Litovel [6].

4.2.3.2. Rolničky:

Rolničky, jakožto součást oděvu, mají poměrně bohatou tradici. Celkově cinkavý či zvonivý zvuk byl chápán jako ochrana proti přístupu zlých démonů k člověku. Podle Claudie Schopphoff se rolničky objevují již na oděvu starozákonních vysokých kněží. Také sv. Jeroným se prý zmiňuje o ochraně, poskytované skrze rolničky na oděvu kněze.²⁷³

Pás s rolničkami je zmíněn také v papežském inventáři z roku 1082.²⁷⁴ K roku 1295 sepsaný inventář papeže Bonifáce VIII. Čítal celkem 23 pásů a mezi nimi „*Item j. cingulum de serico diversorum colorum cum campanellis de argento*“²⁷⁵.

Rolničky na pásech se objevovaly v celém středověku. Z kněžské sféry se pásy s rolničkami rozšířily také do vrstvy laické veřejnosti, a to zejména v průběhu 12. století. Ve 14. století dosáhly rolničky velké obliby a takto zdobený pás se začal nazývat „dussing“.²⁷⁶

Tvar rolniček, jedno i dvoudílných středověkých, se od dnešních nikterak nezměnil. Jednalo se o dutou kuličku s poutkem, uvnitř které se nalézala drobná kulka, která při pohybu zvonila o stěny duté rolničky.

Horní část dvoudílné větší rolničky z bronzu byla nalezena například při průzkumu lokality zaniklé vsi Konůvky na Vyškovsku [223]. Polokulovitý fragment má oválný půdorys a na vrcholu umístěné očko k uchycení, avšak je velmi poničený.

Další kus, tentokrát celý, byl nalezen v Hradištku u Davle [224]. Zde se taktéž jedná o rolničku ze dvou kusů, spojených svarem. Na horní části je umístěno očko pro uchycení a vespod je protáhlý otvor. Podobné dva exempláře byly také objeveny v lokalitě Nemešany-Zalužany na Spiši [225].

5. ZÁVĚR:

Dokladů o tom, že se laické obyvatelstvo jen těžko vymaňovalo z pozůstatků magických prvků dřívějšího náboženského i běžného života, existuje dodnes velké množství. Tak i některým předmětům denní potřeby byla, zejména mezi prostým lidem, dále přiznávána jejich magická, hlavně apotropaická, podstata.

Stejně tak tomu bylo i v případě pásu. Vedle této prastaré, pověrami obestřené podstaty, se zde však objevují také jiné aspekty pochopení předmětu jakožto ukazatele společenského statusu. Jak již bylo řečeno, existuje jistá spojitost mezi obřadem pasování a iniciačním ritem přerodu mladíka v muže schopného nosit zbraň. Je tak možné vyslovit domněnku, že rané formy pasování z tohoto ritu přímo vychází. Pozdějším vývojem však tento úkon poněkud devaluje a ztrácí na významu.

Státí se rytířem, neboli být pasován na rytíře, bylo v raně středověké společnosti symbolem. Ideální rytíř měl být poslušným služebníkem svého pána a církve, jejím šiřitelem i ochráncem. Zásady rytířství se vyvíjely po celý středověk a ani tak nebyly často plněny, neboť se často dovídáme o ničemném chování zvláště chudých rytířů.

Ve vrcholném středověku zaplavila Evropu nová módní vlna z Francie. V podstatě šlo o zjemnění a vybroušení prvků chování, obohacené o důraz na citový prožitek. Důraz na gesta a symboliku dovedl akt pasování a rytířský ideál vůbec k dokonalosti (ať již se jednalo o danou barevnost, ctnosti, dvorská etiketa při stolování a zábavě, nebo kult zbožňování).

Třetí podstatou pásu je jeho pochopení jako předmětu denní potřeby, součásti oděvu. Středověký oděv složený z delší

či kratší suknice, byl často přepásán pásem. Pás byl, zejména u chudého obyvatelstva velmi jednoduchý, často mohlo jít pouze o textilní tkanici bez kovových součástí. Hojně se v archeologických nálezech objevují jednoduché železné přezky rozličných tvarů, používané k zapínání jednoduchých kožených pásů. V nálezech zabírají poměrně velké procento z celkového množství nalezených opaskových součástí právě tyto jednoduché přezky ze železa, jednalo se tedy nejspíše o velmi běžnou a levnou záležitost.

O výrobu pásů se starali zejména pasíři, kteří vyráběli jednoduché, účelné pásy, ale také kusy s náročnější výzdobou. Zdobené tak mohly být kožené či tkané pásy, tak i jejich kovové součásti. Zatímco v písemných zmínkách se často zmiňuje měď jako výrobní materiál, v archeologických nálezech bývají nalezeny součásti z mědi (popř. bronzu) málokdy a většinou se jedná o jediný typ hojně rozšířené profilované přezky oválného základu.

Ve vrcholném středověku je pás znovu vnímán jako šperk. K jejich výrobě přistupují stále častěji také zlatníci, kteří vytváří bohatě zdobené stříbrné, ojediněle také zlaté masivní pásy. Takové pásy jsou ovšem do dnešních dob dochovány pouze ojediněle, a to vlastně díky tomu, že byly, většinou během nepokojů, někde uloženy a pak na ně bylo zapomenuto. K takovým „pokladům“ můžeme přičítat například přezku a nákončí z tzv. „karlštejnského pokladu“, ale také masivní hedvábný pás se stříbrnými komponenty, který byl nalezen ve věži Královéhradecké radnice.

Ve vrcholném a pozdním středověku byl kladen velký důraz na módu a rozmanitost. Rychlé střídání módních prvků, nebo současná existence několika módních variant takovou

rozmanitost zaručovalo. Tak se vedle sebe vyskytovaly pásy tenké, širší, i velmi široké, s rolničkami i bez, dlouhé, i kratší. Krom několika pásů speciální konstrukce, typické buďto pro muže, nebo ženy, byly pásy určeny pro obojí pohlaví. To nám dokazuje existence tzv. „párových pásů“, kdy se jednalo o dvojici podobných, ne-li totožných pásů.

Jak některé pásy vypadaly při nošení, nám pomáhají rekonstruovat četná malířská, grafická a sochařská díla. Jedná se zejména o díla pozdně středověk, která nám ukazují, kým a jak byly pásy nošeny, popřípadě jak byla na oděvu umístěny.

Fakt, že do dnešních dob bylo zachováno poměrně málo reprezentativnějších kusů této zvláštní a do jisté míry také výjimečné součásti oděvu, je v přímém rozporu s písemnými listinami. Zatímco středověké inventáře, pozůstalosti a jiné listiny často obsahují slovo „cingulum“, existuje v českých sbírkách jen mizivé procento příkladů.

Jediným možným vysvětlením takového nepoměru je generační předávání rodinných šperků. Jelikož se však jednalo o šperk, určený také k funkčnímu užití, často mohlo dojít k jeho poškození. Často také mohl nápadný pás vyjít z módy a tak nezbyla možnost, než drahý materiál přetvořit ve šperk nový. Jedinou možností, jak pás dochovat do dnešních dob tak bylo uložení a následné zapomenutí, neboť uložení drahého pásu do hrobky se zemřelým (tak jak je doloženo v zahraničí) není v Českých zemích doloženo bohužel ani v královských hrobech.

Ačkoli tedy příkladů pásů z českého středověkého uměleckořemeslného prostředí není tolik, kolik bychom si přáli, je třeba, aby prací na toto téma, už kvůli poměrné absenci domácí literatury, naopak velké šíři pole působení při bádání a zatím neodhalenému potenciálu tématu, v budoucnu přibývalo.

POZNÁMKY:

¹ Jean Flori, *Rytíři a rytířství ve středověku*, Praha 2008, s. 58.

² Ibidem, s. 14.

³ Slovo „vassus“ zcela jistě nepochází z latiny, ale jeho kořeny se hledají u keltského slova „gwas“, což je vykládáno jako synonymum latinského výrazu „puer“, chlapec. Zároveň jsou oba tyto výrazy chápány ve vojenském slova smyslu jako označení muže v podřízeném postavení, často muže, který byl latinsky označen jako „servus“. Bernard S. Bachrach, *Early Carolingian Warfare: Prelude to Empire*, Philadelphia 2001, s. 77.

⁴ Tedy termíny označující činitele lenní soustavy. Substantivum miles bylo u šlechticů často doplněno na zdůraznění odlišnosti od neurozených milites vznešenými adjektivy.

⁵ Viz Flori (pozn. 1), s. 58 – 60.

⁶ Ibidem, s. 60.

⁷ Carlo Guido Mor, Das Rittertum, in: Arno Borst (ed.), *Das Rittertum im Mittelalter*, Darmstadt 1976, s. 259.

⁸ František Heřmanský (překl.), *Zbraslavská kronika*, Praha 1976, s. 127.

⁹ Arno Borst, Das Rittertum im Hochmittelalter. Idee und Wirklichkeit, in: Arno Borst (ed.), *Das Rittertum im Mittelalter*, Darmstadt 1976, s. 212.

¹⁰ Sidney Painter, Die Ideen des Rittertums, in: Arno Borst (ed.), *Das Rittertum im Mittelalter*, Darmstadt 1876, s. 35.

¹¹ Marie Bláhová a kol., *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 231.

¹² František Heřmanský (překl.), *Vavřinec z Březové, Husitská kronika*, Praha 1979, s. 101.

¹³ Jitka Křesálková (ed.), *Staré francouzské kroniky*, Praha 1962, s. 116.

¹⁴ Wojciech Iwańczak, *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001, s. 138.

¹⁵ Ibidem, s. 140-145.

¹⁶ Doslova „Také za jeho časů byla v Čechách vynalezena hra v turnaje.“ Karel Hrdina – V. V. Tomek – Marie Bláhová (přel.), *Pokračovatelé Kosmovi*, Praha 1971, s. 102.

¹⁷ Byl jím podle Dalimila jakýsi rytíř Ojír:

„Za hrdinství král Ojře vyznamená,
o Bílinu rozšiřuje jeho léna.
Ojír velmi potrpěl si na turnaje.
Ta zábava zubožila české kraje
Dřív bohatí velcí páni
Utráceli spousty peněz na svá klání.“

Marie Krčmová (překl.), *Kronika tak řečeného Dalimila*, Praha – Litomyšl 2005, s. 151.

¹⁸ Toto cvičení často mívalo formu fiktivní bitevní vřavy, při níž ovšem často docházelo dokonce i k úmrtí.

¹⁹ Viz Krčmová (pozn. 17), s. 151.

²⁰ Například při oslavách svatby Jana Lucemburského s Eliškou Přemyslovnou roku 1310 ve Špýru, velmi dobře reprezentovali rytířstvo čeští turnajoví účastníci, kterým se ve střetu prý nemohl nikdo vyrovnat. Tím si také zajistili aktéři na turnaji velkou přízeň publika. Wojciech Iwańczak, *Po stopách rytířských příběhů* (pozn. 14), s. 147.

²¹ Heřmanský, *Zbraslavská kronika* (pozn. 8), s. 114.

²² www.kostym.cz/Cesky/5_Eseje/zabava.pdf, vyhledáno 19. 12. 2009.

²³ A to jak v dobrém, tak ve špatném mravu. Vedle turnajových účastí byl také dle Zbraslavské kroniky velkým milovníkem hry v kostky „hněvá se a při hře trpí sprostá slova.“ Vedle toho „V noční době, spokojen leckdy s jedním sluhou, se potuluje po ulicích a náměstích v Pražském městě; více věnuje pozornost mravům a slovům směšným (zde se zajisté myslí hrdinské eposy) než zbožným.“ Heřmanský, *Zbraslavská kronika* (pozn. 8), s. 320.

²⁴ Ibidem, s. 51.

²⁵ Ibidem, s. 153-155.

²⁶ Franz Weninger, *Gürtel und Gürtelsymbolik in der mhd. Dichtung* (HA), Wien 1973, s. 80.

- ²⁷ Vratislav Vaníček, Sociální mentalita české šlechty: urozenost, rytířství, reprezentace, in: Martin Nodl – Martin Wihoda (eds.), *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, Praha 2007, s. 164.
- ²⁸ Volně lze přeložit jako „...Proč jsem tě opásal mečem?... jmenoval tě tímto mužem?“ Ibidem, s. 80.
- ²⁹ Alfred Thomas, *Anne's Bohemia. Czech Literature and Society 1310 – 1420*, Minnesota 1998, s. 118.
- ³⁰ Miroslav Žilina (ed.), *Rytířské srdce majíce. Česká rytířská epika 14. století*, Praha 1984, s. 205.
- ³¹ Ibidem, s. 250.
- ³² Petr Kopal, Státnost a rituály v Kosmově kronice, in: Martin Wihoda – Demeter Malat'ák (eds.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky*, Brno 2006, s. 165.
- ³³ Karel Hrdina – Marie Bláhová (překl.), *Kosmova kronika česká*, Praha 1972, s. 165.
- ³⁴ Viz Vaníček (pozn. 27), s. 164.
- ³⁵ Přesun panovníka z předních pozic při válečném střetu do zadní části a poté na post velícího pozorovatele můžeme sledovat ve vrcholném a pozdním středověku. Wojciech Iwańczak, *Po stopách rytířských příběhů* (pozn. 14), s. 62.
- ³⁶ Ibidem, s. 73.
- ³⁷ Slovo *rytieř* se objevuje v Českých zemích na přelomu 13. a 14. století a zcela jistě pochází z německého slova *der Ritter* a celé 14. století bylo přijímáno velmi pomalu a s odporem, ostatně jako vše nové, pocházející z německých zemí (vzpomeňme Dalimila). Česká šlechta (nepočítejme královský rod) dlouho odmítá západní zvyky a módu (v oblasti práva se tento termín poprvé objevuje až na přelomu 14. a 15. století v díle Ondřeje z Dubé). Ibidem, s. 36 – 37.
- ³⁸ Viz Vaníček (pozn. 27), s. 160.
- ³⁹ Wojciech Iwańczak, *Po stopách rytířských příběhů* (pozn. 14), s. 20.
- ⁴⁰ Pavel Soukup, Rytířská kultura ve 13. století, Petr Sommer – Dušan Třeštík – Josef Žemlička (eds.), *Přemyslovci. Budování českého státu*, Praha 2009, s. 460.
- ⁴¹ Ibidem, s. 19, 35.
- ⁴² Pavel R. Pokorný, *O pasování rytířů sv. Václava*, Praha 1978, s. 3.
- ⁴³ Ibidem, s. 5 - 6.
- ⁴⁴ Pojmu rituál je zde použit navzdory velmi problematickému včlenění tohoto výrazu do teoretického bádání, kde není ještě zcela vyjasněna jeho definice. V moderním bádání se tak užívá pojmů jako ritualizace, rituální jednání a často také performance. Pavlína Rychterová, Rituály, rity a ceremonie. Teorie rituálu a jejich reflexe v medievistickém bádání, in: Martin Wihoda – Demeter Malat'ák (eds.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky*, Brno 2006, s. 13.
- ⁴⁵ „Obecně se rozumí iniciací souhrn rituálů a ústních naučení, po kterých následuje zásadní změna náboženského a sociálního statusu osoby, která iniciací podstupuje.“ Mircea Eliade, *Iniciace, rituály, tajné společnosti. Mystická zrození*, Brno 2004, s. 4.
- ⁴⁶ Viz Weninger (pozn. 26), s. 66 - 67.
- ⁴⁷ Ibidem, s. 71.
- ⁴⁸ Richard Barber, When is a Knight not a Knight?, In: Stephen Church – Ruth Harvey (eds.), *Medieval Knighthood V.: papers from the sixth Strawberry Hill Conference 1994*, Suffolk 1995, s. 11.
- ⁴⁹ Viz Flori (pozn. 1), s. 184.
- ⁵⁰ A to zejména z důvodu vysokých finančních nákladů při takovém obřadu. Čím se stával status rytíře společensky prestižnější, tím vyšší byly náklady, které musela vynaložit rodina pasovaného.
- ⁵¹ Viz Weninger (pozn. 26), s. 76.
- ⁵² Wojciech Iwańczak, Pasowanie rycerskie na ziemiach czeskich – ceremonia symboliczna i instrument polityki, *Kwartalnik historyczny* 91, 1984, s. 266.
- ⁵³ Viz Flori (pozn. 1), s. 185.
- ⁵⁴ Na počátku 13. století například Hélinand de Froidmont ve spisu *De bono regimine principis* poukazuje na to, že při slavnostním obyčeji pasování bylo zvykem, aby adept strávil noc před aktem na modlitbách v kostele a v den pasování položil a opět vzal svůj meč z oltáře. Ibidem, s. 191.
- ⁵⁵ Stefano Gaspari, Knighthood Rituals and Ideology in Lombard Italy, in: Frans Theus – Janet L. Nelson (eds.), *Rituals of power. Late Antiquity to the Early Middle Ages*, Leiden, Boston 2000, s. 109.
- ⁵⁶ Viz Flori (pozn. 1), s. 190 - 191.

- ⁵⁷ Régine Le Jan, Frankish Giving of Arms and Rituals of Power: Continuity and Change in the carolingian Period, in: Frans Theus – Janet L. Nelson (eds), *Rituals of power. Late Antiquity to the Early Middle Ages*, Leiden, Boston 2000, s. 300.
- ⁵⁸ Viz Flori (pozn. 1), s. 192 – 193.
- ⁵⁹ Nutno podotknout, že život středověkého člověka, který byl téměř závislý na „boží vůli“, se odehrával veskrze na spirituální rovině.
- ⁶⁰ Iwańczak, Pasowanie rycerskie (pozn. 52), s. 258.
- ⁶¹ Heřmanský, Zbraslavská kronika (pozn.8), s. 228.
- ⁶² Iwańczak, Po stopách rytířských příběhů (pozn. 14), s. 52-53.
- ⁶³ I když tento úkon nebyl nezbytně nutný při každém pasování, musíme si v tomto případě všimnout souvislosti s velmi starou a silnou tradicí očištné rituální koupele, která se objevuje v mnoha kulturách od starověku.
- ⁶⁴ Viz Flori (pozn.1), s. 189-190.
- ⁶⁵ Ibidem, s. 194.
- ⁶⁶ Například v burgundském korunovačním řádu z 9. – 12. století. Reinhard Elze, Königskrönung und Ritterweihe. Der Burgundische Ordo für die weihe und Krönung des Königs und der Königin, in: *Institutionen, Kultur und Gesellschaft im Mittelalter. Festschrift für Josef Fleckenstein zum 65. Geburtstag*, Sigmaringen 1984, s. 328.
- ⁶⁷ Ibidem, s. 330 – 334.
- ⁶⁸ Iwańczak, Pasowanie rycerskie (pozn. 52), s. 270.
- ⁶⁹ Claudia Schopphoff, *Der Gürtel. Funktion und Symbolik eines Kleidungsstück in Antike und Mittelalter*, Wien 2009, s. 35.
- ⁷⁰ Viz Weninger (pozn. 26), s. 76.
- ⁷¹ Viz Hrdina – Tomek – Bláhová (pozn. 16), s. 107.
- ⁷² Ibidem, s. 132.
- ⁷³ Viz Weninger (pozn. 26), s. 78.
- ⁷⁴ Iwańczak, Pasowanie rycerskie (pozn. 52), s. 257.
- ⁷⁵ František Heřmanský, *Duchem i mečem*, Praha 1958, s. 135.
- ⁷⁶ Ibidem, s. 310.
- ⁷⁷ Viz Schopphoff (pozn. 69), s. 231.
- ⁷⁸ Ibidem, s. 232.
- ⁷⁹ Tento výraz se objevuje v mnoha jazycích. Např. cingere (lat.), umgürtet (něm.), belted (angl.), ceint, enceint (fr.), cingolato (it.).
- ⁸⁰ Šimon Ungerman, *Velkomoravské hroby s opasky* (dipl. práce), Brno 1999, s. 30.
- ⁸¹ Iwańczak, Pasowanie rycerskie (pozn. 52), s. 268.
- ⁸² Viz Rychterová (pozn. 44), s. 17.
- ⁸³ Josef Cibulka, *Český řád korunovační a jeho původ*, Praha 1934, s. 31.
- ⁸⁴ Ibidem, s. 32-33.
- ⁸⁵ Čeněk Zíbrt, *Dějiny kroje v zemích Českých od dob nejstarších až po války husitské*, Praha 1892, s. 144 - 149.
- ⁸⁶ Připomeňme jen, že to bylo čtyři roky poté, co vznikl cech zlatnický (1324). Josef Petráň (ed.), *Dějiny hmotné kultury I/2. Kultura každodenního života od 13. do 15. století*, Praha 1985, s. 711 - 712.
- ⁸⁷ Viz Zíbrt (pozn. 85), s. 150 - 151.
- ⁸⁸ Viz Petráň (pozn. 86), s. 714.
- ⁸⁹ Máme písemně doloženo, že někteří „chudší“ rytíři měli výzbroj ve „výpůjčce“.
- ⁹⁰ Viz Zíbrt (pozn. 85), s. 154 – 155.
- ⁹¹ Ibidem, s. 158 – 161.
- ⁹² Viz Petráň (pozn. 86), s. 718.
- ⁹³ Viz Zíbrt (pozn. 85), s. 177 – 180.
- ⁹⁴ Zikmund Winter, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906, s. 125.
- ⁹⁵ Ibidem, s. 906.
- ⁹⁶ Ibidem, s. 157.
- ⁹⁷ Ibidem, s. 256.
- ⁹⁸ Roku 1383 byla privilegia novoměstských pasířů potvrzena i Václavem IV. Ibidem, s. 211.

- ⁹⁹ Monopolem je třeba rozumět výsadní právo výroby a prodeje opasků na trzích v celé Praze s výjimkou trhů výročních, které umožňovaly odbyt zboží také řemeslníkům mimopražským. Dále měli mistři pasířského cechu pražského právo dohlížet na kvalitu opasků a právo zabavení falešného zboží. Ibidem, s. 207.
- ¹⁰⁰ Ibidem, s. 157.
- ¹⁰¹ Ibidem, s. 157.
- ¹⁰² Ibidem, s. 238-239.
- ¹⁰³ Ibidem, s. 399.
- ¹⁰⁴ Zikmund Winter, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526 – 1620)*, Praha 1909, s. 503.
- ¹⁰⁵ Dana Stehlíková, Pražské zlatnické dílny v 15. století, *Archaeologia historica* 8, Brno 1983, s. 274.
- ¹⁰⁶ Cecilie Hálová-Jahodová, *Umění a život zapomenutých řemesel*, Praha 1955, s. 21-22.
- ¹⁰⁷ Winter, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku* (pozn. 104), s. 504.
- ¹⁰⁸ Dle autorů se jedná o vadný kus, který nejspíše vznikl tak, že tvůrce přiložil k sobě dvě odlišné lící formy, které k sobě nepřilnuly tak, jak je potřeba a tím vznikl tento plát. Hana Dehnerová - Pavel Šlězár - Richard Zatloukal, Doklady středověké řemeslné zručnosti a lidové kultury našich předků z archeologických výzkumů na Olomoucku, in: Irena Marie Kubešová (ed.), *Památky, řemesla a lidová kultura*, Olomouc 2007, s. 42.
- ¹⁰⁹ Ibidem, s. 43.
- ¹¹⁰ Kojata působil na dvoře knížete Břetislava I.
- ¹¹¹ Ten je spolu se svým synem Janem doložen roku 1185, jako zlatník Vyšehradské kapituly. Viz Stehlíková (pozn. 105), s. 267.
- ¹¹² Winter, *Dějiny řemesel* (pozn. 94), s. 154.
- ¹¹³ Viz Stehlíková (pozn. 105), s. 267.
- ¹¹⁴ Toto bratrstvo bylo chápáno jako sdružení zlatníků a bylo spíše povahy náboženské a společenské. Spolek měl za úkol starat se o pohřby členů, pečovat o nemocné bratry a vdovy a sirotky. Bratři se scházeli při mších v kostele, kde někdy mívali také vlastní oltář zasvěcený patronu. Viz Hálová-Jahodová (pozn. 106), s. 9.
- ¹¹⁵ Tomu alespoň nasvědčuje zmínka, Přemysl Otakar II. povoluje zlatníkům, aby si vybrali čtyři a ti aby zkoušeli ryze stříbra, určeného pro mincovní účely, přijímat mince a odvádět čisté stříbro zpět do mincoven. Za tuto službu byli zlatníci odměňováni tak, že plat byl pak rozdělen mezi všechny zlatníky ve městě. Václavem II. bylo toto právo zlatníkům odebráno a uděleno čtveřici měšťanů a po jeho smrti se pak ujímá zkoušení zlata a stříbra sama obec za přispění najatých zlatníků pod dohledem mincmistra. Winter, *Dějiny řemesel* (pozn. 94), s. 67, 111.
- ¹¹⁶ Ibidem, s. 187.
- ¹¹⁷ Ibidem, s. 210.
- ¹¹⁸ Viz Hálová-Jahodová (pozn. 106), s. 21.
- ¹¹⁹ Winter, *Dějiny řemesel* (pozn. 94), s. 484.
- ¹²⁰ Viz Stehlíková (pozn. 105), s. 268.
- ¹²¹ Winter, *Dějiny řemesel* (pozn. 94), s. 489.
- ¹²² Viz Stehlíková (pozn. 105), s. 268.
- ¹²³ Winter, *Dějiny řemesel* (pozn. 94), s. 154.
- ¹²⁴ Ibidem, s. 255.
- ¹²⁵ Ibidem, s. 155.
- ¹²⁶ Např. zlatník Otto získal ve 14. století bývalý palác markraběte Jana Jindřicha dnes na parcele Clamm-Gallasova paláce. Viz Stehlíková (pozn. 105), s. 268.
- ¹²⁷ Ibidem, s. 270.
- ¹²⁸ Emanuel Poche (ed.), *Praha středověká. Čtvero knih o Praze*, Praha 1983, s. 700.
- ¹²⁹ Ibidem, s. 728.
- ¹³⁰ Lubomír Niedrele, *Příspěvky k vývoji byzantských šperků ze IV. – X. století*, Praha 1930, s. 32-33.
- ¹³¹ Ibidem, s. 35.
- ¹³² Viz Petrů (pozn. 86), s. 603.
- ¹³³ Roman Kubička - Jiří Zelinger, *Výkladový slovník malířství, grafiky a restaurátorství*, Praha 2004, heslo Tauzie.
- ¹³⁴ Darina Bialeková, *Dávne slovanské kovárstvo*, Bratislava 1981, s. 70.

- ¹³⁵ Zdeněk Klanica, *Práce klenotníků na slovanských hradištích*, Praha 1974, s. 6.
- ¹³⁶ Právě takové matrice umožňovaly zjednodušení a zkrácení výroby předmětu, vedle toho umožňovaly i sériové využití výroby. Günter Behm-Blancke, *Gesellschaft und Kunst der Germanen. Die Thüringen und ihre Welt*, Dresden 1973, s. 104.
- ¹³⁷ Ibidem, s. 103-4.
- ¹³⁸ Niederle, Příspěvky k vývoji (pozn. 130), s. 42.
- ¹³⁹ Klanica, *Práce klenotníků* (pozn. 135), s. 5.
- ¹⁴⁰ Ibidem, s. 4-5.
- ¹⁴¹ Ibidem, s. 34-35.
- ¹⁴² Viz Kubička – Zelinger (pozn. 133), heslo Gravírování.
- ¹⁴³ Tento požadavek se jeví jako dosti podstatný prvek, jelikož žádná taková kategorizace v rámci české medievistické archeologie není dosud publikována či zpracována.
- ¹⁴⁴ Vladimír Nekuda – Josef Unger, *Hrádky a tvrze na Moravě*, Brno 1981, s. 47.
- ¹⁴⁵ Josef Riedmann, *Adelige Sachkultur Tirols in der Zeit von 1290 bis 1330*, in: M. Heinrich Appelt (ed.), *Adelige Sachkultur des Spätmittelalters. Internationaler kongress Krems an der Donau 22. bis 25. September 1980*, Wien 1982, s. 111.
- ¹⁴⁶ Např. K povýšení „1291 März 11, Tirol. Herzog Meinhard von Kärnten belehnt Konrad, seinen Goldschmied in Meran, für sich und seine Erben beiderlei Geschlechts mit jährlich 12 Yhrn Wein aus einem Hofe zu Algund.“ K jednomu z mnoha výčtů vyrobených předmětů, 16. září 1297: „...Niger et Gotschlinus de Bozano verrechnen: ‚pro X cingulis militaribus sine gemmis et uno cingulo cum gemmis pro domino Ven. Gross...‘...“ Michael Mayr-Adlwang, *Regesten zur tirolischen Kunstgeschichte, Zeitschrift des Ferdinandeums für Tirol und Vorarlberg* 3/42, 1898, s. 131 a 140.
- ¹⁴⁷ Wolfgang Timpel, *Zur materialen Kultur in Burgen Thüringens*, in: M. Heinrich Appelt (ed.), *Adelige Sachkultur des Spätmittelalters. Internationaler Kongress Krems an der Donau 22. bis 25. September 1980*, Wien 1982, s. 299.
- ¹⁴⁸ Ibidem, s. 303.
- ¹⁴⁹ Viz Zíbrt (pozn. 85), s. 81.
- ¹⁵⁰ Rudolf Procházka, *Kovové předměty z výbavy středověkého měšťana z výzkumu v Brně – Pekařské ulici*, in: Vladimír Nekuda, *Archaeologia historica* 15, Brno 1990, s. 104 – 105.
- ¹⁵¹ Viz Petrání (pozn. 86), s. 727.
- ¹⁵² Do jaké míry zde jde o módu, nebo pozůstatky pohanských pověr mi není známo.
- ¹⁵³ Viz Schopphoff (pozn. 69), s. 33.
- ¹⁵⁴ Geoff Egan – Frances Pritchard, *Dress Accessories. c 1150 – c 1450. Medieval Finds from Excavations in London*, London 1991, s. 41 – 45.
- ¹⁵⁵ Viz Schopphoff (pozn. 69), s. 10.
- ¹⁵⁶ Viz Petrání (pozn. 86), s. 720.
- ¹⁵⁷ Viz Zíbrt (pozn. 85), s. 340.
- ¹⁵⁸ Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971, s. 108.
- ¹⁵⁹ Thomas Meier, *Die Archäologie des mittelalterlichen Königsgrabes im christlichen Europa*, Stuttgart 2002, s. 85.
- ¹⁶⁰ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 108.
- ¹⁶¹ Ibidem, s. 112.
- ¹⁶² Gösta Ditmar-Trauth, *Fibel- und Gürtelmode der Hochgotik*, Wald-Michelbach 2000, s. 59.
- ¹⁶³ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 133 – 136.
- ¹⁶⁴ Viz Schopphoff (pozn. 69), s. 12.
- ¹⁶⁵ Viz Fingerlin (pozn. 158), 144 – 146.
- ¹⁶⁶ Přesné časové vymezení je sporné, vymezují je hlavně vročení nalezených exemplářů. Typ „sainture longue“ je doložen v inventáři Ludvíka z Anjou z let 1360/1368. Na počátku 15. století již ale tyto pásy, oproti typu demi-ceints, vychází z módy. Ibidem, s. 122 a 136.
- ¹⁶⁷ Ibidem, s. 124.
- ¹⁶⁸ Ibidem, s. 121 - 126.
- ¹⁶⁹ Ibidem, s. 162.
- ¹⁷⁰ Ibidem, s. 368.

- ¹⁷¹ I když zkratka hesla „ave Maria“ se vyskytuje také na některých přezkách či pásech, o nichž nemůže být pochyb, že je nosili pouze muži. Ibidem, s. 119.
- ¹⁷² Ibidem, s. 172.
- ¹⁷³ Ibidem, s. 158.
- ¹⁷⁴ Viz Schopphoff (pozn. 69), s. 11.
- ¹⁷⁵ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 149 – 150.
- ¹⁷⁶ Po Vánocích roku 1322 byla lombardskému mistru Guglielmo de Sara, usazenému v Nîmes, od Karla Sličného provedena platba za vyhotovení pásu, tašvice a jiných drobností. Karel Otavský, *Die Sankt Wenzelskrone im Prager Domschatz und die Frage der Kunstauffassung am Hofe Kaiser Karls IV.* (Inaugural – Dissertation), Bern 1991, s. 134.
- ¹⁷⁷ Ivo Hlobil, Koruna Karla IV., zvaná Svatováclavská. Poznámky k její přemyslovské tradici, vzniku, utváření a symbolice, in: Milena Bravermanová a kol., *České korunovační klenoty*, Praha 2008, s. 45.
- ¹⁷⁸ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 84 – 85.
- ¹⁷⁹ Ibidem, s. 178 a 184.
- ¹⁸⁰ Nevil Truman, *Historic costuming*, Read Books (UK) 2009, s. 29 – 35.
- ¹⁸¹ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 129.
- ¹⁸² Alexander Ruttkay, Prvky gotické módy v odevě a ozdobách dedinského obyvatelstva na území Slovenska, in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica*, Brno 1989, s. 367.
- ¹⁸³ Ibidem, s. 185 – 186.
- ¹⁸⁴ Viz Schopphoff (pozn. 69), s. 11.
- ¹⁸⁵ Vzpomeňme I. Fingerlin, I. Heindel, aj.
- ¹⁸⁶ Jako např. Sezimovo Ústí, Konůvky, aj.
- ¹⁸⁷ Antonín Zůbek, Středověké přezky v brněnských nálezech, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M7*, Brno 2002, s. 124.
- ¹⁸⁸ Karel Sklenář a kol., *Archeologický slovník. Část 2. Kovové artefakty 1. Pravěk a raný středověk*, Praha 1992, heslo přezka.
- ¹⁸⁹ Zdena Měchurová, Nálezy bronzových předmětů ze zaniklé středověké osady Konůvky (okr. Vyškov), in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica 14*, Brno 1989, s. 476.
- ¹⁹⁰ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 36 – 40.
- ¹⁹¹ V klasifikaci opaskových přezek se tato práce obrací hlavně k dílu Ingo Heindela *Riemen- und Gürtelteile im Westschlawischem Gebiet* a spojuje celou skupinu čtyř a víceúhelných rámečků pod pojem „hranaté“, což dle mého nejlépe odpovídá německému pojmu „eckige“.
- ¹⁹² Ingo Heindel, *Riemen- und Gürtelteile im Westschlawischem Gebiet*, Berlin 1990, s. 17.
- ¹⁹³ „Schnallen mit plattenförmig vorgezogener Dornrast“ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 193.
- ¹⁹⁴ Ibidem, s. 194.
- ¹⁹⁵ „Trapezschnallen“ (něm.)
- ¹⁹⁶ Viz Heindel (pozn. 192), s. 20.
- ¹⁹⁷ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 65.
- ¹⁹⁸ Typ přezek s profilovaným pravouhlým rámečkem se podle Heindela objevuje již v polovině 8. století ve franské oblasti, analogie hledá v nálezech z lokality Dunum v Dolním Sasku. Viz Heindel (pozn. 192), s. 18.
- ¹⁹⁹ Usuzujeme tak z lepší přizpůsobivosti látkových pásů k zakřivení rámečku.
- ²⁰⁰ Viz Zůbek (pozn. 187), s. 147.
- ²⁰¹ Viz Ruttkay (pozn. 182), s. 363.
- ²⁰² Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982, s. 160.
- ²⁰³ Viz Heindel (pozn. 192), s. 12.
- ²⁰⁴ Viz Richter (pozn. 202), s. 185.
- ²⁰⁵ Zdeněk Měřinský, K chronologickému postavení přezek se zdobeným kruhovým rámečkem a zeslabením v místě uchycení oka trnu, in: Tomáš Durdík (ed.), *Sborník Společnosti přátel starožitností 2*, Praha 1991, s. 76-77.
- ²⁰⁶ Filip Velímský – Jiří Hošek – Petra Stránská, „Quod me nutrit me destruit.“ *Malín - výzkum hrobu dvou mladých bojovníků*, Funeralia Lednickie Spotkanie 9, Środowisko pośmiertne czlowieka, Poznań 2007, s. 391.

- ²⁰⁷ Podle Heindela byly kruhové přezky s trnem o délce od 4 cm používány zejména ve 14. a 15. století. Viz Heindel (pozn. 192), s. 11.
- ²⁰⁸ Viz Dehnerová – Šlázar – Zatloukal (pozn. 108), s. 42.
- ²⁰⁹ Belo Polla, *Středověká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany)*, Bratislava 1962, s. 85.
- ²¹⁰ Ibidem, s. 58 – 75.
- ²¹¹ Ze Slovenska je znám exemplář z vesnice Nemešany-Zalužany na Spiši, Ibidem, s. 72.
- ²¹² Ibidem, s. 61.
- ²¹³ Ibidem, s. 65-66.
- ²¹⁴ Ibidem, s. 70.
- ²¹⁵ Viz Zúbek (pozn. 187), s. 135.
- ²¹⁶ Ibidem, s. 160 – 163.
- ²¹⁷ Viz Heindel (pozn. 192), s. 16.
- ²¹⁸ Ibidem, s. 17.
- ²¹⁹ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 195.
- ²²⁰ Ibidem, s. 419.
- ²²¹ Tento typ je v předkládané práci zařazen mezi přezky tvarově vycházející z písmena „D“
- ²²² Viz Heindel (pozn. 192), s. 21.
- ²²³ Ibidem, s. 21.
- ²²⁴ Viz Ruttkay (pozn. 182), s. 364.
- ²²⁵ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 163.
- ²²⁶ Lze přeložit jako „pro zachování věrnosti“.
- ²²⁷ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 164.
- ²²⁸ Ibidem, s. 168.
- ²²⁹ Jejich analogie jsou nalézány také na území Slovenska.
- ²³⁰ U tohoto příkladu je týlová destička zdobena mužskou hlavou z profilu, což jasně evokuje inspiraci římskými mincemi.
- ²³¹ Viz Zúbek (pozn. 187), s. 132.
- ²³² Viz Heindel (pozn. 192), s. 22.
- ²³³ Viz Měchurová (pozn. 189), s. 477.
- ²³⁴ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 186 a 467.
- ²³⁵ Miloš Drda, Soubor nálezů ze Sezimova Ústí, in: Miloš Drda (ed.), *Husitský Tábor. Sborník Muzea husitského revolučního hnutí, svazek 1*, Tábor 1978, s. 17.
- ²³⁶ Viz Ruttkay (pozn. 182), s. 367.
- ²³⁷ Viz Heindel (pozn. 192), s. 22.
- ²³⁸ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 177.
- ²³⁹ Viz Zúbek (pozn. 187), s. 138.
- ²⁴⁰ Tyto přezky známe již z výhradního spojení s pásy k nošení meče (viz výše).
- ²⁴¹ Vidlicovité kování bylo zřejmě střední částí jak přezek, tak nákončí. Do místa mezi vidlicemi se vsunul konec pásu a z každé strany byl pak přikryt destičkou, v níž byly otvory pro nýty. Tyto destičky se pak pevně přichytily k sobě nýty, což snad mohlo k upevnění celého kování stačit.
- ²⁴² Viz Zúbek (pozn. 187), s. 136.
- ²⁴³ Viz Polla (pozn. 209), s. 146.
- ²⁴⁴ Jozef Labuda, Pozoruhodné nálezy zo Starého mesta v Banskej Štiavnici, in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica*, Brno 2000, s. 16.
- ²⁴⁵ Dagmar Hejdová a kol., *Středověké umělecké řemeslo ze sbírek Uměleckoprůmyslového muzea v Praze*, Praha 1986, s. 26.
- ²⁴⁶ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 355.
- ²⁴⁷ Viz Heindel (pozn. 192), s. 26 – 27.
- ²⁴⁸ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 133.
- ²⁴⁹ Viz Heindel (pozn. 192), s. 28.
- ²⁵⁰ Viz Sklenář (pozn. 188), heslo Nákončí.
- ²⁵¹ Viz Heindel (pozn. 192), s. 32.
- ²⁵² Viz Polla (pozn. 209), s. 142.

-
- ²⁵³ Karla Motyková, Nákončí opasku ze Semic na Nymbursku a znázornění draka ve středověku, *Vlastivědný zpravodaj Polabí* 37, Poděbrady 2003, s. 13.
- ²⁵⁴ Ibidem, s. 21.
- ²⁵⁵ Viz Procházka (pozn. 150), s. 104.
- ²⁵⁶ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 383.
- ²⁵⁷ Viz Ruttkay (pozn. 180), s. 367.
- ²⁵⁸ Viz Měchurová (pozn. 189), s. 475.
- ²⁵⁹ Viz Ruttkay (pozn. 180), s. 367.
- ²⁶⁰ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 116.
- ²⁶¹ Ibidem, s. 118.
- ²⁶² Ibidem, s. 431.
- ²⁶³ Viz Hejdová (pozn. 243), s. 9.
- ²⁶⁴ Viz Schopphoff (pozn. 69), s. 68.
- ²⁶⁵ Viz Hejdová (pozn. 243), s. 26.
- ²⁶⁶ Viz Fingerlin (pozn. 158), s. 389.
- ²⁶⁷ Rudolf Krajíc, *Dům pasíře Prokopa v Táboře. Archeologický výzkum odpadní jámy v domě č. p. 220*, Tábor 1998, s. 127.
- ²⁶⁸ Viz Hejdová (pozn. 243), s. 26.
- ²⁶⁹ Viz Petrář (pozn. 86), obraz. příloha IV.
- ²⁷⁰ Viz Ruttkay (pozn. 180), s. 367.
- ²⁷¹ Viz Polla (pozn. 209), s. 142.
- ²⁷² Ibidem, s. 186 – 187.
- ²⁷³ Viz Schopphoff (pozn. 69), s. 47.
- ²⁷⁴ Ibidem, s. 48.
- ²⁷⁵ Émile Molinier, *Inventaire du trésor du Saint-Siège sous Boniface VIII (1295)*, s. 39, http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/bec_0373-6237_1885_num_46_1_447328, vyhledáno 1. 3. 2010.
- ²⁷⁶ Viz Schopphoff (pozn. 69), s. 51.

BIBLIOGRAFIE:

Bernard S. Bachrach, *Early Carolingian Warfare: Prelude to Empire*, Philadelphia 2001

Richard Barber, When is a Knight not a Knight?, In: Stephen Church – Ruth Harvey (eds.), *Medieval Knighthood V.: papers from the sixth Strawberry Hill Conference 1994*, Suffolk 1995, s. 1 – 18

Milena Bartlová, *Poctivé obrazy. Deskové malířství v Čechách a na Moravě 1400 – 1460*, Praha 2001

Günter Behm-Blancke, *Gesellschaft und Kunst der Germanen. Die Thüringen und ihre Welt*, Dresden 1973

Darina Bialeková, *Dávne slovanské kováčstvo*, Bratislava 1981

Marie Bláhová a kol. (překl.), *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987

Arno Borst, Das Rittertum im Hochmittelalter. Idee und Wirklichkeit, in: Arno Borst (ed.), *Das Rittertum im Mittelalter*, Darmstadt 1976, s. 212 – 246

Milena Bravermanová a kol., *České korunovační klenoty*, Praha 1998

Jozef Bujna – Jozef Bátora – Zlatica Čilinská – Klára Kuzmová – Mária Rejholcová – Pavel Žebrák, *Šperk a súčasti odevu*, Nitra 1990

Václav Burian, *Zpráva o výzkumu husitského opevnění Kartouzka v Dolanech roku 1966*, Olomouc 1967

Václav Burian, *Zpráva o historickoarcheologickém výzkumu hradu Tepenc (Jívová, o. Olomouc) 1971*, Olomouc 1971

Josef Cibulka, *Český řád korunovační a jeho původ*, Praha 1934

Hana Dehnerová - Pavel Šlězár - Richard Zatloukal, Doklady středověké řemeslné zručnosti a lidové kultury našich předků z archeologických výzkumů na Olomoucku, in: Irena Marie Kubešová (ed.), *Památky, řemesla a lidová kultura*, Olomouc 2007, s. 35 – 46

Gösta Ditmar-Trauth, *Fibel- und Gürtelmode der Hochgotik*, Wald-Michelbach 2000

Miloš Drda, Soubor nálezů ze Sezimova Ústí, in: Miloš Drda (ed.), *Husitský Tábor. Sborník Muzea husitského revolučního hnutí, svazek 1*, Tábor 1978, s. 7 – 44

Zoroslava Drobná, *Die gotische Zeichnung in Böhmen*, Praha 1956

Geoff Egan – Frances Pritchard, *Dress Accessories. c 1150 – c 1450. Medieval Finds from Excavations in London*, London 1991

Mircea Eliade, *Iniciace, rituály, tajné společnosti. Mystická zrození*, Brno 2004

Reinhard Elze, Königskrönung und Ritterweihe. Der Burgundische Ordo für die weihe und Krönung des Königs und der Königin, in: *Institutionen, Kultur und Gesellschaft im Mittelalter. Festschrift für Josef Fleckenstein zum 65. Geburtstag*, Sigmaringen 1984, s. 327 – 342

Jiří Fajt (ed.), *Karel IV. Císař z boží milosti. Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310 – 1475*, Praha 2006

Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

Jean Flori, *Rytíři a rytířství ve středověku*, Praha 2008

Stefano Gaspari, Knighthip Rituals and Ideology in Lombard Italy, in: Frans Theus – Janet L. Nelson (eds), *Rituals of power. Late Antiquity to the Early Middle Ages*, Leiden, Boston 2000, s. 95 - 114

Cecilie Hálová-Jahodová, *Umění a život zapomenutých řemesel*, Praha 1955

Ingo Heindel, *Riemen- und Gürtelteile im Westschlawischem Gebiet*, Berlin 1990

Dagmar Hejdová a kol., *Středověké umělecké řemeslo ze sbírek Uměleckoprůmyslového muzea v Praze*, Praha 1986

František Heřmanský (překl.), *Zbraslavská kronika*, Praha 1976

František Heřmanský (překl.), *Vavřinec z Březové, Husitská kronika*, Praha 1979

Ivo Hlobil, Koruna Karla IV., zvaná Svatováclavská. Poznámky k její přemyslovské tradici, vzniku, utváření a symbolice, in: Milena Bravermanová a kol., *České korunovační klenoty*, Praha 2008, s. 39 – 48

Mlada Holá, Pobyty Karla IV. a jeho dvora ve Vratislavi, in: Dana Dvořáčková–Malá (ed.), *Dvory a rezidence ve středověku*, Praha 2006, s. 163 – 189

Karel Hrdina – Marie Bláhová (překl.), *Kosmova kronika česká*, Praha 1972

Karel Hrdina – V. V. Tomek – Marie Bláhová (přel.), *Pokračovatelé Kosmovi*, Praha 1971

Petr Hrubý – Zdeně Jaroš – Petr Kočár – Karel Malý – Jana Mihályiová – David Zimola, Středověká hornická aglomerace na Starých Horách u Jihlavy, *Památky archeologické* 2006, s. 171 - 196

Wojciech Iwańczak, *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001

Wojciech Iwańczak, Pasovanie rycerskie na zemiach czeskych – ceremonia symboliczna i instrument polityki, *Kwartalnik historyczny* 91, 1984, s. 255 – 277

Régine Le Jan, Frankish Giving of Arms and Rituals of Power: Continuity and Change in the carolingian Period, in: Frans Theus – Janet L. Nelson (eds), *Rituals of power. Late Antiquity to the Early Middle Ages*, Leiden, Boston 2000, s. 281 - 310

Zdeněk Klanica, *Práce klenotníků na slovanských hradištích*, Praha 1974

Petr Kopal, Státnost a rituály v Kosmově kronice, in: Martin Wihoda – Demeter Malaťák (eds.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky*, Brno 2006, s. 155 - 195

Rudolf Krajíc, *Dům pasíře Prokopa v Táboře. Archeologický výzkum odpadní jímky v domě čp. 220*, Tábor 1998

Josef Krása, *České iluminované rukopisy 13. – 16. století*, Praha 1990

Marie Krčmová (překl.), *Kronika tak řečeného Dalimila*, Praha – Litomyšl 2005

Jitka Křesálková (ed.), *Staré francouzské kroniky*, Praha 1962

Albert Kutal – Dobroslav Líbal – Antonín Matějček, *České umění gotické I. Stavitelství a sochařství*, Praha 1949

Jozef Labuda, Pozoruhodné nálezy zo Starého mesta v Banskej Štiavnici, in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica*, Brno 2000, s. 7 – 24

Antonín Matějček, *Česká malba gotická 1350 – 1450*, Praha 1938

Michael Mayr-Adlwang, Regesten zur tirolischen Kunstgeschichte, *Zeitschrift des Ferdinandeums für Tirol und Vorarlberg* 3/42, 1898, s. 117 – 203

Thomas Meier, *Die Archäologie des mittelalterlichen Königsgrabes im christlichen Europa*, Stuttgart 2002

Zdena Měchurová, Nálezy bronzových předmětů ze zaniklé středověké osady Konůvky (okr. Vyškov), in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica* 14, Brno 1989, s. 473 – 487

Zdeněk Měřínský, K chronologickému postaveí přezek se zdobeným kruhovým rámečkem a zeslabením v místě uchycení oka trnu, in: Tomáš Durdík (ed.), *Sborník Společnosti přátel starožitností* 2, Praha 1991, s. 75 – 78

Carlo Guido Mor, Das Rittertum, in: Arno Borst (ed.), *Das Rittertum im Mittelalter*, Darmstadt 1976, s. 247 - 265

Émile Molinier, *Inventaire du trésor du Saint-Siège sous Boniface VIII (1295)* ,
http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/bec_0373-6237_1885_num_46_1_447328

Karla Motyková, Nákončí opasku ze Semic na Nymbursku a znázornění draka ve středověku, *Vlastivědný zpravodaj Polabí* 37, Poděbrady 2003, s. 5 - 25

Vladimír Nekuda, Středověký hrádek v katastru obce Vratěnína, *Přehled výzkumů* 44, 2002, s. 123 – 132

Vladimír Nekuda – Josef Unger, *Hrádky a tvrze na Moravě*, Brno 1981

Lubomír Niedrele, *Příspěvky k vývoji byzantských šperků ze IV. – X. století*, Praha 1930

Karel Otavsky, *Die Sankt Wenzelskrone im Prager Domschatz und die Frage der Kunstaufassung am Hofe Kaiser Karls IV.* (Inaugural – Dissertation), Bern 1991

Sidney Painter, Die Ideen des Rittertums, in: Arno Borst (ed.), *Das Rittertum im Mittelalter*, Darmstadt 1876, s. 31 - 46

Josef Petrář (ed.), *Dějiny hmotné kultury I/2. Kultura každodenního života od 13. do 15. století*, Praha 1985

Emanuel Poche (ed.), *Praha středověká. Čtvero knih o Praze*, Praha 1983

Pavel R. Pokorný, *O pasování rytířů sv. Václava*, Praha 1978

Belo Polla, *Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany)*, Bratislava 1962

Rudolf Procházka, Kovové předměty z výbavy středověkého měšťana z výzkumu v Brně – Pekařské ulici, in: Vladimír Nekuda, *Archaeologia historica* 15, Brno 1990, s. 99 - 109

Josef Riedmann, *Adelige Sachkultur Tirols in der Zeit von 1290 bis 1330*, in: M. Heinrich Appelt (ed.), *Adelige Sachkultur des Spätmittelalters. Internationaler kongress Krems an der Donau 22. bis 25. September 1980*, Wien 1982, s. 105 - 131

Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

Pavčina Rychterová, *Rituály, rity a ceremonie. Teorie rituálu a jejich reflexe v medievistickém bádání*, in: Martin Wihoda – Demeter Malaťák (eds.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky*, Brno 2006, s. 11 – 23

Alexander Ruttkay, *Prvky gotické módy v odeve a ozdobách dedinského obyvatelstva na území Slovenska*, in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica 14*, Brno 1989, s. 355 - 378

Claudia Schopphoff, *Der Gürtel. Funktion und Symbolik eines Kleidungsstück in Antike und Mittelalter*, Wien 2009

Karel Sklenář a kol., *Archeologický slovník. Část 2. Kovové artefakty 1. Pravěk a raný středověk*, Praha 1992, heslo přezka

Pavel Soukup, *Rytířská kultura ve 13. století*, Petr Sommer – Dušan Třeštík – Josef Žemlička (eds.), *Přemyslovci. Budování českého státu*, Praha 2009, s. 460 – 462

Dana Stehlíková, *Pražské zlatnické dílny v 15. století*, in: *Archaeologia historica 8*, Brno 1983, s. 267 – 285

Karel Stejskal – Karel Neubert, *Dějiny umění: Umění na dvoře Karla IV.*, Praha 2003

Alfred Thomas, *Anne's Bohemia. Czech Literature and Society 1310 – 1420*, Minnesota 1998

Wolfgang Timpel, *Zur materialen Kultur in Burgen Thüringens*, in: M. Heinrich Appelt (ed.), *Adelige Sachkultur des Spätmittelalters. Internationaler kongress Krems an der Donau 22. bis 25. September 1980*, Wien 1982, s. 293 – 310

Nevil Truman, *Historic costuming*, Read Books (UK) 2009

Filip Velímský – Jiří Hošek – Petra Stránská , „*Quod me nutrit me destruit.*“ *Malín - výzkum hrobu dvou mladých bojovníků*, *Funeralia Lednickie Spotkanie 9, Środowisko pośmiertne czlowieka*, Poznań 2007, s. 389-402

Vít Vlnas a kol., *Slezsko, perla v české koruně: tři období rozkvětu vzájemných uměleckých vztahů. Katalog výstavy*, Praha 2006

Franz Weninger, *Gürtel und Gürtelsymbolik in der mhd. Dichtung* (HA), Wien 1973

Zikmund Winter, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. Věku v Čechách (1526 – 1620)*, Praha 1909

Zikmund Winter, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906

Roman Kubička - Jiří Zelinger, *Výkladový slovník malířství, grafiky a restaurátorství*, Praha 2004, heslo Tausie

Michal Zezula, Záchranný archeologický výzkum na Dolním náměstí v Opavě v roce 2003, *Hláska. Zpravodaj Statutárního města Opava*, únor 2004, s. 1-3

Čeněk Zíbrt, *Dějiny kroje v zemích Českých od dob nejstarších až po války husitské*, Praha 1892

Antonín Zůbek, Středověké přezky v brněnských nálezech, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M7*, Brno 2002, s. 123 – 153

Miroslav Žilina (ed.), *Rytířské srdce majíce. Česká rytířská epika 14. století*, Praha 1984

SEZNAM VYOBRAZENÍ:

[1]

Pasování sv. Martina

Simone di Martino

1322 – 1326

Assisi, dolní kostel San Francesco

Freska na západní stěně

Zdroj: www.bildindex.de

[2]

Hrobka španělského infanta Fernanda de la Cerda († 1275)

Burgos, klášter Las Huelgas

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen ud späten Mittelalters*, Berlin 1971

[3]

Jezdecká socha sv. Jiří

Jiří a Martin z Kluže

Asi 1373

Bronz

Národní galerie v Praze

Zdroj: Emanuel Poche a kol., *Praha středověká. Čtvero knih o Praze*, Praha 1983

[4]

Detail zbrojnoše z obrazu Vzkříšení Krista

Mistr Vyšebrodského oltáře

Kolem 1350

Lipové dřevo na dubovém podkladu, tempera, zlacení, 95 x 85,5 cm

Národní galerie v Praze

Zdroj: Antonín Matějček, *Česká malba gotická. Deskové malířství 1350 - 1450*, Praha 1938

[5]

Kresba slitku šesti profilovaných přezek

Přelom 13. – 14. století

Bronz

Nalezeno na náměstí Přemysla Otakar, č. p. 753 v Litovli

Zdroj: Hana Dehnerová – Pavel Šlézar – Richard Zatloukal, *Doklady středověké řemeslné zručnosti a lidové kultury našich předků z archeologických výzkumů na Olomoucku*, in: Irena Kubešová (ed.), *Památky, řemesla a lidová kultura*, Olomouc 2007

[6]

Liliovité opaskové kování

3. čtvrtina 13. století

Bronz

Nalezeno ve dvoře domu v ulici 1. máje, č. p. 792 v Litovli

Zdroj: Hana Dehnerová – Pavel Šlézar – Richard Zatloukal, Doklady středověké řemeslné zručnosti a lidové kultury našich předků z archeologických výzkumů na Olomoucku, in: Irena Kubešová (ed.), *Památky, řemesla a lidová kultura*, Olomouc 2007

[7]

Vyobrazení zlatnické dílny s nistějovou pecí z Knihy o prubířství od Lazar Erckera 1574

Grafika

Zdroj: Dana Stehlíková, Pražské zlatnické dílny v 15. století, *Archaeologia historica* 8, Brno 1983, s. 267 - 285

[8]

Přezka se širokou zašpičatělou trnovou zarážkou, zdobenou rytou úponkou 13. století

Stříbro

Nalezeno v lokalitě Gommerstedt u Arnstadtu, region Thüringen, Německo

Zdroj: Wolfgang Timpel, Zur materialen Kultur in Burgen Thüringens, in: M. Heinrich Appelt (ed.), *Adelige Sachkultur des Spätmittelalters. Internationaler Kongress Krems am Donau 22. bis 25 September 1980*, Wien 1982, s. 293 - 310

[9]

Poutko k zavěšení předmětů na opasek

3. třetina 13. až 1. polovina 14. století

Materiál nepublikován

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. SWA 81 4086

Zdroj: Geoff Egan – Frances Pritchard, *Dress Accessories. c 1150 – c 1450. Medieval Finds from Excavations in London*, London 1991

[10]

Poutko k zavěšení předmětů na opasek

2. polovina 14. století

Materiál nepublikován

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. BWB 83 1905

Zdroj: Geoff Egan – Frances Pritchard, *Dress Accessories. c 1150 – c 1450. Medieval Finds from Excavations in London*, London 1991

[11]

Poutko k zavěšení předmětů na opasek

Přelom 15. – 16. století

Materiál zatím nezjištěn

Nalezeno na Pekařské ulici v Brně

Zdroj: Rudolf Procházka, Kovové předměty z výbavy středověkého měšťana z výzkumu v Brně – Pekařské ulici, in: Vladimír Nekuda, *Archaeologia historica 15*, Brno 1990, s. 99 - 109

[12]

Pás k nošení meče císaře Otty IV.

13. století

Hedvábí, pozlacené stříbro, délka 189 cm

Uloženo v Kunsthistorisches Muzeum ve Vídni

Zdroj: Claudia Schopphoff, *Der Gürtel. Funktion und Symbolik eines Kleidungsstück in Antike und Mittelalter*, Wien 2009

[13]

Kresba fragmentu pásu s tlačenou výzdobou

1. polovina 16. století

Kůže, délka 29 cm, šířka 3,2 cm

Nalezeno v domě č. p. 220 v Táboře

Zdroj: Rudolf Krajíc, *Dům pasíře Prokopa v Táboře. Archeologický výzkum odpadní jímky v domě čp. 220*, Tábor 1998

[14]

Kožený pás s tlačeným dekorem písmene „S“ v medailonu

Pozdní 14. století

Telecí kůže, délka 79, šířka 1,7 cm

Uloženo v British Museum v Londýně

Zdroj: Geoff Egan – Frances Pritchard, *Dress Accessories. c 1150 – c 1450. Medieval Finds from Excavations in London*, London 1991

[15]

Kožený pás s tlačeným dekorem ležících psů a nápisové pásky se slovy „*Tout mon coer*“

1. polovina 16. století

Kůže, délka 16,4, šířka 4,2 cm

Uloženo v British Museum v Londýně

Zdroj: Geoff Egan – Frances Pritchard, *Dress Accessories. c 1150 – c 1450. Medieval Finds from Excavations in London*, London 1991

[16]

Nákres způsobu pevného přichycení pochvy meče k pásu

Před koncem 13. století

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[17]

Nákres způsobu pevného přichycení pochvy meče k pásu

1.čtvrtina 14. století

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[18]

Nákres způsobu pevného přichycení pochvy meče k pásu z náhrobku Jeana d'Alluye
1248

Zdroj: Gösta Ditmar-Trauth, *Fibel- und Gürtelmode der Hochgotik*, Wald-Michelbach 2000

[19]

Nákres způsobu snímatelného přichycení pochvy meče k pásu z náhrobku Johna of Eltham

1334

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[20]

Lovecký roh

1. polovina 14. století

Nalezeno v lokalitě Savernake u Marlborough, Anglie

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[21]

Nákres způsobu snímatelného přichycení pochvy meče k pásu dle Violleta le Duca

Začátek 14. století

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[22]

Pochva meče z hrobu Cangrande della Scala

1329

Zdroj: Thomas Meier, *Die Archäologie des mittelalterlichen Königsgrabes im christlichen Europa*, Stuttgart 2002

[23]

Detail Máří Magdaleny z obrazu Oplakávání Krista s donátorem

1470

Olej na dřevě, 68 × 53 cm

Uloženo v Gallerii Doria Pamphili v Římě

Zdroj: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hans_Memling_012.jpg

[24]

Pás typu demi-ceint

Kolem 1400

Hedevábná stuha protkávaná zlatým dracounem, pozlacené stříbro s emailem, 97 x 1,8 cm

Uloženo ve Versailles, Musée Houdon, Hôtel Lambinet

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[25]

Medailonovitá kování s řetízkem k pásu demi-ceint

2. čtvrtina 15. století

Pozlacený bronz, rozměry jednoho kování 9 x 1,5 cm

Uloženo v Musée de Cluny v Paříži, inv. č. 22016

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[26]

Celokovový typ pásu demi-ceint

16. století

Bronz, délka 66 cm

1911 vydraženo Hugo Helbingem v Mnichově

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[27]

Nákončí typu demi-ceint s očkem

14. – 15. století

Slitina olova a cínu, 4,2 x 2,5 cm

Uloženo v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze, inv. č. 5 615/1894

Zdroj: Dagmar Hejdová a kol., *Středověké umělecké řemeslo ze sbírek Uměleckoprůmyslového muzea v Praze*, Praha 1986-1987

[28]

Nákončí typu demi-ceint s očkem

14. – 15. století

Mosaz, 6,5 x 4 cm

Uloženo v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze, inv. č. 5 616/1894

Zdroj: Dagmar Hejdová a kol., *Středověké umělecké řemeslo ze sbírek Uměleckoprůmyslového muzea v Praze*, Praha 1986-1987

[29]

Kresba pásu typu ceintures-longues dle popisu pásu z inventáře knížete Ludvíka z Anjou 1360-1368

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[30]

Jeden ze dvojice tzv. „párových pásů“

1360 – 1380

Zlacené stříbro, perly a email, pás nahrazen, 167 x 1,7 cm

1 pás uložen v Kunstgewerbemuseum Schloss Charlottenburg v Berlíně, inv. č. 98.28
a druhý byl roku 1889 vydražen ve sbírce E. Odiota v Paříži

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[31]

Dlouhý pás bohatě pobíjený kovovými komponenty

Konec 14. století

Zlacené stříbro, email, 176,5 x 1 cm

Uloženo v Metropolitan Museum of Arts v New Yorku, inv. č. 17.190.936

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[32 a, b]

Párové pásy

3. čtvrtina 15. století

Hedvábná stuha, pozlacené stříbro s emailem, 147 x 3,4 cm

Obě garnitury uloženy v Museo Civico v Novaře

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[33]

Pás s prodlouženým typem přezky a nákončí

1386

Pozlacené stříbro, 132 x 1,1 cm

Uloženo v Kantonale Historische Sammlung v Lenzburgu, Švýcarsko

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[34 a]

Přezka prodlouženého typu z tzv. „karštejnského pokladu“

14. století

Pozlacené stříbro, 8,7 x 2,8 cm

Uloženo v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze, inv. č. UPM 90 989 a

Zdroj: Dokumentační centrum UPM

[34 b]

Nákončí prodlouženého typu z tzv. „karštejnského pokladu“

14. století

Pozlacené stříbro, 12,8 x 2,2 cm

Uloženo v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze, inv. č. UPM 90 989 b

Zdroj: Dokumentační centrum UPM

[35]

Prodloužená lyrovitá přezka s týlní destičkou, spojenou šarnýry

3. čtvrtina 15. století

Stříbro, 9,7 x 2,6 cm

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. AF 2811

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[36]

Kruhové kování s námětem sirény

Polovina 14. století

Pozlacené stříbro, průměr 4,3 cm

Uloženo v Národním muzeu ve Vratislavi

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[37]

Detail krále Heroda z obrazu Vraždní nevinátek

Asi 1370

Tempera, dřevo, zlacení

Uloženo v poutním kostele Panny Marie ve Schotten, Hesensko

Zdroj: Jiří Fajt (ed.), *Karel IV. Císař z boží milosti. Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310 – 1475*, Praha 2006

[38]

Čtyři kruhová kování s otvory pro nýty, spojená šarnýry

Pozdní 14. století

Pozlacený bronz s emailem, průměr 3,6 cm

Uloženo v Galleria Parmeggiani v Reggio Emilia

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[39]

Socha sv. Václava

Jindřich Parlér

1373

Opuka, polychromie z 19. století

Uloženo v kapli sv. Václava v katedrále sv. Víta v Praze

Zdroj: Karel Stejskal – Karel Neubert, *Dějiny umění: Umění na dvoře Karla IV.*, Praha 2003

[40]

Náhrobek krále Přemysla Otakara II.

2. polovina 70. let 14. století

Opuka, postava 183 cm

Uloženo v Chórové kapli v katedrále sv. Víta v Praze

Zdroj: Albert Kutal – Dobroslav Líbal – Antonín Matějček, *České umění gotické I. Stavitelství a sochařství*, Praha 1949

[41]

Tympanon severního portálu Týnského chrámu

Kolem 1390

Kámen, 248 x 300 cm

Zdroj: Albert Kutal – Dobroslav Líbal – Antonín Matějček, *České umění gotické I. Stavitelství a sochařství*, Praha 1949

[42]

Sv. Václav se sedící Madonou

Kolem 1370

Kolorovaná štětcová kresba na pergameni

Uloženo v Univerzitní knihovně ve Stockholmu

Zdroj: Zoroslava Drobná, *Die gotische Zeichnung in Böhmen*, Praha 1956

[43]

Detail muže z obrazu Nalezení Kříže z oltáře sv. Kříže z Olomouce

1. polovina 15. století

Tempera na dřevě, zlacení a puncování, 97 x 60 cm

Uloženo v Moravské galerii v Brně, inv. č. A628

Zdroj: Milena Bartlová, *Poctivé obrazy. Deskové malířství v Čechách a na Moravě 1400 – 1460*, Praha 2001

[44]

Celostránková iluminace s Ukřižováním z misálu z kolegiálního kostela v Hlohově

Johannes de Zittauia

Kolem 1420

Fol. 236v

Uloženo v Univerzitní knihovně ve Vratislavi, inv. č. I F 326

Zdroj: Vít Vlnas a kol., *Slezsko, perla v české koruně: tři období rozkvětu vzájemných uměleckých vztahů. Katalog výstavy*, Praha 2006

[45]

Pohled na kamary Svatováclavské koruny

40. léta 14. století

Zlato, drahokamy, perly

Uloženo v Korunní komoře v chrámu sv. Víta v Praze

Zdroj: Milena Bravermanová et al., *České korunovační klenoty*, Praha 1998

[46]

Dlouhý pás pobíjení kovovými komponenty

30. – 40. léta 14. století

Pozlacené stříbro s emailem, samet přidán až v 19. století

Uloženo v Musée de Cluny v Paříži, inv. č. 12 743

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[47]

Liliovité kování

2. polovina 13. století

Bronz, délka kolem 3 cm

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[48]

Trojice liliovitých kování ve tvaru písmene „X“ z města Chalcis

2. polovina 14. století

Pozlacené stříbro, 1,5 x 1,9 cm, 1,7 x 2,2 cm, 2,7 x 2,6 cm

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. A F 2793 a A F 2787

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[49]

Kování z tenkého plíšku ve tvaru rozety

2. polovina 13. století

Bronz, průměr kolem 3 cm

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[50]

Náhrobek Přemysla Otakara I.

Petr Parlér

1377

Opuka, postava 180 cm

Uloženo v Chórové kapli v katedrále sv. Víta v Praze

Zdroj: Albert Kutal – Dobroslav Líbal – Antonín Matějček, *České umění gotické I. Stavitelství a sochařství*, Praha 1949

[51]

Detail ze scény U Aristotelova hrobu z Mandevillova cestopisu

Přelom 14. a 15. století

Fol. 6v

Uloženo v British Library, inv. č. add. Ms 24189

Zdroj: Josef Krása, *České iluminované rukopisy 13. – 16. století*, Praha 1990

[52]

Ukřižování ze Svaté Barbory

Mistr Třeboňského oltáře

1375 – 1380

Tempera na smrkovém dřevě, 125 x 95 cm

Uloženo v Národní galerii v Praze, inv. č. O 577

Zdroj: Antonín Matějček, *Česká malba gotická 1350 – 1450*, Praha 1938

[53]

Madona s děckem z Petrova

1. čtvrtina 14. století

Kámen, výška 185 cm

Brno

Zdroj: Albert Kutal – Dobroslav Líbal – Antonín Matějček, *České umění gotické I. Stavitelství a sochařství*, Praha 1949

[54]

Sedící Madona s děckem

2. čtvrtina 14. století

Dřevo, 96 cm

Uloženo v Zemském muzeu v Opavě

Zdroj: Albert Kutal – Dobroslav Líbal – Antonín Matějček, *České umění gotické I. Stavitelství a sochařství*, Praha 1949

[55]

Široký pás s oboustrannou kruhovou přezkou

Počátek 15. století

Kůže, mosaz, 102 x 5,5 cm

Uloženo v Národním muzeu v Kodani, inv. č. D 3098

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[56]

Garnitura širokého typu pásu

1. třetina 15. století

Stříbro

Uloženo v Maďarském národním muzeu v Budapešti, inv. č. 1900.79, 1 – 9

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[57]

Garnitura širokého pásu s atypickou dvojitou přezkou

1. polovina 15. století

Materiál neurčen

Nalezeno v Moravanoch nad Váhom, místní část Ducové „Kostolec“, okres Trnava

Zdroj: Alexander Ruttkay, Prvky gotickej módy v odeve a ozdobách dedinského obyvateľstva na území Slovenska, in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica 14*, Brno 1989, s. 355 - 378

[58]

Vyobrazení markraběte moravského v Právní knize Jihlavské

Jan z Gelnhausenu

1430

Fol. 8v

Uloženo ve Státním okresním archivu v Jihlavě, inv. č. 17

Zdroj:
<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>

[59]

Jednoduchá přezka „osmičkovitého“ tvaru z opasku Fridricha III. Habsburského
40. léta 15. století

Pozlacená mosaz, 3,8 x 2,7 cm

Uloženo ve Waffensammlung des Kunsthistorisches Museums ve Vídni, inv. č. A
142

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[60]

Detail z oltářního obrazu Obětování v chrámu

Stefan Lochner

1444

Malba na dřevě, 139 × 124 cm

Uloženo v Hessisches Landesmuseum v Darmstadtu

Zdroj: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stefan_Lochner_001.jpg

[61]

Grafika praporečnicka s tenkým pásem s oboustrannou přezkou

Albrecht Dürer

Asi 1. čtvrtina 16. století

Zdroj: Ludmila Kybalová - Olga Herbenová - Milena Lamarová, *Obrazová encyklopedie módy*, Praha 1973

[62]

Zajetí Krista

Konec 14. století

Dolnosaský mistr

Zdroj: Ludmila Kybalová - Olga Herbenová - Milena Lamarová, *Obrazová encyklopedie módy*, Praha 1973

[63]

Detail modlící se ženy na obraze z oltáře sv. Šebestiana

Albrecht Altdorfer

20. léta 16. století

Olej na plátně

Původně umístěno v klášterním kostele v St. Florian u Lince, nyní desky ve
Florencii, Norimberku a Monaku

Zdroj: Ludmila Kybalová - Olga Herbenová - Milena Lamarová, *Obrazová encyklopedie módy*, Praha 1973

[64]

Vyobrazení lovčího v Právní knize Jihlavské

Jan z Gelnhausenu

1430

Fol. 9r

Uloženo ve Státním okresním archivu v Jihlavě, inv. č. 17

Zdroj:

<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>

[65]

Rekonstrukce noricko-panonského opasku podle J. Garbsche

Zdroj: Ivana Kvetánová, Noricko-panónske súčasti odevu v germánskych hroboch zo severnej časti stredného Podunajska, In: Eduard Droberjar – Michal Lutovský (eds.), *Archeologie barbarů 2005. Sborník příspěvků z I. protohistorické konference „Pozdně keltské, germánské a časně slovanské osídlení“*, Praha 2006, s. 379 – 404

[66]

Kresba tzv. limožské přezky“

1. polovina 13. století

Pozlacený bronz, jamkový email, 6,5 x 3,6 cm

Uloženo v Musées Royaux d'Art et d'Histoire v Bruselu, inv. č. 8898

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[67]

Kresba přezky se čtvercovým rámečkem a zaoblenými rohy

Asi 9. století

Materiál neuveden

Nalezeno v Mikulčicích

Zdroj: Ingo Heindel, *Riemen- und Gürtelteile im Westschlawischem Gebiet*, Berlin 1990

[68]

Kresba přezky se čtvercovým rámečkem

14. – 15. století

Bronz, rozměry kolem 1,5 cm

Nalezeno v lokalitě Konůvky, okr. Vyškov

Zdroj: Zdena Měchurová, Nálezy bronzových předmětů ze zaniklé středověké osady Konůvky (okr. Vyškov), in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica 14*, Brno 1989, s. 473 – 487

[69]

Typ obdélné přezky

2. polovina 13. století

Železný prut, šíře kolem 4 cm

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[70]

Typ obdélné přezky

2. polovina 13. století

Železný prut, šíře kolem 6 cm

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[71]

Typ obdélné přezky

1. polovina 15. století

Železný prut, 6,5 x 4 cm

Nalezeno v lokalitě Dolany u Olomouce

Zdroj: Václav Burian, *Zpráva o výzkumu husitského opevnění Kartouzka v Dolanech roku 1966*, Olomouc 1967

[72]

Typ lichoběžníkovité přezky dochované i s týlní destičkou

Přelom 12. a 13. století

Bronz

Nalezeno ve městě Neubrandenburg, stát Meklenbursko – Vorpommern, Německo

Zdroj: Ingo Heindel, *Riemen- und Gürtelteile im Westschlawischem Gebiet*, Berlin 1990

[73]

Lichoběžníková přezka

2. polovina 13. století

Bronz, délka kratších ramen kolem 3 cm

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[74]

Lichoběžníková přezka podlouhlého tvaru se zachovalým kováním

2. polovina 14. století

Bronz a dělový bronz

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. BWB 83 4589

Zdroj: Geoff Egan – Frances Pritchard, *Dress Accessories. c 1150 – c 1450. Medieval Finds from Excavations in London*, London 1991

[75]

Lichoběžníková přezka s kratší trnovou zarážkou stěžejkovitého charakteru

2. polovina 13. století

Železný prut, délka bočních ramen kolem 4,5 cm

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[76]

Lichoběžníková přezka s kratší trnovou zarážkou, která je obalena trubičkou

2. polovina 13. století

Železný prut, délka bočních ramen kolem 5 cm

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[77]

Lichoběžníková přezka s kratší trnovou zarážkou stěžejkovitého charakteru

Přelom 13. a 14. století

Železo, 4,2 x 4,1 cm

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. BWB 83 3142

Zdroj: Geoff Egan – Frances Pritchard, *Dress Accessories. c 1150 – c 1450. Medieval Finds from Excavations in London*, London 1991

[78]

Lichoběžníková přezka s kratší trnovou zarážkou, která je obalena trubičkou

2. polovina 14. století

Slitina mědi, 1,6 x 2,6 cm

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. BWB 83 5866

Zdroj: Geoff Egan – Frances Pritchard, *Dress Accessories. c 1150 – c 1450. Medieval Finds from Excavations in London*, London 1991

[79]

Pentagonální příklad rámečku s trnem

Přelom 15. a 16. století

Bronz

Nalezeno na Pekařské ulici v Brně

Zdroj: Antonín Zůbek, Středověké přezky v brněnských nálezech, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M7*, Brno 2002, s. 123 – 153

[80]

Hexagonální příklad rámečku přezky

11. století

Bonz

Nalezeno v lokalitě Krotoszyce u Vratislavi

Zdroj: Ingo Heindel, *Riemen- und Gürtelteile im Westschlawischem Gebiet*, Berlin 1990

[81]

Hexagonální přezka se zachovanou týlní destičkou

Polovina 14. století

Pozlacené stříbro, 12,7 x 2,5 cm

Uloženo v Historickém muzeu ve Stockholmu, inv. č. 6849:68

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[82]

Kruhová kostěná přezka

2. polovina 13. století

Kost, železo, průměr kolem 4 cm

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[83]

Kruhová přezka s minuskulním písmem (č. 2)

Přelom 13. a 14. století

Bronz

Nalezeno na trati „Mokrovec“ u Telče, okr. Jihlava

Zdroj: Zdeněk Měřínský, K chronologickému postaveí přezek se zdobeným kruhovým rámečkem a zeslabením v místě uchycení očka trnu, in: Tomáš Durdík (ed.), *Sborník Společnosti přátel starožitností 2*, Praha 1991, s. 75 – 78

[84]

Kruhová přezka s tenkým trnem

1. polovina 13. století

Bronz

Nalezeno v Malíně, okr. Kutná Hora

Zdroj: Filip Velímský – Jiří Hošek – Petra Stránská, „*Quod me nutrit me destruit.*“ *Malín - výzkum hrobu dvou mladých bojovníků*, *Funeralia Lednickie Spotkanie* 9, Środowisko pośmiertne czlowieka, Poznań 2007, s. 389-402

[85]

Kruhová přezka se zachovaným trnem a zbytkem koženého pásu

Datace neuvedena

Bronz

Nalezeno na Petrově v Brně

Zdroj: Antonín Zůbek, Středověké přezky v brněnských nálezech, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M7*, Brno 2002, s. 123 – 153

[86]

Oválná přezka se čtveřicí nopů a zašpičatělým trnem

2. polovina 14. století

Bronz

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. BWB 83 39

Zdroj: Geoff Egan – Frances Pritchard, *Dress Accessories. c 1150 – c 1450. Medieval Finds from Excavations in London*, London 1991

[87]

Mapa rozšíření přezek oválného základu s profilovanou trnovou zarážkou

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[88]

Přezka oválného základu s mělkým zubořezem na středu trnové zarážky

2. polovina 13. století

Bronz, 2,1 x 2,4 cm

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[89]

Přezka oválného základu s rýhami na středu trnové zarážky se zachovalou týlní destičkou s rytou výzdobou jezdce

13. století

Bronz

Nalezeno na Josefské ulici v Brně

Zdroj: Antonín Zůbek, Středověké přezky v brněnských nálezech, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M7*, Brno 2002, s. 123 – 153

[90]

Přezka oválného základu s rýhami na středu trnové zarážky s fragmentárně zachovalou týlní destičkou s rytou výzdobou koně (nejspíše i s jezdcem)

3. čtvrtin 13. století

Bronz, 6,1 x 2,3 cm

Uloženo v univerzitní sbírce v Szegedu

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[91]

Přezka s profilovanou trnovou zarážkou

2. polovina 13. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Jihlava – Staré Hory

Zdroj: Petr Hrubý – Zdeně Jaroš – Petr Kočár – Karel Malý – Jana Mihályiová – David Zimola, *Středověká hornická aglomerace na Starých Horách u Jihlavy, Památky archeologické 2006*, s. 171 - 196

[92]

Přezka oválného základu s rýhami oddělenými lístkovými nopy na středu trnové zarážky

2. polovina 13. století

Bronz, 2,1 x 2,4 cm

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[93]

Přezka oválného základu s přídavkem ve tvaru kulky na trnové zarážce

1. polovina 14. století

Bronz, 6,7 x 1 cm

Uloženo v Musée de Cluny v Paříži, inv. č. 18 493

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[94]

Přezka oválného základu s přídavkem ve tvaru kulky na trnové zarážce

2. polovina 13. století

Bronz, 5,2 x 1,5 cm

Uloženo v Musée Historique de Troyes et de la Champagne v Troyes

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[95]

Přezka oválného základu s trojicí nopů, z nichž středový je označen rytinou ve tvaru křížku

2. polovina 13. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Jihlava – Staré Hory

Zdroj: Petr Hrubý – Zdeně Jaroš – Petr Kočár – Karel Malý – Jana Mihályiová – David Zimola, *Středověká hornická aglomerace na Starých Horách u Jihlavy, Památky archeologické 2006*, s. 171 - 196

[96]

Přezka oválného základu s trojicí nopů, z nichž středový je označen rytinou ve tvaru hvězdy

2. polovina 13. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Jihlava – Staré Hory

Zdroj: Petr Hrubý – Zdeně Jaroš – Petr Kočár – Karel Malý – Jana Mihályiová – David Zimola, *Středověká hornická aglomerace na Starých Horách u Jihlavy, Památky archeologické 2006*, s. 171 - 196

[97]

Přezka se dvojicí nopů na trnové zarážce

Před 1265

Bronz, 2,6 x 2,3 cm

Uloženo v Hohhausmuseum v Lauterbachu

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[98]

Přezka se dvojicí nopů na trnové zarážce se zachovanou týlní destičkou, zdobenou dvojicí medailonů s liliemi

2. polovina 13. století

Bronz, 4,7 x 3,3 cm

Uloženo v Metropolitan Museum of Arts v New Yorku, inv. č. 20.152.76

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[99]

Tzv. „pás sv. Kateřiny

1. polovina 13. století

Látkový protkávaný pás, pozlacené stříbro

Uložen ve sbírce hraběcí rodiny Montalembert v Paříži

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[100]

Přezka se čtyřmi, dnes již málo patrnými nopy na trnové zarážce s trnem i kováním
2. polovina 13. století

Bronz, 7 x 1,9 cm

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[101]

Přezka s nopy na trnové zarážce a dochovaným kováním

Před 1265

Pozlacený bronz, 6,8 x 1,6 cm

Uloženo v Hohhausmuseum v Lauterbachu

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[102]

Přezka s nopy na trnové zarážce a dochovaným kováním

Počátek 14. století

Pozlacený bronz 10,6 x 1 cm

Uloženo v Musée Curtius v Lutychu, inv. č. J. B 264

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[103]

Přezka oválného základu s růžky

14. století

Bronz

Nalezeno v prostorách minoritského kláštera v Brně

Zdroj: Antonín Zůbek, Středověké přezky v brněnských nálezech, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M7*, Brno 2002, s. 123 – 153

[104]

Přezka s výraznými profilovanými růžky

Přelom 13. a 14. století

Bronz, 1,9 x 1,3 cm

Uloženo v Archeologickém muzeu v Turíně

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[105]

Přezka s výraznými profilovanými růžky a zachovanou týlní destičkou

Přelom 13. a 14. století

Bronz, 4,7 x 1,1 cm

Uloženo v Archeologickém muzeu v Turíně

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[106]

Přezka s rovnou trnovou zarážkou a rytím

13. století

Bronz, 3 x 3 cm

Uloženo v Musée des Antiquites Nationales v Saint Germain– en-Laye

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[107]

Přezka s rovnou trnovou zarážkou a rytím

2. polovina 13. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[108]

Přezka s rovnou trnovou zarážkou a rytím hřebenovitého charakteru

13. století

Bronz, 1,6 x 1,2

Uloženo v Musée du Château Pierrefonds

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[109]

Přezka s rovnou trnovou zarážkou s perlovcovou profilací

3. čtvrtina 13. století

Měď, mosaz a kůže, 8 x 3,3 cm

Uloženo ve Vorgeschichtliches Museum ve Frankfurtu nad Mohanem, inv. č. 18206

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[110]

Přezka s rovnou trnovou zarážkou s perlovcovou profilací

Začátek 14. století

Bronz, 7,7 x 2 cm

Uloženo v Bargellu ve Florencii, inv. č. 1120

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[111]

Dvojice přezek s rovnou trnovou zarážkou, jejíž profilace pak na koncích vytváří malé růžky

13. století

Bronz

Nalezeno na Dolním náměstí v Opavě

Zdroj: Michal Zezula, Záchranný archeologický výzkum na Dolním náměstí v Opavě v roce 2003, *Hláška. Zpravodaj Statutárního města Opava*, únor 2004, s. 1-3

[112]

Přezka s rovnou trnovou zarážkou a rohy se zachovalým kováním

3. čtvrtina 13. století

Bronz, 8,5 x 3,4 cm

Uloženo v Musée Curtius v Lutychu, inv. č. J. B. 151

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[113]

Přezka s rovnou trnovou zarážkou a rohy

Polovina 13. století

Bronz, 2,1 x 1,8 cm

Uloženo v Metropolitan Museum of Arts v New Yorku, inv. č. 28.99.21

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[114]

Přezky s rámečkem ve tvaru písmene „D“

14. století

Bronz

Uloženo v Muzeu východních Čech v Hradci Králové

[115]

Přezka s rámečkem ve tvaru písmene „D“ a výžlabkem pro špičku trnu

1. polovina 15. století

Měď

Nalezeno lokalitě Sezimovo Ústí, okr. Tábor

Zdroj: Miloš Drda, Soubor nálezů ze Sezimova Ústí, in: Miloš Drda (ed.), *Husitský Tábor. Sborník Muzea husitského revolučního hnutí, svazek 1*, Tábor 1978, s. 7 – 44

[116]

Přezka s rámečkem ve tvaru písmene „D“ s obloukem mírně podkovovitým

2. polovina 13. století

Železo

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[117]

Lukovitý tvar přezky

1. polovina 15. století

Železo, šíře 6 cm

Nalezeno v lokalitě Dolany u Olomouce

Zdroj: Václav Burian, *Zpráva o výzkumu husitského opevnění Kartouzka v Dolanech roku 1966*, Olomouc 1967

[118]

Lukovitý tvar přezky

13. nebo 14. století

Železo

Nalezeno v prostorách zámku v Bučovicích

Zdroj: Vladimír Nekuda – Josef Unger, *Hrádky a tvrze na Moravě*, Brno 1981

[119]

Lukovitý tvar přezky s rozdvojeným trnem

1. polovina 11. století

Nalezeno v Opoli v Opolském vojvodství v Polsku

Zdroj: Ingo Heindel, *Riemen- und Gürtelteile im Westschlawischem Gebiet*, Berlin 1990

[120]

Přezka s rámečkem ve tvaru písmene „D“ a zašpičatělým středem trnové zarážky
1361

Bronz, 6 x 3,2 cm

Uloženo v Historickém Muzeu ve Stockholmu, inv. č. Rå: t.

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[121]

Přezka s rámečkem ve tvaru písmene „D“ a zašpičatělým středem trnové zarážky
1361

Železo, 5,6 x 5,4 cm

Uloženo v Historickém muzeu ve Stockholmu, inv. č. Ly 13

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[122]

Přezka s rámečkem ve tvaru písmene „D“ a zašpičatělým středem trnové zarážky
2. polovina 14. století

Bronz, 4,7 x 3,5 cm

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. 70.12 – 8.15

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[123]

Přezka s rámečkem ve tvaru písmene „D“ a zašpičatělým středem trnové zarážky
2. třetina 14. století

Bronz s pozůstatky zlacení, 3 x 4,5 cm

Uloženo v Bargellu ve Florencii

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[124]

Detail pásu sv. Barbory na oltářním obraze Mystické zasnoubení sv. Kateřiny
Mistr Svaté rodiny

Kolem roku 1500

Kombinovaná technika na dřevě, 141 x 186 cm

Uloženo ve Wallraf-Richarz-Museum, Kolín nad Rýnem

Zdroj:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Meister_der_Heiligen_Sippe_001.jpg

[125 a, b, c]

Garnitura tzv. „Nizozemského pásu“

Polovina 15. století

Černá hedvábná stuha, mosaz, železo, měď a email, přezka dlouhá 8,2

Uloženo v Germanisches Nationalmuseum v Norimberku, inv. č. T 55

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[126]

Přezka s lyrovitým rámečkem a zároveň s odsazenou pasovou průvlečkou

10. století

Nalezeno v Santoku v Lubušském vojvodství

Zdroj: Ingo Heindel, *Riemen- und Gürtelteile im Westschlawischem Gebiet*, Berlin 1990

[127]

Přezka s lyrovitým rámečkem, zašpičatělou trnovou zarážkou a zároveň s odsazenou pasovou průvlečkou

2. polovina 11. století

Nalezeno v lokalitě Koński

Zdroj: Ingo Heindel, *Riemen- und Gürtelteile im Westschlawischem Gebiet*, Berlin 1990

[128]

Přezka s lyrovitým rámečkem, zašpičatělou trnovou zarážkou bez výzdoby a zároveň s odsazenou pasovou průvlečkou

Přelom 11. – 12. století

Nalezeno v Brześci Kujavskim v Kujavsko-Pomořanském vojvodství

Zdroj: Ingo Heindel, *Riemen- und Gürtelteile im Westschlawischem Gebiet*, Berlin 1990

[129]

Lyrovitá přezka s konvexně prohnutými rameny

11. – 13. století

Nalezeno ve vesnici Radzików-Wieś v Mazovském vojvodství

Zdroj: Ingo Heindel, *Riemen- und Gürtelteile im Westschlawischem Gebiet*, Berlin 1990

[130]

Lyrovitá přezka z drátu

14. století

Železo, šíře 3,9 cm

Nalezeno v lokalitě Tepenec u obce Jívová, okr. Olomouc

Zdroj: Václav Burian, *Zpráva o historickoarcheologickém výzkumu hradu Tepenc (Jívová, o. Olomouc) 1971*, Olomouc 1971

[131]

Lyrovitá prodloužená přezka z tzv. „karlštejnského pokladu“ (rubní plochá strana)

14. století

Pozlacené stříbro, 8,7 x 2,8 cm

Uloženo v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze, inv. č. UPM 90 989 a

Zdroj: Dokumentační centrum UPM

[132]

Lyrovitá prodloužená přezka z tzv. „karlštejnského pokladu“ (detail cherubína)

14. století

Pozlacené stříbro, 8,7 x 2,8 cm

Uloženo v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze, inv. č. UPM 90 989 a

Zdroj: Dokumentační centrum UPM

[133]

Prodloužená přezka s nápisem „*pour loyauté maintenir*“

1370 – 1380

Pozlacené stříbro, niello, 7,3 x 1,4 cm

Uloženo v Musées Royaux d'Art et d'Histoire v Bruselu, inv. č. 2691

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[134]

Pásová garnitura s prodlouženou přezkou

Polovina 14. století

Bronz

Nalezeno v Moravanoch nad Váhom, místní část Ducové „Kostolec“, okres Trnava

Zdroj: Alexander Ruttkay, *Prvky gotickej módy v odeve a ozdobách dedinského obyvateľstva na území Slovenska*, in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica 14*, Brno 1989, s. 355 - 378

[135]

Mírně prodloužená lyrovitá přezka

1480

Pozlacené stříbro, 5,4 x 2,4 cm

Uloženo v Musées Royaux d'Art et d'Histoire v Bruselu

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[136]

Věžovitý tvar přezek

1370 – 1380

Pozlacené stříbro, 9,7 x 1,8 cm

Uloženo v Musées Royaux d'Art et d'Histoire v Bruselu, inv. č. 2088

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[137]

Nákončí s postavou sv. Kryštofa

Přelom 14. a 15. století

Bronz, 9,1 x 2,5 cm

Uloženo v National Museum of Wales v Cardiffu

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[138]

Nákončí s postavou sv. Kryštofa

Přelom 14. a 15. století

Bronz, 8,9 x 2,2 cm

Uloženo v London-Museum, inv. č. A 2565

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[139]

Kratší typ nákončí pásu s prodlouženou přezkou

Začátek 15. století

Bronz

Uloženo ve sbírce Beurdeley v Paříži

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[140]

Kratší typ nákončí pásu s prodlouženou přezkou s nápisem „*ihs*“

Začátek 15. století

Bronz, 7 x 3,5 cm

Uloženo v Guildhall-Museum v Londýně

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[141]

Hexagonální přezka prodlouženého typu s konkávně prohnutými rameny

2. čtvrtina 15. století

Bronz

Uloženo v Archeologickém muzeu v Kecskemétu

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[142]

Dvojice drobných oboustranných přezek

14. – 15. století

Bronz, 2,3 x 2,3 cm a 1,5 x 2 cm

Nalezeno v lokalitě Konůvky, okr. Vyškov

Zdroj: Zdena Měchurová, Nálezy bronzových předmětů ze zaniklé středověké osady Konůvky (okr. Vyškov), in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica 14*, Brno 1989, s. 473 – 487

[143]

Oboustranná „osmičková“ tordovaná přezka

Polovina 15. století

Bronz, 3,5 x 2,3 cm

Uloženo v Musée Historique de Troyes et de la Champagne v Troyes

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[144]

Obdélná oboustranná přezka

1. polovina 15. století

Železo

Nalezeno v lokalitě Sezimovo Ústí, okr. Tábor

Zdroj: Miloš Drda, Soubor nálezů ze Sezimova Ústí, in: Miloš Drda (ed.), *Husitský Tábor. Sborník Muzea husitského revolučního hnutí, svazek 1*, Tábor 1978, s. 7 – 44

[145]

Obdélná oboustranná přezka se spodním háčkem

1. polovina 15. století

Železo

Nalezeno v lokalitě Sezimovo Ústí, okr. Tábor

Zdroj: Miloš Drda, Soubor nálezů ze Sezimova Ústí, in: Miloš Drda (ed.), *Husitský Tábor. Sborník Muzea husitského revolučního hnutí, svazek 1*, Tábor 1978, s. 7 – 44

[146]

Obdélná oboustranná přezka zachovaná i s trnem a zdobenou týlní destičkou

1. polovina 15. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Sezimovo Ústí, okr. Tábor

Zdroj: Miloš Drda, Soubor nálezů ze Sezimova Ústí, in: Miloš Drda (ed.), *Husitský Tábor. Sborník Muzea husitského revolučního hnutí, svazek 1*, Tábor 1978, s. 7 – 44

[147]

Obdélná oboustranná přezka

15. století

Bronz

Nalezeno v Moravanoch nad Váhom, místní část Ducové „Kostolec“, okres Trnava

Zdroj: Alexander Ruttkay, Prvky gotickej módy v odeve a ozdobách dedinského obyvateľstva na území Slovenska, in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica* 14, Brno 1989, s. 355 - 378

[148]

Drobná oboustranná „osmičková“ přezka s ozubenou trnovou zarážkou

Konec 9. století

Nalezeno v lokalitě Brno-Židenice

Zdroj: Ingo Heindel, *Riemen- und Gürtelteile im Westschlawischem Gebiet*, Berlin 1990

[149]

Drobná plochá oboustranná přezka

Pokročilé 15. století

Bronz, šíře kolem 2 cm

Nalezeno v Brně – Pekařské ulici

Zdroj: Antonín Zůbek, Středověké přezky v brněnských nálezech, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M7*, Brno 2002, s. 123 – 153

[150]

Drobná oboustranná přezka s rytou výzdobou

Pokročilé 15. století

Bronz, šíře přes 2 cm

Nalezeno v Brně – Pekařské ulici

Zdroj: Antonín Zůbek, Středověké přezky v brněnských nálezech, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M7*, Brno 2002, s. 123 – 153

[151]

„Osmičková“ přezka s rovnou trnovou zarážkou

15. století

Bronz, šíře kolem 2, 5 cm

Nalezeno na Kapucínském náměstí v Brně

Zdroj: Antonín Zůbek, Středověké přezky v brněnských nálezech, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M7*, Brno 2002, s. 123 – 153

-
- [152]
Oboustranná oválná přezka
15. století
Železo, šíře přes 6 cm
Nalezeno v Brně - Pekařské ulici
Zdroj: Antonín Zůbek, Středověké přezky v brněnských nálezech, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M7*, Brno 2002, s. 123 – 153
- [153]
Přezka s pevnou vidlicovitou týlní destičkou a krycími destičkami
2. polovina 14. století
Dělový bronz, bronz, 2,3 x 2,7
Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. BC72 2859
Zdroj: Geoff Egan – Frances Pritchard, *Dress Accessories. c 1150 – c 1450. Medieval Finds from Excavations in London*, London 1991
- [154]
Přezka s pevnou týlní destičkou
15. století
Kost
Nalezeno na Starobrněnské ulici v Brně
Zdroj: Antonín Zůbek, Středověké přezky v brněnských nálezech, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M7*, Brno 2002, s. 123 – 153
- [155]
Přezka s pevným rytým kováním
Asi 15. století
Bronz
Nalezeno v lokalitě Nemešany-Zalužany na Spiši
Zdroj: Belo Polla, *Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany)*, Bratislava 1962
- [156]
Přezka s pevnou týlní destičkou a litou plastickou výzdobou
15. století
Bronz, 5,5 x 2,3 cm
Uloženo v Archeologickém muzeu v Pécsi
Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971
- [157]
Přezka s růžky a pevnou týlní destičkou se dvěma otvory
Asi 13. – 14. století
Bronz
Nalezeno na Starom mestě v Banské Štiavnici
Zdroj: Jozef Labuda, Pozoruhodné nálezy zo Starého mesta v Banskej Štiavnici, in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica*, Brno 2000, s. 7 – 24

[158]

Přezka s oválný rámečkem a pevnou, tulejkovitou týlní destičkou

15. století

Slitina cínu a olova, 3,8 x 4,4 cm

Uloženo v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze, inv. č. UPM 5 613/1894

Zdroj: Dagmar Hejdová a kol., *Středověké umělecké řemeslo ze sbírek Uměleckoprůmyslového muzea v Praze*, Praha 1986

[159]

Přezka spojená s týlní destičkou pomocí šarnýr

Před 1520

Stříbro, 5,9 x 2,8 cm

Uloženo v Museu de istoria de Moldovei v Jasy, Rumunsko

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[160]

Přezka s týlní destičkou, zdobenou figurálním motivem

Polovina 16. století

Pozlacené stříbro, 10,4 x 3,8 cm

Publikováno roku 1903 v aukčním katalogu sbírky K. Thewalta v Kolíně nad Rýnem

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[161]

Tzv. „Eliščin pás“

Konec 15. století

Stříbro, polodrahokamy, smalt a hedvábí

Uloženo v Muzeu východních Čech v Hradci Králové

Zdroj: http://www.muzeumhk.cz/files/historie_muzea/eliscin_pas_1.jpg

[162]

Přezka s odsazenou pasovou průvlečkou

1. polovina 13. století

Pozlacený bronz s emailem

V roce 1935 v aukci u Gilhofer a Ranschburg v Luzernu

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[163]

Oválná přezka s odsazenou pasovou průvlečkou

2. polovina 15. století

Železo

Uloženo ve zbrojnici hradu Churburg v provincii Bolzano

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[164]

Oválná přezka s odsazenou pasovou průvlečkou

15. století

Železo

Nalezeno v Moravanoch nad Váhom, místní část Ducové „Kostolec“, okres Trnava

Zdroj: Alexander Ruttkay, Prvky gotickej módy v odeve a ozdobách dedinského obyvateľstva na území Slovenska, in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica* 14, Brno 1989, s. 355 - 378

[165]

Oválná přezka se zahrocenou trnovou zarážkou a odsazenou pasovou průvlečkou

Přelom 15. a 16. století

Železo

Nalezeno v Chebu

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[166]

Oválná protažená přezka s odsazenou pasovou průvlečkou

15. století

Železo, délka 3,2 cm

Nalezeno v lokalitě Nemešany-Zalužany na Spiši

Zdroj: Belo Polla, *Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany)*, Bratislava 1962

[167]

Oválná protažená přezka s odsazenou pasovou průvlečkou

Konec 14. století

Železo, 6,8 x 4,5 cm

Uloženo v Hessisches Landesmuseum v Darmstadtu

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[168]

Ženský pásový řetěz

Přelom 2. – 1. století před naším letopočtem

Bronz, email, délka 104 cm

Nalezeno v župě Tolna v Maďarsku

Zdroj: Edith Hoffman – Barbara Treide, *Schmuck früher Zeiten, ferner Völker*, Leipzig 1976

[169]

Řetězovitý pás typu ceintures-longues

Začátek 15. století

Růžové dřevo, délka kolem 180 cm

Uloženo ve sbírce Victoria and Albert Museum v Londýně

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[170]

Prolamované medailonové kování s háčkem

1. polovina 15. století

Bronz, průměr asi 3 cm

Nalezeno v lokalitě Sezimovo Ústí, okr. Tábor

Zdroj: Miloš Drda, Soubor nálezů ze Sezimova Ústí, in: Miloš Drda (ed.), *Husitský Tábor. Sborník Muzea husitského revolučního hnutí, svazek 1*, Tábor 1978, s. 7 – 44

[171]

Zbytek řetízku

1. polovina 15. století

Bronz, délka přes 10 cm

Nalezeno v lokalitě Sezimovo Ústí, okr. Tábor

Zdroj: Miloš Drda, Soubor nálezů ze Sezimova Ústí, in: Miloš Drda (ed.), *Husitský Tábor. Sborník Muzea husitského revolučního hnutí, svazek 1*, Tábor 1978, s. 7 – 44

[172]

Fragment koženého pásu s oboustranným přehnutým plechovým nákončím

Polovina 14. století

Bronz, kůže, 17,1 x 1,2 cm

Uloženo v London-Museum, inv. č. A 106 39

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[173]

Duté drobné nákončí

Začátek 15. století

Bronz

Uložení ani naleziště neuvedeno

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[174]

Typ pinzetovitého tvaru nákončí

Zdroj: Jozef Bujna – Jozef Bátora – Zlatica Čilinská – Klára Kuzmová – Mária Rejholcová – Pavel Žebrák, *Šperk a súčasti odevu*, Nitra 1990

[175]

Opasková garnitura přezky a nákončí

Začátek 14. století

Pozlacené stříbro, rozměry nákončí 9,1 x 2,5 cm

Uloženo v Maďarském národním muzeu v Budapešti

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[176]

Garnitura pásu s prstenem ze ženského hrobu

Polovina 14. století

Bronzový plech

Nalezeno v Moravanoch nad Váhom, místní část Ducové „Kostolec“, okres Trnava

Zdroj: Alexander Ruttkay, Prvky gotickej módy v odeve a ozdobách dedinského obyvateľstva na území Slovenska, in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica* 14, Brno 1989, s. 355 - 378

[177]

Dlouhé jazykovité oboustranné nákončí s motivem draka

1. polovina 14. století

Bronzový plech, 7,3 x 0,6 cm

Uloženo v Moravském zemském muzeu v Brně

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[178]

Dlouhé jazykovité oboustranné nákončí s motivem draka

1. polovina 14. století

Bronzový plech, délka 7,9 cm

Nalezeno v lokalitě Semice u Nymburka

Zdroj: Karla Motyková, Nákončí opasku ze Semic na Nymbursku a znázornění draka ve středověku, *Vlastivědný zpravodaj Polabí* 37, Poděbrady 2003, s. 5 – 25

[179]

Fragment dlouhého „nákončí“ s figurálním motivem

Asi Přelom 15. a 16. století

Litý bronz, délka asi 5 cm

Nalezeno na Pekařské ulici v Brně

Zdroj: Rudolf Procházka, Kovové předměty z výbavy středověkého měšťana z výzkumu v Brně – Pekařské ulici, in: Vladimír Nekuda, *Archaeologia historica* 15, Brno 1990, s. 99 - 109

[180]

Jazykovité jednoduché nákončí s rytou výzdobou

1. polovina 14. století

Bronz, 5,3 x 1,3 cm

Uloženo v Muzeu v Middelburgu, Nizozemí

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[181]

Dlouhé nákončí s liliovitým výběžkem

1. polovina 14. století

Bronz, 5,9 x 0,8 cm

Uloženo v Musée de Château Pierrefonds

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[182]

Kratší nákončí s „žaludovitým“ výběžkem a medailonovitým nýtem

1. polovina 14. století

Bronz, 5 x 2 cm

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. 56.7-1.2820

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[183]

Kování s heraldickým ukončením a rytou výzdobou

14. století

Bronz, šíře nejtenčí části 1 cm

Nalezeno v lokalitě Konůvky, okr. Vyškov

Zdroj: Zdena Měchurová, Nálezy bronzových předmětů ze zaniklé středověké osady Konůvky (okr. Vyškov), in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica 14*, Brno 1989, s. 473 – 487

[184]

Nákončí se zakončením ve tvaru lilie

1. polovina 14. století

Bronz, šíře 1,2 cm

Nalezeno v Moravanoch nad Váhom, místní část Ducové „Kostolec“, okres Trnava

Zdroj: Alexander Ruttkay, Prvky gotickej módy v odeve a ozdobách dedinského obyvateľstva na území Slovenska, in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica 14*, Brno 1989, s. 355 - 378

[185]

Nákončí s kroužkem k upevnění pochvy meče a nápisem „ihc“

2. polovina 14. století

Bronz, 10 x 4,7 cm

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. 1906.7-10.2

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[186]

Typ skládaného nákončí s vidlicovitým středem

2. polovina 14. století

Bronz, 5,9 x 2 cm

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. 1919, 11-8.1

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[187]

Typ skládaného nákončí s vidlicovitým středem

2. polovina 14. století

Bronz, 8,3 x 1,4 cm

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. 56.7-1.2838

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[188]

Střední vidlicovitá část nákončí

2. polovina 14. století

Stříbro

Uloženo v National Art Collection v Hertford House v Londýně

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[189]

Medailonovité nákončí s vidlicovitým středem

Začátek 15. století

Bronz, 7,2 x 2,1 cm

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. 1915.12-18.186

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[190]

Medilonovité nákončí s hlavou s nimbem

Konec 14. století

Bronz, asi 5 x 2,5 cm

Uloženo v Musée de Cluny v Paříži

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[191]

Bohatě zdobené nákončí s rozetou

Počátek 15. století

Bronz, 8 x 1,6 cm

Uloženo v Musée Comunal d'Archéologie v Lovani, Belgie

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[192]

Bohatě zdobené nákončí s medailonem zdobeným plastickým věncem

Začátek 15. století

Bronz, 5,5 x 2 cm

Uloženo v Bagellu ve Florencii, inv. č. 1189

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[193]

Nákončí k pásu typu demi-ceint se zachovaným řetízkem

2. třetina 15. století

Bronz, průměr medailonu 3, 7 cm, délka řetízku 8,5 cm

Uloženo v Musée de Cluny v Paříži, inv. č. 7665

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[194]

Medailonovité kování typu ceintures-longues

Asi 15. století

Bronz

Nalezeno na Pekařské ulici v Brně

Zdroj: Rudolf Procházka, Kovové předměty z výbavy středověkého měšťana z výzkumu v Brně – Pekařské ulici, in: Vladimír Nekuda, *Archaeologia historica* 15, Brno 1990, s. 99 - 109

[195]

Prodloužené hruškovité nákončí s vegetabilní a šachovnicovou výzdobou

Přelom 14. a 15. století

Bronz, 9 x 2 cm

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. 1903.6-23.88

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[196]

Zkrácené nákončí s vegetabilním výčnělkem

Počátek 15. století

Bronz

Roku 1933 publikováno v aukčním katalogu Muzea Franse Claesze v Antverpách

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[197]

Zkrácené nákončí s vegetabilním výčnělkem a korunovaným písmenem „s“

Počátek 15. století

Pozlacený bronz, 4,4 x 2,9 cm

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. 56.7-1.2818

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[198]

Drobné nákončí s dvouhlavou lilí

Počátek 15. století

Mosaz, 4,1 x 3,2 cm

Uloženo v Národním muzeu v Kodani, inv. č. 3098

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[199]

Drobné nákončí s otvorem ve středu

1. polovina 15. století

Bronz, 5,6 x 3,3 cm

Uloženo v British Museum v Londýně, inv. č. 80.8-20.22

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[200]

Půlměsícovité kování s rozetami na koncích

1. čtvrtina 16. století

Železo, 3,3 x 2,5 cm

Nalezeno v domě č. p. 220 v Táboře

Zdroj: Rudolf Krajíc, *Dům pasíře Prokopa v Táboře. Archeologický výzkum odpadní jímky v domě čp. 220*, Tábor 1998

[201]

Pravouhlé téměř čtvercové nákončí s rytinou dámy (patří ke garnituře č. 56)

1. třetina 15. století

Stříbro

Uloženo v Maďarském národním muzeu v Budapešti, inv. č. 1900.79, 1 – 9

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[202]

Pravouhlé téměř čtvercové nákončí s motivem písmene „G“ v portálu

Počátek 15. století

Bronz, 5 x 3,5 cm

Uloženo v Musée de Cluny v Paříži

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[203]

Hexagonální nákončí s motivem písmene „G“ v portálu

Počátek 15. století

Bronz, 4 x 2,5 cm

Uloženo v Guildhall-Museum v Londýně

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[204]

Obdélné prolamované nákončí

15. století

Slitina olova a cínu, 4,4 x 2,2 cm

Uloženo v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze, inv. č. UPM 5 614/1894

Zdroj: Dagmar Hejdová a kol., *Středověké umělecké řemeslo ze sbírek Uměleckoprůmyslového muzea v Praze*, Praha 1986

[205]

Obdélné nákončí se čtvercovým polem s obloukovitou partií

1. třetina 15. století

Stříbro, 8 x 7,2 cm

Uloženo v Maďarském národním muzeu v Budapešti, inv. č. 1900.79,1-9 (celá garnitura)

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[206]

Obdélný plíšek se zbytky nýtků

13. – 14. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[207]

Fragment plíšku s klikatkou po obvodu

13. – 14. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[208]

Obdélný plíšek s rytinou polorozviliny

13. – 14. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[209]

Fragmenty obdélných plíšků

14. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Jihlava - Staré Hory

Zdroj: Petr Hrubý – Zdeně Jaroš – Petr Kočár – Karel Malý – Jana Mihályiová – David Zimola, Středověká hornická aglomerace na Starých Horách u Jihlavy, *Památky archeologické 2006*, s. 171 – 196

[210]

Čtvercové kování s gravírovanou grafickou výzdobou

15. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Sezimovo Ústí, okr. Tábor

Zdroj: Miloš Drda, Soubor nálezů ze Sezimova Ústí, in: Miloš Drda (ed.), *Husitský Tábor. Sborník Muzea husitského revolučního hnutí, svazek 1*, Tábor 1978, s. 7 – 44

[211]

Dvojice čtvercových kování s gravírovanou grafickou výzdobou

15. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Konůvky, okr. Vyškov

Zdroj: Zdena Měchurová, Nálezy bronzových předmětů ze zaniklé středověké osady Konůvky (okr. Vyškov), in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica* 14, Brno 1989, s. 473 – 487

[212]

Dvojice kování s grafickou výzdobou

15. – 16. století

Bronz

Nalezeno na Pekařské ulici v Brně

Zdroj: Rudolf Procházka, Kovové předměty z výbavy středověkého měšťana z výzkumu v Brně – Pekařské ulici, in: Vladimír Nekuda, *Archaeologia historica* 15, Brno 1990, s. 99 - 109

[213]

Pásová šarnýrová garnitura a plaketky zřejmě z ženského hrobu

14. - 15. století

Bronz

Nalezeno v Moravanoch nad Váhom, místní část Ducové „Kostolec“, okres Trnava

Zdroj: Alexander Ruttkay, Prvky gotickej módy v odeve a ozdobách dedinského obyvateľstva na území Slovenska, in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica* 14, Brno 1989, s. 355 - 378

[214]

Kruhová kování s medailony hlav z profilu vprostřed

Poslední desetiletí 14. století

Stříbro, průměr 4 cm

Publikováno roku 1929 v aukčním katalogu sbírky Marca Rosenberga v Berlíně

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[215]

Soubor prolamovaný pásových kování

2. čtvrtina 16. století

Pozlacené stříbro, rozměry obdélníků 3,4 x 2 cm, průměr kruhů 2,2 cm

Uloženo v Historickém muzeu ve Stockholmu, inv. č. 17 399

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[216]

Příklad terčové puklice s otvorem uvnitř

14. – 15. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Nemešany-Zalužany na Spiši

Zdroj: Belo Polla, *Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany)*, Bratislava 1962

[217]

Příklad terčíku s motivem lilie

Asi 2. polovina 14. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Nemešany-Zalužany na Spiši

Zdroj: Belo Polla, *Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany)*, Bratislava 1962

[218]

Rozetové kování s otvorem vprostřed

1. polovina 15. století

Bronz, průměr asi 4 cm

Nalezeno v lokalitě Sezimovo Ústí, okr. Tábor

Zdroj: Miloš Drda, Soubor nálezů ze Sezimova Ústí, in: Miloš Drda (ed.), *Husitský Tábor. Sborník Muzea husitského revolučního hnutí, svazek 1*, Tábor 1978, s. 7 – 44

[219]

Prolamovaná vegetabilní garnitura

Začátek 15. století

Pozlacené stříbro, rozety 2,3 x 2,8 cm

Uloženo v Národním muzeu v Budapešti, inv. č. 1887. 122. 2

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[220]

Kování s dvouhlavou lilí

Počátek 15. století

Pozlacené stříbro, 1,6 x 2,2 cm

Uloženo v Museu de istoria a Moldovei v Jasy, Rumunsko

Zdroj: Ilse Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, Berlin 1971

[221]

Liliovité kování

13. - 14. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[222]

Liliovité kování

14. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Jihlava-Staré Hory

Zdroj: Petr Hrubý – Zdeně Jaroš – Petr Kočár – Karel Malý – Jana Mihályiová – David Zimola, *Středověká hornická aglomerace na Starých Horách u Jihlavy, Památky archeologické 2006*, s. 171 - 196

[223]

Horní část rolničky s poutkem

14. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Konůvky, okr. Vyškov

Zdroj: Zdena Měchurová, *Nálezy bronzových předmětů ze zaniklé středověké osady Konůvky (okr. Vyškov)*, in: Vladimír Nekuda (ed.), *Archaeologia historica 14*, Brno 1989, s. 473 – 487

[224]

Cele dochovaná rolnička

13. – 14. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Hradištko u Davle

Zdroj: Miroslav Richter, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982

[225]

Cele dochovaná rolnička

13. - 14. století

Bronz

Nalezeno v lokalitě Nemešany-Zalužany na Spiši

Zdroj: Belo Polla, *Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany)*, Bratislava 1962

SUMMARY:

The belt takes an important role in the live of medieval's man. It provides better manipulation with clothes, also serves as a hanging system for goods of daily use (frequently including money), it could serve as a jewel and at the same time as indicator of social status. From ancient, heathenish times belt kept magic essence as a safety artefact or as a issue provides superhumanly power. As a little hands down, work concern mainly with men belt.

In the chapter devoted to the clasification of belts was impossible make the rounds of women belts.

In the mater of exploration made till this time, we have to certified, that knowledge from this area of exploration in Czech Republic are unsatisfactory. On the contrary, the situation in Germany and Great Britain are completely different. So we draw on catalogies.

Numerous cases of components, mainly buckles, frequently in fragmentary state, we find in archaeological reports. These reports frequently provide only a short description of discovered components.

The aim of this work is to provides an insight to an symbolic, magical and general value that belt had in the Middle Ages. We also try to point out decorative function of the belt. The part of this work is devoted to the clasification of separates types of high and late medieval's belts, and also the clasification of their components.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA